

Λ 2018

108 K

ΛΒ Λι
ΚΝΙΓΑ
ΖΑ ΣΛΟΒΟΤΟ

ΣΤΙΧΟΤΒΟΡΕΝΙΑ
И
ΠΟΕΜΙ

АБАЙ КУНАНБАЕВ

**Қара сөз
Поэмалар**

**КНИГА ЗА СЛОВТО
Стихотворения и поеми**

**Изданието се осъществява от
Посолството на Република Казахстан в България
и Съюза на учените в България-клон Пазарджик**

Преводът е направен от:

Абай

Қара сөз. Поэмалар

Издателство „Ел”,

гр. Алматъ, 1993

Използвани са подсрочници и документи,
изпратени от литературно-историческия комплекс
„Абай” от гр. Семипалатинск, Казахстан.

©Абай Қунанбаев

©д-р Иван Д. Иванов, превод 1981-2008

ISBN 954-697-021-b

Абай Кунанбаев

**КНИГА ЗА СЛОВОТО.
СТИХОТВОРЕНИЯ И ПОЕМИ**

Казахска, първо издание

Превод от казахски и руски

д-р Иван Д. Иванов

Коректори Стефка Венчева, Иван Д. Иванов

Техническа редакция „Барич“-Пазарджик

Художник на илюстрации Ваня Попова

Редактор Айман Мумджиева

формат 16/60/84

обем 14 п.к.

дадена за печат декември 2008

излязла от печат март 2009

предпечат и печат „Барич“-Пазарджик

Слово за Абай

Абай (Ибрахим) Кунанбаев е роден в с. Караул, Чингизките планини, сега Абайски район, Семипалатинска област на Република Казахстан на 29.7(10.8)1845 г. Умира в своя край на 23.6(6.7)1904 г. Той произлиза от рода тобъкът, живеещ в тази местност, където били запазени много прекрасни легенди и сказания за казахския народ, а така също и за преминаването на прабългарските племена. Бащата на Абай, както и неговия дядо Ускембай, са били старейшини на рода Ускембай. Ускембай бил известен с изключителни способности, остроумен и красноречив. За живота на Абай е известно от книгата на Мухтар Аеузов "Пътят на Абай", но тази книга е повече художествено произведение, а фактите за живота на поета имат по-друг оттенък. За бащата на Абай, Кунанбай, има няколко свидетелства от полски пости и историци, посетили този край в средата на 19 век. Според тях, Кунанбай бил съдия с неподкупна честност, Кунанбай имал славата на пророк и от най-отдалечените аули идвали за съвет. Все пак Кунанбай бил типичен представител на феодалната върхушка.

Бъдещия поет израства в среда, където още бил запазен обичая, много унизителен за жените-казашки (многоженството, калъма, еменгерството или обичая, според който вдовицата трябва да се ожени за брата на починалия съпруг). Кунанбай имал четири жени, втората - Улжан е майката на Абай. Имало е вражда между жените. Но майката на поета е успявала да запази душевния мир на своя син. За това помогнала и неговата баба Зере. Тези жени искрено обичали Абай и успявали да го спасят от тежобите на семейния бит.

Първоначално образование Абай получава при аулския

молла, а после отива в Семипалатинския медреса¹.

Въпреки богословско-схоластичния характер на ученето, тези три години на учение са били достатъчни на любознателното и търсещото момче да удовлетвори в някаква степен своето въображение. През тези години Абай се запознава с класиците на Близкия Изток: Фирдоуси, Низами, Саади, Хафиз и др. Те разширяват кръга на неговата естетическа представа и остават дълбока следа в по-нататъшната творческа дейност на поета. И въпреки строгия режим на медреса, Абай започва да посещава руско училище. В това училище поета учи само три месеца, но те оказват благотворно влияние за бъдещото развитие на юношата.

Абай не успял да завърши медреса, тъй като баща му решил, че вече придобитите знания са му достатъчни за да направи от сина си свой приемник. Необикновената дарба на момчето, неговата критичност, неговото красноречие и остроумие, умението ловко да побеждава в спорове със свои противници, предизвиквали гордост у Кунанбай, и вселявали вярата, че неговия син в бъдеще ще стане знаменит казахски бий (управляващ и старейшина на рода, родов съдия), верен защитник на интересите на своя род. Но надеждите на бащата не се оправдали, силом въввлечен в междуродовите распри, Абай при решаването на дела се проявил като безпристрастен съдия и винаги вземал страната на истината. Присъдите, които издавал Абай, често пъти били в разрез на интересите на баща му и на големите феодали. Не възприемали и намесата на поета, когато защитавал обикновените хора и човешкото достойнство на жените. Кунанбай се дразнел от простотата и достъпността на сина при общуването с обикновените хора. Абай в същото време бил огорчен от жестокостта и несправедливостта на бащата. Между тях възникват разногласия, които довели до скъсването на отношенията помежду им. И така, Абай вече сам определял

---

¹ *Религиозно учебно заведение-бел. прев.*

своята съдба, тогава вече е на 30 години.

Стихове той започнал да пише отрано, но много от ранните стихове на поета не достигат до публиката. Към своята поетична дейност той се заема в края на 1870-те и началото на 1880 г., когато той интензивно изучава фолклора. Абай живеел в типичен казахски аул и посещавал от време на време Семипалатинск. Тогава този град бил необикновен: от една страна бил крупен търговски център, през който от Европа и Русия се отправяли стоки за Китай, а от друга страна за царското самодържавие тук било място за пребиваване на заточени интелегенти заради техните възгледи. Тук Абай се запознава с политически заточеници като Е.Михаелис, М.Дългополов и др. Михаелис бил високообразован за времето си човек, известен учен, един от последователите на Н.Г.Чернишевски, и затова общението на Абай с него, а след това и дружбата, естествено оказват благотворно влияние на светогледа на поета.

Абай признава: ”Михаелис ми отвори очите към света.” Наред с четенето на руските класици поета започва да се увлича и по научна литература - Спенсър, Д.С.Мил, Дарвин. Абай не само се запознава с творбите на Пушкин, Лермонтов, Крилов, Л.Толстой, Салтиков-Шчедрин, но е бил и първия човек, който със своите преводи прави достъпни за казахите руските класици. Редом със създаването на оригинални произведения, поета превежда “Евгений Онегин” и създава към нея мелодии. Абай е бил и композитор и ценител на народните мелодии. Собствените мелодии на Абай и днес се ползват с голяма любов “Ти си зеницата на очите ми”, “На тънкоустната привет изпращам”. Неговите стихове се разпространявали из степите от прославените казахски певци като Биржан, Сара, Куандък. В аула при него пристигали много за съвети. Идвали прогресивно настроени хора и около поета се групира най-добрата част на казахската мла-

деж, поети, певци и синовете му - Акълбай и Магауия.

Известно е, че на поета му се е налагало да живее в атмосфера на страшна озлобеност. Срещу него заставали негови приятели, негови роднини. Дори било организирано покушение срещу поета през 1897 г. От родовите старейшини и управители при губернатора в Семипалатинск пристигали многобройни доноси. Губернатора, знаещ прекрасно за популярността на поета, само прекратявал кореспонденцията му с руските заточеници, като го изолирал по този начин от “неблагонадежните” хора.

От една страна, признанието и огромната любов на народа, от друга - мразата на степните владетели напомняли на поета за страшната несправедливост при устройването на света, разделен на бедни и богати, за това, колко е сложна и трудно достижима целта за освобождаването на народа от безправието и невежеството, в което той виждал смисъла на своя живот.

Към разочарованието, към съзнанието за своята самота и безсилие се прибавя и лична мъка - смъртта на сина му Абдрахман (1868-1895). Абдрахман получава руско образование, другия син Магауия и дъщерята Гулбадан също са учили в руско училище. Всичките свои надежди поета възлага на другия си син, талантливия поет Магауия (1870-1904). Преждевременната смърт на Абдрахман и Магауия поета не можал да понесе и той умира през 1904 г.

Литературното наследство на Абай са стихове, поеми, притчи от книгата за Словото, известни като назидания. Нека да припомним, че казахския народ има богат фолклор, който е бил съставян в продължение на векове. До Абай и през неговия живот са били записани и публикувани епическите поеми “Камбар”, “Козь Корпеш - Баян Сулу”, “Къз-Жибек” и други, чийто език в своята основа бил общонароден. Широко се разпространявали в степта многочислени устни ле-

генди и сказания за Изтока. Редом с развитието на фолклора вече през 18 в. се заражда индивидуалната поезия. Нейното начало се свързва с името на Бухар жърау (1693-1787), придворен акин на хан Абълай.

Първата половина на 19 век бива отбелязана с разпространяването на поезията на “заманите” (“зар-заман”, епоха на скръбта). Поетите от това направление били против присъединяването на Казахстан към Русия и призовавали към възстановяване на ханско-феодалния порядък. Сред тях най-значително място заема Шортамбай Канаев (1808-1871).

Въпреки някои индивидуално-творчески тенденции, които се откриват в произведенията на акините от различни направления, цялата поезия от доабайския период съвсем малко се отличава от устното народно творчество. Акините не се стремят към индивидуализация на своята поетическа реч. Индивидуалността на този или друг поет поради тази причина, че техните произведения не били записвани, а се разпространявали устно, а това обстоятелство в известна степен способства за загубването на творческото разнообразие на конкретните произведения.

Кръга на тези, чиито идеи, използвани в словесните образи, основно били еднообразни, традиционни и за фолклора, и за поезията от книжен произход. Въпреки това, за своето време творчеството на Бухар жърау, Шортамбай и други изиграва известна роля в литературния процес, като подготвя почвата за възникването на писмената литература.

В своята младост Абай добре познавал тези поети. По-късно, когато достига до своето разбиране на изкуството, поета ги осъжда заради бедността на мисълта, за откъснатостта на тяхната поезия от действителността, за нейното малодушие. Поета вижда, че в най-добрия случай техните произведения са вариации на теми и мотиви от фолклора, че в техните стихове няма ясно изразена социална задача, не се

разкрива творческата индивидуалност на художника.

Голямо значение се отдавало в казахската степ на ораторското изкуство, което обикновено се използвало при решаване на съдебни искове. Изхода на делото зависело от красноречието на този или онзи бий. Блестящите речи на отделните бийове, които можело да решат успеха на делото, били оригинален вид на словесно изкуство.

През живота си Абай имал славата на превъзходен оратор. Школата на народното красноречие имала огромно значение за формирането на поетическия стил на Абай.

Действителността, в която внимателно се вглеждал поета, фолклора, а най-вече природния ум способстват за формирането на светогледа на Абай, който решително го отличава и от предшестващите, и от съвременните му поети.

Първоначалните естетически представи поета получава през тези години, когато той се обучава в Семипалатинския медрес. В своето общуване с класическата поезия на Близкия изток Абай от началото преминал периода на ученичеството, когато подражавал на Фирдоуси, Низами, Навои, Саади и др. По-късно неговите връзки с класиката стават по-осмислени и дълбоки:

*Шамси, Саади, Физули,
Хафиз, Навои, Сайхали,
Фирдоуси - на младия
поет помощници са били.*

Това написва Абай, когато е бил на 14 години. Тогава именно са били написани от него и първите стихотворения във формата на газели и “аруз”. И езика, в който преобладавали арабо-ирански думи, и метриката, интонацията, и стила - всичко това било в унисон с традиционния дух. Тези стихове без превод на много думи (става въпрос за “чайгатайския” език) били неразбираеми за съвременниците. Такъв език, а той е бил езика на казахската писмена литература

от 19 век, бил съвършено недостъпен за обикновените хора. Спецификата на този писмен книжен език била в това, че той представлявал в лексическо отношение пъстра смес на елементите на арабски, персийски и тюркски езици. Съвсем скоро Абай се освобождава от подражаването, а това довежда до обновяването на литературния език. Но културата на Изтока дава огромна духовна храна за формирането на таланта на юношата. Не случайно по-късно поета не веднъж ще се завръща към темите и мотивите на тази поезия. Афористичния стил на Абай, философичността, широтата на възгледа - всичко това идва от поетичната школа на Изтока. За влиянието на източната литература върху казахската свидетелстват и някои елементи на поетиката, самото отношение към лириката като жанр. Целта на поетическото произведение е преди всичко поучителна, то е призвано да разяснява на читателя определени нравствени принципи. Въпреки тази представа за ролята на поезията, Абай утвърждава в своето творчество новото разбиране за задачата на изкуството. Неговото предназначение като поет той вижда в това, че трябва да способства за подобрието на живота на хората, и чрез това да облагороди човека:

Аз стихове не пиша за забава на хората...

Истинския поет - това е защитник на своя народ, на неговата съвест. Колко много напомня на Пушкин, Лермонтов, Некрасов.

За разлика от поезията на предшествениците, в чиито произведения се правели изводи за общ порядък, формулирали се определени религиозни принципи и нравствени норми, дидактизма на Абай - това е преди всичко обобщаване на жизнения опит. В основата на житейската мъдрост лежат знания и опита на образования, талантливия човек, стоящ над своите съотечественици, който усеща всичко прогресивно.

Поетическото новаторство на Абай се проявява не само в новостите на езика и стила, но преди всичко в тематиката, в съдържанието на произведението, обхващащо всички страни на живота, и най-главното е в самия принцип на подбора и изобразяване на жизнения материал. Абай създава обществено-политическа лирика. Поета вижда главното зло, причината за народните бедствия, а именно - омразата. Злото идва от бия, бая, моллата и местните кметове:

*Тази мръсна порода
обърква народа,
навсякъде лъжи до гроба.
Байя станал сват,
бия станал брат
и бъркат ти в джоба.*

Алчността, диващината и невежеството, привързаността към закостенелите обичаи, страстта към забогатяване, подкупите - това са характерните черти на степните управници, които непримиримо бичува поета. Именно те са стопаните на народа, а това възмущавало Абай, предизвиквало болка в неговото сърце.

В стиховете на Абай съвършено по новому се говори за живота и смъртта, любовта и омразата, честта и съвестта, за човешкия дълг и т.н. За каквото и да пише Абай, той винаги изразявал вярата във възможностите на човека. Ето какво четем в неговите назидания: “Ако аз имах власт в ръцете, аз бих отрязъл езика на всеки, който казва, че човек е непоправим.” Ето защо в много произведения на поета се изразява настойчивото желание да помогне на човека да се усъвършенства. Ето защо една от най-главните задачи за поета, който се стреми да измени съществуващия порядък, е била да разкрие в живота на своите съплеменници, в техния характер и психология за онова, което се преживява, свързано с вековните патриархални традиции.

Поета безпощадно се присмива в стиховете си на неравния брак (“Красиво момиче при хана живее”), което било толкова разпространено явление из целия мюсюлмански Изток. Абай страстно защитава свободата на жената и утвърждава нейното право да си избира любим. В неговите произведения се разкрива света на чистите, искрените отношения между юноша и девойка, безкористни, основани на любовта и взаимното уважение. В любовната лирика поета се изявява и като наблюдателен психолог, който предава оттенъците на човешките чувства и преживяванията, които разкриват вътрешния свят на своите герои.

Такива произведения, като “Лято”, “Есен”, “Зима”, “Пролет” и други, полагат в казахската поезия началото на пейзажната лирика. В тях се рисуват картини на номадския бит на казахите през различните годишни времена. Тук поражда преди всичко умението да се отдели най-характерното в природата и в бита на хората, удивителната наблюдателност, точността на картините и ясността на възприемането на света.

Творческа зрялост поета постига през 1890-те години. Анализа на произведенията от този период дава основание да се счита, че в тях все по-забележимо се проявяват и утвърждават принципите на една истинска поезия.

В предшестващите периоди Абай плодотворно работи над преводите на произведения на руските класици. Той превежда значима част от “Евгений Онегин” на Пушкин, няколко стихотворения на М.Ю.Лермонтов, басни на Крилов. Забележимо е неговото обръщение към И.Бунин (това е в края на 90-те години на 19 век), тогава още начинаещ и никому не известен поет). Абай превежда неговото стихотворение “С буря не ме заплашвай”). Това свидетелства за голямото внимание на казахския поет към съвременната му руска литература, за неговата необикновена чувствителност

към всичко неподправено и поетично. Абай особено предпочитал да превежда Лермонтов.

За близостта на Абай до поетическите традиции на Пушкин и Лермонтов свидетелства и неговото виждане за поезията. Истинското поетическо произведение, по убеждението на Абай, се ражда не в резултат на изпяването на легенди и сказания, а в резултат на непосредственото проникване в живота и правдивото изобразяване на действителността. Не всеки акин-импровизатор може да се счита за поет, а само този, който пробужда благороден стремеж. А самото поетическо творчество - това е високо ценено изкуство, достъпно само на този, който съчетава в себе си талант, ум и знания.

Абай рисува типичните представители на властта – волостните -това са своеобразни назначаеми кметове, които отговарят за 200 стопанства. Все пак избирането на волостните става по решение на крупните байове (феодален господар).

Казахското стихосложение е силабическо. Най-разпространените форми на казахския стих - олен и жър (единадесетсложни и седем-осемсложни). Абай използва седем и осемсложник, новите интонационни възможности на този размер поета открива за сметка на богатството на ритмиката (а-а-б-б-б-а, а-а-б-а, а-б-б-б и т.н.)

Значимо място в творчеството на Абай заемат неговите поеми “Искандер”, “Масхуд”, “Сказание за Азим” (незавършена), които са по мотиви на източната литература и отразяват своеобразното отношение на поета към старинната култура.

Създадената от Абай поема “Искандер” свидетелства за несъмнено доброто му познаване на известните произведения на литературата на Близкия Изток, посветени на описването на живота на Александър Македонски. Това са художествените произведения на Фирдоуси (“Шах-наме”), Низами (“Искандер-наме”), Навои (“Садди Искандир”) и

др. Също е бил запознат и с многочислени устни легенди и сказания, свързани с името на Александър.

За разлика от известната средновековна европейска поема за Александър Македонски (“Александрия”) и източните класици, в чиито произведения образа на Искандер като пълководец и властник е идеализиран, то Абай подхожда към оценката на неговата завоевателна политика критически. В поемата на Абай няма разгърната биография на Искандер, поета говори за него като за прославен завоевател, алчен и високомерен човек, жадуващ да покори целия свят. Абай показва безсмислието на завоюването заради завоюването, богатството заради богатството и развенчава ненаситността на Александър/Искандер с думите на мъдрия Аристотел:

*В този свят няма толкова ценни съкровища,
че с тях да наситиш алчния взор.*

За Абай важно е било да направи определени изводи от съдържанието на беседата, и той завършва своята поема с назидателните думи:

*Ақылсөз өзін мақтан былжырайды,
бойыңа өлшеп сөйлесең,
нең кұрайды?
Жақсы болсаң, жарықты кім көрмейді,
өз бағаңды өзіңнен кім сұрайды?!*

*Ницожни на мъдри се преструват.
Чест ако нямат те я купуват.
Разбрахме каква е цената:
щом светиш с теб ще пътуват...*

*Знай очите ни са вечно жадни,
още искат все са гладни.
Щом умрат най-ценната награда
нясък дай им, че бяха безпощадни...*

*Глупаци те хвалят и се гордееш.
С мазници ли все ще живееш?
Щом се обърнеш, те ти се смеят,
че постоянно глупееш...*

*Животът е кратък, мигът отлита.
Минута хващай честита.
Но ако съвест ти си продал,
от тебе всичко отлита.*

Тази поема е едно обръщение към миналото и предупреждение към бъдещето. В историята никой не е постигнал завоеванията на Александър Велики, но той не завоюва цялото богатство на света. Поета се обръща към нас и ни пита, дали и ние ще се изживяваме в такава роля и дали мъдростта ще надделее в нашето съвремие.

Втората поема на Абай “Масхуд” има много общо с “Източна легенда” на И.С.Тургенев. Въпреки, че е един и същ сюжет, то той е бил използван по-разному от двамата ненадминати майстори на словото. Ако Тургенев дава само литературната обработка на известната източна легенда, то Абай, повестувайки за съдбата на юношата Масхуд (при Тургенев е Джаиффар), разкрива и своето отношение към живота, обяснява постъпките на своя герой. Тази или друга мотивировка на действието на Масхуд изразяват мислите на автора. Поета навлиза в ситуацията на онова време, но вече с очите на своето съвремие. За Абай това не е просто занимателен сюжет, а повод за обсъждане на сложни жизнени проблеми, изискващи решение. Такива проблеми е имало и през действителността от времето на Абай.

Нещастieto на Масхуд е бил неговия ум, заради своята мъдрост той в своето време става везир и народа го почитал:

*Но тогава земята беше пълна с глупаци и невежи,
както през всички времена...*

пише Абай. Когато се излял вредоносния поток, хората пили от тази вода, обезумяват (“в спорове и кавги шумят, крещят със всичка сила”).

*Мина време и Масхуд е везир.
Бе мъдър и управлява в мир.
Веднъж в съня му яви се мъдреца
и това му каза Кадир:*

*“В близките дни дъжд ще се лей.
Вода ще е лоша, не пий, недей.
Кой тие за миг губи ума.
След седмица ще оздравей.”*

И наистина така се случва и започва да се шири страха от обезумелия народ, който е пил от лошата вода и има опасност тълпата да убие халифа и везира:

*Сякаш пияни препълват пазара;
умен и глупав спорят без мяра.
Везир и халиф гледат втрещени:
Напастта кой я докара?...*

*Но хората безумни реват,
никой не слушат, не щат:
“Везир и халиф ума ни вземаха
и за това да умрат.”*

*Викове страшни двореца тресяха,
с това халиф поболяха.
Убийците как да ги спреш?
“Везире, помагай” на халифа думите бяха.*

*“За разум глупаци ще ни убият.
Нека с лоша вода ни измият.
Вода да погуби умът.
Ще пием, щом те пият”.*

Народа одобрява, че те също са пили от лошата вода и те

станаха безумни. Но вече не им желаят смъртта, а ги имат за свои. Нека да припомним, че тука става въпрос за Масхуд, Масгуд, Муханед - това е мюсюлманския пророк Харун-ал-Рашид-известен арабски халиф от династията на абасидите (786-809), прославен от приказките в “Хиляда и една нощ”.

Поемата завършва така:

*Примери ето, глупостта е всесилна,
цом и разумните за миг килна.
Добро няма да постигнеи,
ако следваш глупост обилна.*

Сюжета на поемата “Сказание за Азим” е взет от “Разказа за бижутера Хасан” от “Хиляда и една нощ”. В тази поема Абай използва само тази част от приказката на Шехерезада, в която се разказва за историята на юношата-бижутер. Поета не просто разказва приключенията на приказния герой, а създава поучителна история, повествуваща за това, до къде довежда човека непредпазливото доверие и жаждата за богатство. Поемата не е завършена.

Макар че поемите на Абай по тематика и сюжет идват от древността, знаменателно е, че поета не се задоволява с традиционността на темите и мотивите, той ги преосмисля, като представя материала използваем към своето време, като издига важни жизнени въпроси и извежда от постъпките на героите определен морал.

Перото на Абай създава освен поемите и лириката и прозаическите “назидания” (45 отделни прозаически произведения), или както сам автора ги нарича “Книга за словото” (Қара сөз). Именно тук поета се изявява като поет, публицист, философ и просветител. Това са размисли за многообразните страни на човешкия живот. И тук Абай се проявява като наблюдателен, като човек с голяма ерудиция, страстно търсещ пътя към подобряване и обновяване на живота.

Абай, като и много гениални представители на светов-

ната литература, изпълни в историята на своя народ велика мисия: той успя да издигне родната си литература до височините на истинското изкуство.

Новото направление, свързано с творческата дейност на Абай, намира плодотворно развитие след това в казахската литература от по-ново време. Той има достойни наследници в лицето на Султан-Махмуд Торайгъров (1894-1921), който развива абаевските традиции. В сатиричните традиции Абай е наследен от Сабит Донентаев (1894-1933). След това идват: М. Ауезов, Г. Мусрепов, С. Муқанов, Г. Мустафин, А. Тажибаев, К. Аманжолов, които са били добри възпитаници от литературното наследство на Абай.

Абай е изтъкнат син не само на казахския народ, но и на цялото прогресивно човечество. Той е един от големите писатели, които наследяват и не крият принадлежността си към прабългарските родове и почита бога Тангра. И това не е случайно, защото той също често е отправял поглед към Чингизките планини – там, откъдето са тръгнали прабългарските племена. Творчеството на Абай не се различава, а се сродява с българската литература.

Творчеството на Абай подсказва, че те са оставили свой наследник тук, който е успял да усети огромната култура на своя народ и изключително добре да я представи. Абай има силна поезия като тази на Салават Юлаев, Константин Иванов, Сеспел, Габдула Тукай, Мирза Ахундов, Коста Хетагуров, Тарас Шевченко и много други.

Абай е скъп на своя народ, на азиатските и европейските народи не само като поет и просветител, но най-вече като хуманист, като борец за утвърждаване на човечността на земята.

Д-р Иван Д. Иванов

КНИГА ЗА СЛОВОТО
(кара сөз)

ИЛИ

ПАРАМЕТРИТЕ
НА
ХУМАНИЗМА

От преводача

Човечеството разполага с много писания, които отдавна са се превърнали в настолни и още с първото прочитане завладяват трайно читателя си. В европейската литература има примери именно за такива произведения, като „Изповеди“ на Аврелий Августин, написана през 400 г., „Теорията на нравствените чувства“ на Адам Смит, написана през 18 век, и в края на 19 и началото на 20 век се появява книгата на Абай „Книга за словото“.

Един от най-големите изследователи на творчеството на патриарха на казахската литература Абай е Ауезов, нека преведем неговото синтезирано определение на значимостта на творчеството на писателя:

Абай е виждащо око.

Абай е отзивчиво слънце,

Абай е мъдростта на народа.

Всеки, който се запознава с творчеството на Абай, достига до тези думи, когато първо прочита неговите знаменити стихотворения, а след това и тази „книга на мъдростта“, ще се съгласи с това изказано мнение.

Книгата, словото въобще - и на Запад и на Изток е от особено значение. Книгата или библията е известна, че това са писанията на пророците от районите край и в Израел. Тази книга и днес се чете от милиони. По-късно ще се появят и други книги на арабските народи, на индийските народи, на китайските народи, всяка от тях ще поучава своите поданици. Именно тези книги са сплав от мисли и чувства, една дискусия между разума и сърцето, тук се съсредоточават житейско-практическите, историко-социалните, философско-религиозните опити на великите хора.

Това именно е станало и с Книгата на Абай – тук ние го виждаме като поет, пророк, мислител и възпитател на наро-

дите. Имам достатъчни основания да го нарека възпитател на народите, защото неговото влияние върху народите от Средна Азия е значимо, особено като се има в предвид богатото наследство на ирано-персийската поезия, при наследството, оставено от Авицена, Саади, Фирдоуси, Махтум-Кули. В същото време цивилизована Европа мимоходом хвърля по един поглед на тези поети. В повечето случаи изданията са информативни, а когато стане дума за поети от Средна Азия, то такива почти не се рекламират или се предпочита да се твърди, че те още не били развити.

Бих се съгласил с подобно твърдение, но историческите факти сочат съвсем друга версия. Преселението на народите е започнало някъде около днешен Казахстан. В същото време народите на Средна Азия: казахи, узбеки, туркмени, къргъзи, таджики - на пръв поглед са различни, но всички поотделно имат родствена връзка с прабългарските племена, факт, който не се отрича от нито един народ от тях. Някои исторически източници сочат, че тези народи са възприели исляма, след като са посетили свещения град Велики Болгар, наричан още Северната Мека. Тук доказателствата са много. За нас, българите, остава интересен факта, че прабългарския език се е разпръснал из тези народи, из народите наследници на Волжко-Камска България. Но също така следи от прабългарски думи се откриват в наследниците на Велика България: дагестанци, кабардинци, балхари, осетинци, черкези, абхазци, адигейци, лаки. Аргументи против е, че това е било много отдавна. В действителност това преселване, смесване, идентифициране е един много дълъг, сложен и противоречив процес. Като прибавим към това и унификацията, която ни даде 20 век, то вече много трудно бихме открили разлика и прилика между народите.

В същото време много народи се губят, изчезват и с тях изчезват и следите. За да може да се открие мъничко истина

се налага да се ровим в историята. И за това най-достоверни документи са знаменити творби на велики творци. Именно затова е ценна книгата на Абай „Книга за словото”. Книга с подобно име има в старобългарската литература през 10 век: „О писменах”. „О писменах” е написана близо 9 века преди, но и двете се стремят да представят някои черти на прабългарския дух. За нас, българите, представлява интерес Абай, защото тук има един сериозен опит за описание характера на народите от Средна Азия. Доколко тези притчи ще ни бъдат от полза, ще съдим от позицията на времето. Четящия словата на Абай в първия момент си мисли, че това са откровения към Всевишния, и именно поради това той се доближава до „Изповедите” на Августин Блажени.

В изповедите има повече схоластика, а „Книга за словото” е едно проникване в характера на азиатските народи, онези, които са останали в степите на Средна Азия и техните роднини се разпръсват из Кавказ, Кубан, Крим, Поволжието, Приуралието, Прикамието. Августин се спира на духа на народите от римската империя. Абай се опитва да опише казахите - да им създаде облик и в същото време да даде народопсихологията. Навярно тази книга е и един сборник от пословици и поговорки, но повечето от тях са дело на автора.

Когато прочетете двете поеми – „Масхуд” и „Искандер“, то тогава наистина се съгласявате с издигнатото мнение, че Абай е един автор на Изтока и Запада. Един автор, който търси отговори на въпросите, поставяни от векове. Легендата за Масхуд е едно изобличаване на алчността, същото се прави и при „Искандер“. Абай се прекланя пред Александър Велики, пред великия философ Аристотел, но той иска да даде отговор на въпроса за мащаба на богатството и всичко се събира в една кост - това е което остава след стотици грабежи.

Има практика да се възхваляват произведения или да се засилва определен нюанс, а в същото време се забравя, че основното е в прочитането на книгата. Прочита ѝ зависи от това, доколко тя е полезна за всеки, особено в този век на фалш и корупция - това е описано от Абай. Тази книга има вътрешен глас, това е гласа на съвестта. Важно е книгата да събуди заспалия глас на съвестта. Важно е той да проговаря в трудни моменти, в другите моменти не ни трябва съвети. Абай също като Свети Кирил иска да предаде божие слово. Абай също прави своите откровения пред Всевишния, но това не са фанатични излияния, а размисли за същността, като се опира на явленията от живота. Той не придава един догматичен образ на същността, а една многопластова, динамична конструкция, която може да бъде разгадана от здравия разум и вярата. Каква да бъде пропорцията между Вярата, Разум и Наука - всеки нека си отговори, Абай подпомага.

В Българската история Свети Кирил търси доказателствената сила на словото. Той за първи път след гърците ще докаже, че божие слово трябва да бъде произнасяно и на старобългарски, и българския народ се нарежда на четвърто място в света, който има Библия на своя език.

Това прави и Абай, той иска да напише книга за своя народ, той иска да напише една Библия, но той пише тази своя книга в началото на разтревожения 20 век. Мислителя засягат вечните теми, засяга въпроса за религията.

Когато четем неговите 45 слова, ние виждаме и усещаме дългогодишните търсения на автора, замислите, които си е поставил, и радостта от откровенията, личи творческия порив, състраданието и гнева.

Ако повърхностно се четат тези слова, веднага се прави извода, че тук автора дава повече обяснения на правоверната религия – исляма. Но не е така, тук авторът свързва това, което са ни завещали древните философи – Сократ,

Аристотел, Платон, преминава през източните мислители и се замисля за съвременните хора. Авторът вярва в Бога, той вижда в него първичното и творец на всичко съществуващо, убеден е в безкрайната мъдрост и добротата на божественото начало. Неговата вяра е вярата в творческата личност, тя е светла и хуманна, деятелна и нравствено целева.

Също така Абай вярва в това, че Бог е сътворил човека, но той подчертава голямото и велико предназначение и способността да бъдат по законите на този свят. Според него, разума на човека трябва да стане мерило за истината, а самия човек да придобие щастие при съчетаването на разум и труд. Библията на казахския народ, или по-точно на народите от Средна Азия, така можем да наречем неговата книга, е създадена от автора в края на живота му. Той вече знае цената на всичко, и на делата, и на дните, и на изкушенията, и на съблазните. Та нали той наследява голямо богатство, но не престава да се учи.

Нали автора, знаейки персийски, започва да учи руски и да се запознава с руската класическа поезия. Абай ще се възхищава на поемата на Пушкин „Евгений Онегин”, защото това е гениално произведение на световната поезия. Той разбира, че всичко е преходно и остава мъдростта, която е непретенциозна и скромна, която дори се срамува от това название, но в същото време е ясна и откровена, и за това е особено убедителна.

Тази книга е на повече от 100 години, но и днес е актуална и не само се отнася за казахите, но е интересна и за българите, унгарците, англичаните.

Ето, ние сме вече в 21 век, а какво бихме добавили към тези притчи? Ако Омир със своята „Илиада” е полезен и днес, то е същото и за „Книгата за словото”, и то е защото ни се подсказва, как да постигнем поставените цели, и то известни цели, които всяко поколение си поставя, а също

ни помага да разрешим всекидневните си задачи. Така е и с Ботев, Вазов, които ни помагат и днес да си отговорим на много въпроси, когато игото е назад, но игото на безчовечността не е премахнато.

И днес ни заплашват всякакви катастрофи, а също така катастрофата на разпадането на нравствените и духовни устои. Медиите бълват и сапунени опери и сериали и тъпкат главите на младите с безсмислени неща, които разума въобще не приема. Но това не е ли само едно следствие, а къде са причините за тези катастрофални резултати, когато не се предпочитат българските песни?

Нека да припомним, че Абай още тогава разглежда и изследва страхливостта и безволието, празния живот и мързела, лъжата и невежеството на своите съвременници. Това са пороци на човешката природа, които се укрепват и разрастват, които зреят и ще предоставят на света много трагедии и катастрофи.

*Всеки иска да направи удар,
да забогатее за нула време,
а къде е осмислянето на живота?
Това ли е смисъла на живота?
Как човек да изравни страстите?
Как да ги укроти?
За какво се бори и живее човек?*

И накрая Александър Велики разбира, че всичкото събрано от него злато в походите се равнява по значение с една човешка кост. Това ли е смисъла на нагона за богатство?

Бедствията на обществата, и на българското са в това, че пороците трудно се регулират. Но си задаваме въпроса: Тези пороци, вродени ли са, придобити ли са? Кой ги стимулира? Митът за богатството не е ли една илюзия и тези, които ни промиват мозъците предварително са взели това, което би трябвало да получиш.

В същото време света се напълни с международни конфликти, за борби, за теории от името на цели народи. Тръби се, че са засегнати правата на еди-кой си сформирани народ. Така ли е? Не е ли поредната нагла лъжа?

Ето защо Абай е обичал своя народ, обичал е народите, и цял живот търси пътека към тяхното сърце, призовава да се премахне враждата между родовете и перченето. Гледал на другите народи като на братя. Той дори подчертава, че има добри търговци и от ногайците, сартите и т. н., той подчертава също, че от другите народи можеш да се научиш на много полезно и добро.

Такъв зов сега би изглеждал банален или едно абстрактно назидание, ако в същото време не намираме в „Библията на казахския народ“ гневна и остро-насмешлива критика по адрес на своите сънародници, той негодува като наблюдава отблизо моралните падения и развитието на пороците.

Няма лоши народи и няма безнравствени народи. Но най-много укрепва душевната сила на даден народ най-вече откритата и смела самокритика спрямо нацията. Това наистина е свидетелство за нравственото здраве на нацията, нейната способност за усъвършенстване, да преодолява общите беди и да излекува собствените болести. Ето защо „Книгата за словото“ е един много добър урок и зов за размишление на много народи, които сега се борят за национално самоопределение и ненавиждат другите народи. Тя напълно отрича стремежа за самоизолация, самовъзпяването и невежественото всезнайство, стремежа на много народни лидери да отблъснат своя народ, от това да се ползва от богатството на общочовешката култура.

Абай обича своята земя, а с това и света, обича своите сънародници, но и всички хора на света, той се е загрижил за тяхната съдба, за тяхното настояще, за неизвестното ни тревожно утре. Неговото сърце се измъчва за страдащия на-

род, но се гневи срещу празнословието и безсърдечното си. Той иска да вярват хората, но да присъства и разума. Нека да вярват хората, но да не се отнасят враждебно към другите, които не са от тази вяра.

И днешният читател е трогнат и привлечен от естествената вътрешна свобода на автора, самостоятелността и независимостта на неговите разсъждения, вижда свободния строеж на духовния му свят, размах и широта на творческия свят.

Четейки Абай, ние си представяме необятната казахска степ - като Вселена, а за нас, българите, това е много ценно, защото легендата винаги ни връща в тези степи, където и сега се почита бог Тангра, и паричната единица на Казахстан са тенге (тангри). Дори откриваме много думи в казахския, които са български.

Нашите деди отдавна са напуснали казахските степи, най-вероятно, някъде от при Чингизките планини, отдавна ни няма, но наши наследници са там. Ние, дунавските българи, обогатихме византийската култура и създадохме една световна значима култура – славяно-българската. Навярно, има още много неща, които да докажат, че прабългарския род, насочил се към Крим и Дунав, е носил със себе си цивилизацията на Изтока.

Да, има такива данни, прабългарите са ползвали вариант на китайския, японския, тибетския, монголския и корейските лунни календари. 12 месеца с 5 състояния или един 60-годишен цикъл. Навярно, Аспарух се е учудвал на варваризма на византийците, а в същото време последните наричали прабългарите варвари.

Византийците наистина създават един перфектен град - Цариград, но прабългарите идват със своята Вселена.

Навярно, и наследниците им сега носят тази Вселена в себе си. Ние я имаме, но трудно я разбираме и откриваме.

Абай също дава контурите на една така близка Вселена. Книгата на Абай е ценна, защото тя ни приучава към независимост на духа, а тази независимост и днес е също така дефицитна, както и преди столетие. Вярно е, че този процес на свободата на духа, сега се развива, но в същото време е много мъчителен, много труден, с много падения и възходи. Най-трудно е да бъде възстановена и утвърдена духовната свобода, нещо, с което пък се отличават българите.

Да, тази книга е една философия, която е подгрята от кръвта на мислителя, поета, това е една етика, но не за вярващия в определена религия, а този, който се стреми към независимост на духа. Тук има всичко: дълбока лична страст, жива любов и справедливо негодувание.

Тази Книга, също много трудно се превежда, защото трябва да се търси значимостта на думата в българския език. Неоценима помощ получих от Посолството на Казахстан в България, което ми предостави казахския текст, а също така изказвам благодарност на музея на Абай в Семипалатинск, който ми изпрати първите оригинали и подсрочници на словата, тогава, а това беше преди повече от 25 години, те не бяха публикувани изцяло на руски език. Българския читател след „Лирика“ вече се запознава с „Книга за словото,“ добавени са към нея и преведени поеми на Абай, и с това ще се добие една пълна представа за този автор. Може да се каже, че това е едно почти пълно събрание на съчиненията на Абай Кунанбаев.

Прочитайки книгите му, ние откриваме, че най-българското у него е било духа. Търсете българския дух. Търсете духа на народите – великите писатели ни помагат винаги в това.

*Д-р Иван Д.Иванов
1980-2008 г.
гр. Пазарджик*

А Б А Й

КНИГА ЗА СЛОВОТО

(Қара сөз)

ПЪРВО СЛОВО

(Бірінші сөз)

Дали добре живях или лошо, но преминах не малко в борба и караници, през съдилища и спорове, през страдания и тревоги и пристигнах до преклонни години, загубих сили, преситих се на всичко, намерих безсмислието и безплодността на своите деяния, убедих се в унизителността на своето битие. С какво сега да се заема, как да преживея останалия ми живот? Озадачава ме това, че не намирам отговор на своя въпрос.

Да управлявам народа? Не, народа е неуправляем. Нека да сложи това върху себе си този, който би пожелал да изцели, неизцелим недъг или запалете юноша с неистинало сърце. А мене нека ме запази Господ от това непосилно бреме.

Да умножавам ли стадата? Не, не си струва да се занимаваш с това. Нека децата да отглеждат добитъка както им е удобно. Няма да помрачавам остатъка на моите дни, да се грижа за добитъка - за радост на преминаващите, крадците и изнудвачите.

Да се заема с наука? Как да достигна до науката, когато няма с кого умно слово да размениш? На кого да предадеш натрупаните знания, от кого да поискаш това, което не знаеш? Каква полза от това, че ще стоиш в безплодната степ, разпънал становеите, с аршин в ръка? Знанията се превръщат в мъка, която донася преждевременна старост, когато нямаш

до тебе човек, с когото може да споделиш и радост и печал.

А може би ще се посветиш в служение на бога? Боя се, че няма да се получи. Това занятие изисква пълен покой и умиротворение. Нито в душата, нито в живота не виждам покой, какво благочестие сред хората от този край!

Да възпитавам децата? И за това цямам сили. Бих ги възпитавал, но сам не знам как и на какво да ги уча? За каква работа, с каква цел да ги уча, за кой народ да ги възпитавам? Как да ги наставлявам, къде да ги насочвам, когато сам не виждам, къде децата биха могли да прилагат своите знания? И тук не намерих за себе си употреба.

И на края реших: хартията и мастилото ще ми останат от сега нататък утешение, ще записвам всички свои мисли. Ако някои намери някое нужно в тях слово за него, нека го препише и запомни. Ако се окажат ненужни моите слова на хората – нека си останат при мен.

И вече нямам други грижи.

Бұл жасқа келгенше жаксы өткіздік не, жаман өткіздік не, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық әурешілікті, көре-көре келдік. Енді жер ортасы жасқа келдік: қажыдық, жалықтық, қылып жүрген ісіміздің бәрінің баянсызын, байлаусызын көрдік, бәрі қоршылық екенін білдік. Ал, енді қалған өмірімізді қайтіп, не қылып өткіземіз? Соны таба алмай өзім де қайранмын.

Ел бағу? Жоқ, елге бағым жоқ. Бағусыз дертке ұшырайын деген кісі бақпаса, не абартқан, көңілі басылмаған жастар бағамын демесе, бізді Құдай сақтасын!

Мал бағу? Жоқ, баға алмаймын. Балалар өздеріне керегінше өздері бағар. Енді қартайғанда қызығын өзін түгел көре алмайтұғын, ұры, залым, тілімсектердің азығын бағып беремін деп, қалған аз ғана өмірімді қор қылар жайым жоқ.

Ғылым бағу? Жоқ, ғылым бағарға да ғылым сөзін

сөйлесер адам жоқ. Білгенінді кімге үйретесің, білмегенінді кімнен сұрайсың? Елсіз-күнсіз кездемені жайып салып, қолына кезін алып отырғанның не пайдасы бар? Мұндасып, шер тарқатысар кісі болмаған соң, ғылым өзі бір тез қартайтатұғын бір күйік.

Софылық қылып, дін бағу? Жоқ, ол да болмайды, оған да тыныштық керек. Не көңілде, не көрген күнінде бір тыныштық жоқ, осы елде, осы жерде не қылған софылық?

Балаларды бағу? Жоқ, баға алмаймын. Бағар едім, қалайша бағудың мәнісін де білмеймін, не болсын деп бағам, қай елге қосайын, қай қаракетке қосайын? Балаларымның өзіне ілгері өмірінің, білімінің пайдасын тыныштықпен көрерлік орын тапқаным жоқ, қайда бар, не қыл дерімді біле алмай отырмын, не бол деп бағам? Оны да ермек қыла алмадым.

Ақыры ойладым: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен қара сияны ермек қылайын, кімде кім ішінен керекті сөз тапса, жазып алсын, я оқысын, керекі жоқ десе, өз сөзім өзімдікі дедім де, ақыры осыған байладым, енді мұнан басқа ешбір жұмысым жоқ.

ВТОРО СЛОВО **(Екінші сөз)**

В моето детство често ми се случваше да чувам, как казахите се смеят над узбеките: ех, вие трески широкополи, камуш (тръстика) отдалеч носите, за да си покриете къщите, като се срещнете любезничите, а зад гърба един други се обиждате, плашите се от всеки храст, бръщолевите безкрай, заради което са ви нарекли „кречетала“.

Когато се срещнете с ногайците също им се присмивате и се карате с тях: „Ногай и камилата го плаши, изморява се да язди кон и върви пеш – и пехотинците и войниците и търговците са ногайци. Не ногай, а ногай-тъпацци би следвало да

ви наричат“.

„Рижславия урус (рус), а за това трябва да му завижда аула, че когато препуска към него, чупейки си главата, си позволява всичко, каквото му дойде на ум, търси узун кулак – бързо ухо“ – така говориха за руснаците.

„Боже мой! – мислех си тогава с гордост – Оказва се, че не може да се намери на света по-достоеен народ от благородния казах! Радваха ме и ме развеселяваха такива разговори.

Сега виждам, че няма такова растение, което да не може да отгледа сарта, няма такъв край, където да не е бил търговеца – сарт, няма такава вещь, която той да не измайстори. Живеят миряните в мир, не търсят вражда. Докато не дойдоха руските търговци, сартите доставяха на казахите облеклото за живите и саван за умрелите, изкупуваха добитък на стада, които бащата и синовете не можеха да поделят помежду си. Сега, при руснаците, сартите по-напред от другите възприеха новото. И знатни бейове, и грамотни молли, и майсторство, и разкош и учтивост – всичко има при сартите.

Гледам ногайците, те могат да бъдат много добри войници, търпеливо понасят нуждата, смирено посрещат смъртта, пазят си училищата, зачитат религията, умеят да се трудят и да спастрят богатство, да се обличат и да се веселят.

Ние пък, казахите, прислугваме на техните бейове заради жалкото преживяване. На нашия бей те говорят от къщата си: „Ей, казах, не за това е постлан пода, че да го тъпчеш с мръсни крака“.

Силата им е в това, че те непрекъснато се учат на занаят, трудят се, а не пропиляват времето в унизителни разправи помежду си.

За просветените и знатни руснаци и дума не може да става. Ние дори не можем да се сравним с тяхната прислуга.

Къде загинаха нашите предишни възторзи?
Къде е радостният смях?

Мен бала күнімде естуші едім, біздің қазақ сартты көрсе, күлуші еді: “ененді ұрайын, кең колтық, шүлдіреген тәжік, арқадан үй төбесіне саламын деп қамыс артқан, бұтадан қорыққан, кез көргенде “әке-үке” десіп, шығып кетсе, қызын боктасқан, “сарт-сұрт деген осы” деп.

Ноғайды көрсе, оны да боктап күлуші еді: “түйеден қорыққан ноғай атқа мінсе, шаршап, жаяу жүрсе, демін алады, ноғай дегенше, ноқай десеңізші, түкке ыңғайы келмейтұғын, солдат ноғай, қашқын ноғай, “башалшік” ноғай деп.

Орысқа да күлуші еді: “ауылды көрсе шапқан, жаман сасыр бас орыс” деп. Орыс ойына келгенін қылады деген... не айтса соған нанады, “ұзын құлақты тауып бер депті” – деп.

Сонда мен ойлаушы едім: ей, Құдай-ай, бізден басқа халықтың бәрі антұрған, жаман келеді екен, ең тәуір халық біз екенбіз деп, әлгі айтылмыш сөздерді бір үлкен қызық көріп, қуанып күлуші едім.

Енді қарап тұрсам, сарттың екпеген егіні жоқ, саудагерінің жүрмеген жері жоқ, қылмаған шеберлігі жоқ. Өзіменен өзі әуре болып, біріменен бірі ешбір шаһари жауласпайды. Орысқа қарамай тұрғанда қазақтың өлісінің ахиреттігін, тірісінің киімін сол жеткізіп тұрды. Әке балаға кимайтұғын малыңды кірелеп, сол айдап кетіп тұрды ғой.

Орысқа қараған соң да, орыстың өнерлерін бізден олар көп үйреніп кетті. Үлкен байлар да, үлкен молдалар да, ептілік, қырмызылық, сыпайылық – бәрі соларда. Ноғайға қарасам, солдаттыққа да шыдайды, кедейлікке де шыдайды, қазаға да шыдайды, молда, медресе сактап, дін күтуге де шыдайды. Еңбек қылып мал табудың да жөнін солар біледі,

салтанат, әсем де соларда.

Оның малдыларына құзғын тамағымыз үшін, біріміз жалшы, біріміз қош алушымыз. Біздің ең байымызды: “сәнің шакшы аяғың білән пышыратырға қойған идән түгіл, шық, сасы қазақ”, – деп үйінен қуып шығарады.

Оның бәрі бірін-бірі қуып, қор болмай, шаруа қуып, нер тауып, мал тауып зор болғанды әсері.

Орысқа айтар сөз де жоқ, біз құлы, күні қадарлы да жоқпыз.

Бағанағы мақтан, бағанағы қуанған, күлген сөздеріміз қайда?

ТРЕТО СЛОВО **(Үшінші сөз)**

Къде се крие причината за разделеността на казахите, тяхната омраза и недоброжелателност един към друг? Защо техните думи не са искрени, а самите те са мързеливи и обхванати от властолюбиего?

Мъдрите хора на света отдавна са забелязали: мързеливия човек бива, като по правило, плашлив и безволев, глупав и невежествен, - невежата няма понятия за чест, а безчестният се побира в мързеливеца, алчен, необуздан, не желае добро на заобикалящите го.

Тези пороци идват от това, че хората са загрижени само за едно – колкото се може повече добитък да развъдят и с това да натежи почестта на съседите към тях. Ако те биха се заели със земеделие, търговия, стремеж към науката и изкуството, такова не би се получило.

Родителите, след като умножат своите стада, постоянно говорят за това, че стадата на техните деца да станат още по-големи, за да предадат грижата за стадата на овчарите, а сами да прекарват живота си в развлечения – да ядат до

преяждане месо, да пият кумис, да се наслаждават на красавиците и да се любуват на елитните коне.

В края на краищата техните обори и пасища стават тесни, тогава те, след като употребяват силата на своето влияние или на заемащото положение, с всички достъпни за тях средства купуват, откъсват или отнемат собствеността на съседите. Този, ограбеният, пък притеснява друг съсед или принудително напуска родните места.

Могат ли тези хора да желаят един други добро? Колкото е по-голяма бедността, толкова по-евтин е техния труд. Колкото повече разорени, толкова повече празни обори. Той чака моето разоряване, аз чакам, когато ще бъде обзет от нищетата. Постепенно нашата, скритата омраза прераства в открита, непримирима вражда, ние злобеем, съдим се, делим се на партии, подкупваме влиятелни привърженици, за да имаме предимство пред противниците, бием се за служби.

Потърпевшия няма да се труди, като постига прехраната по друг начин, нито с търговия, нито с обработка на земята, не го интересува – той ще се присламчва ту към една, ту към друга партия, продавайки се, като преживява в нищета и безчестие.

Кражбите в степта не прекратяват. Ако имаше единство в народа, хората не биха се подчинявали на крадеца, който ловко се ползва от поддръжката на тази или друга групировка, и с това само засилва своите набези.

Честните синове на степта постоянно са на съд заради лъжливи доноси, правят се унизителни дознания, намират се лъжесвидетели, които са готови да потвърдят това, което нито са видели, нито са чули. И всичко това е за да опорочат честния човек, да не бъде допуснат до избора на висока длъжност. Ако гоненият заради своето спасение е принуден да поиска помощ от такива негодяи, той потъпква своята

чест, ако той не отиде да им се поклони – значи на него, неправилно осъдения ще търпи лишения и невзгоди, без да намери в живота достойно място и работа.

Като достигне властта с хитрост и измама, то властимащите не забелязват тихите и скромните, а се стараят да създават отношения с хора, подобни на тях – гъвкави и увертащи се, като разчитат на тяхната подкрепа, а най-често като се опасяват от тяхната вражда. Сега се употребява нова пословица: „Не същността на делото е важно, а същността на личността“. Значи, за да се сдобиеш с набелязаното може да стане с правотата на предприетото дело, с ловкост и хитроумието на изпълнителя му.

Властващите се избират за три години. Първата им година преминава в изслушване на обиди и упреци: „Нали ние те избрахме?“ Втората година премина в борба с бъдещия съперник. И третата в предизборни обещания, за да бъдеш отново избран. Какво остава?

Като наблюдавах, как народа все повече и повече затъва в разправии, аз стигнах до извода: за властващи трябва да бъдат избирани хора, които да имат малко, но все пак руско образование. Ако такива няма или има, но тях не искат да издигат, то нека властващите да бъдат назначавани от уездните началници и военните губернатори. Това би било по-лесно в много отношения.

Първо, суетата на казахите би принудила те да дават децата им да се учат: второ, властващите, не биха зависили от прищевките на местните величия, а биха се подчинявали само на висшето началство. За да не се размножават неизбежните доноси и клаузи и да не им се дава ход, би следвало да бъде обграден назначавания от всякакви проверки и изпитания.

Ние имахме възможност да се убедим в безполезността на изборите за бий-съдиите във всяка област. Не всеки има

възможност да извършва правосъдие. За да съветва на висотата на „Култобе“, то трябва да познаваш сводовете на законите, които сме получили от нашите деди – „светлия път“ на Касъм-хан, „древния път“ на Есим-хан, „седемте канона“ на Аз Тауке-хан. Но и те са остарели с времето, изискват изменения и непогрешими изпълнители, които сред народа са малко, а и въобще ги няма.

Хората, които добре познават казахите, казваха: „Ако има двама бия, то има четири спора“. Отсъствието на върховен съдия и четно число от бий само усложнява разрешаването на спора. Защо да увеличаваме количеството на бийте? Не е ли по-добре да изберем от всякоя област по три образовани и схватливи човека, като не бъде определян срока за тяхното пребиваване на поста, и да сменяме само тези, които биват хванати в неблагоприятни работи.

Нека споровете да се решават от двама съдии и посредник, избран от ищците. И само когато не са намерили истината при тези хора, спорещите да се обръщат към един от трите постоянни съдии.

Тогава съдебните дела нямаше да се протакат.

ЧЕТВЪРТО СЛОВО

(Төртінші сөз)

Внимателните хора отдавна са забелязали – глупавия смях е равносилен на опиянението и води до грешки, разговора с пияни води до главоболие. Когато се предаваш на празния смях, човек губи съвестта, отстранява се от работата, извършва непростими грешки, за което го чака възмездие, ако не на този свят, то на другия.

Човек, склонен към размисъл, винаги е замислен, организиран, дали в светлите дела или пред съда на смъртта. Организираността в делата и мислите е основата на благополучието. Значи ли това, че ние постоянно трябва да се от-

даваме на отчаяние? Нима може душата да е само опечалена, без да знае веселие и смях? Не, аз съвсем не съм за това, че ние да знаем че да тъгуваш е безпричинно. Но само като се замислиш за своето безгрижие, се опечаляваш от това и се постарай да се избавиш от безгрижието, като се заемеш с полезно дело. Не празно веселие, а полезния и разумен труд ще изцели душата.

Само слабите духом могат да се затворят в себе си, като се предават на тъжен размисъл, без да намират утешение.

Ако се смееш над глупостта на луд човек, смей му се, без да се радваш на чуждата глупост, а гневно. На такъв смях няма да се предаваш често. Досадния смях е горчив смях.

Смей се възторжено, искрено, радвайки се, когато виждаш човек, който е добил благо, който е направил добри дела, достойни за подражание. Добрия пример учи на сдържаност, навреме да спреш, да не допуснеш опиянение.

Не всеки смях заслужава одобрение. Съществува и такъв смях, който не идва от гърдите – по даден от Бога път, а се реди и с празен звън се разсипва, единствено заради това, за да прозвучи красиво.

Човек се ражда с плач и си отива скърбейки. В промежутъка между тези две събития, така и не познал истинското щастие, без да опознае докрай ценността и неповторимостта на дадения му живот, той безсмислено го пропилява в унизителни разправии и недостойни спорове. Разбира това, когато живота му свършва. Чак тогава започва да разбира, че за никакви съкровища на света не може да продължи живота си дори и за ден.

Да живееш с хитрост, лъжа, ходатайство - това е съдба на бездарните преминаващи. Вярвай в Бога, надявай се на своето умение и сила. На честния и самоотвержен труд даже и твърдостта на земята ще отговори с кълнове.

ПЕТО СЛОВО (Бесінші сөз)

Мъката помрачава душата ни, вледенява тялото, сковава волята и накрая, излива се чрез думи от устата или чрез сълзи от лицето. Аз съм виждал как хора се молят: “О, Господи, направи ни безгрижни, като малките деца”. Това си вменяват страдащите, обременени от тежки грижи и нещастия, че като че ли са по-разумни от децата. За техните грижи може да се съди по пословиците: “Ако ти е останало да живееш половин ден, то прави запаси за цял ден”, “На бедния и бащата става чужд”, “Добитъка за казаха е плът от плътта му”, “На богатия лика е светъл, а на бедния все едно че е точило”, “Джигита и вълка ще добият храна на пътя”, “Стадата на почитаемите мъже се намират при хората, те се грижат да предпазят своето добро от безделието”, “Ръката, която умее да взема, умее да дава”, “Който е успял да забогатее, той е и прав”, „Който носи дарове вдига завесата на отчуждението”, “Ако в бая няма надежда, то не се надявай на Бог”, “Ако си гладен, бягай в къщата, където помен правят”, “Пази се от езеро с дълбоки брегове, че и от народ коравосърдечен”.

Такива пословици има много! Какво ни казват те?

Не за наука и знания, не за света и справедливостта милее, казват те, той иска да забогатее, но не знае как? Ето защо и хитрува, по-ловък става, че поне с измама да отнеме богатството на другите, ако не му се отдаде, люто ще враждува с целия свят. Няма да се спре да обере собствения си баща и няма да сметне това за позор. Не е прието хората да осъждат тези, които получават своя добитък чрез измама, подлост, изнудвачество, кражба и други хитрини...

С какво се отличава техния ум от детския? Децата се страхуват от разпаления огън, а възрастните няма да уплашиш и от огъня на ада. Децата, срамувайки се, са готови да потънат вдън земята, а възрастните срам не познават. Това

ли с тяхното превъзходство пред децата?

Ако не им дадеш това, което имаш, да не им позволим да се разорят, да не се спуснеш до тяхното ниво, те са готови да ни обърнат гръб.

Това ли е народа, към когото стремим душата си?

ШЕСТО СЛОВО (Алтыншы сөз)

Една от казахските пословици гласи:

„Началото на успеха – единството, основата на успеха е живота” (Өнер алды бірлік, ырыс алды – тірлік). При кои хора има единство, и как те се сдобиват със съгласие, казахите не знаят. Предполагат, че това е общност на добитъка, имуществото и храната. Ако е така, каква полза носи богатството и каква е вреда от нищетата? Струва ли си да се трудиш заради богатството, без преди това да се избавиш от родствениците? Не, единството трябва да бъде в умовете, а не в общността на благата. Хората от различен произход могат да бъдат обединени по религия и дух, като щедро им раздават добитък. Да постигаш единството с цената на добитъка – това е началото на нравственото падение.

Братята трябва да живеят в съгласие, не защото се намират в зависимост един от друг, а надявайки се на своите умения и сила, като всеки се уповава на собствената си съдба. Иначе те и Бога ще забравят, и с работа няма да се захванат, и ще почнат да се нападат един други. Ще се окалят от взаимните обиди, ще се клеветят, ще хитруват и ще се мамят един друг. Как при това да се постигне единството (бірлік).

„Живота е основата на успеха” (ырыс алды – тірлік). Но за какъв живот става въпрос? За битие заради това, че душата да не напусне тялото? Но такова съществуване и на кучето е дадено. Този, който трепери за такъв живот, трепери пред страха от смъртта, става враг на живота небесен. Спасявай-

ки се, той бяга от врага и става известен като страхливец, избягва да работи и става лентяй, мисли се за водач, става противник на истинското благополучие.

Не, става въпрос за друг живот. За този, когато е жива душата и ясен ума. Ако си жив, но душата ти е мъртва, думите на разума няма да достигнат твоето съзнание, ти няма да успееш да заработиш за да живееш с честен труд:

Безделника е лъжлив плямпал,

Един лентяй-нахал.

Има вид-охранен, бял

И не знае що е срам.

Ако си такъв, не се смятай за жив. Праведната смърт е предпочитана пред такъв живот.

СЕДМО СЛОВО (Жетінші сөз)

Детето се ражда на бял свят, наследявайки две начала. Първото от тях изисква храна, вода и сън. Това е потребността на плътта, без това тялото не може да служи като пристанище на душата, няма да расте и да крепне. Другото е стремежа към познания. Детето го привличат ярки вещи, слага ги в устата, пробва ги на вкус, докосва ги до бузата. Потръпва като чуе писък на дудук или свирка. Юношата, тича към лая на кучето, при гласа на животните, при смеха и плача на хората, губи покой, като пита за всичко, което виждат очите и чуват ушите.

„Какво е това?

Защо е това?

Защо той прави така?”

– това е потребността на душата, желание да види всичко, да чуе всичко, да се научи на всичко.

Като не разкрива за себе си видими и невидими тайни на вселената, без да си обясни на себе си всичко, човека не

може да стане човек. И битието на душата на такъв човек тогава с нищо не се различава от битието на друга твар.

Първоначално Бог отличил човека от животното с това, че го е надарил с душа. Тогава, защо ние, израствайки и поумнявайки, не търсим и не намираме удовлетворение от това любопитство, което ни караше в детството да забравим за храна и сън? Защо ние не избираме пътя на тези, които търсят знания?

Ние трябва непрекъснато да разширяваме кръга на своите интереси, да умножаваме знанията, които хранят нашата душа. Ние трябва да разберем, че благого на душата е несравнено по-високо от телесното, и да подчиним плътските потребности на волята на душата.

Но не, ние няма да правим това. Като бърборим и плещим, без да се придвижим дори и крачка от своя аул и къща. Душата ни ръководеше само в детството. Като поотраснахме и укрепнахме, ние не ѝ позволявахме да ни ръководи, подчинихме душата на тялото, на всички заобикалящи ние гледаме с очите, но не на разума, не се доверяваме на поривите на душата. Задоволяваме се с външния вид на това, което е пред очите ни, не се опитваме да проникнем във вътрешните тайни, като предполагаме, че нищо не губим от това незнание. На забележките и съветите на умните хора отговаряме:

„Ти живееш със своя ум, а аз със своя ще преживея“,

„Не ща да бъда богат от чужд ум, а да съм беден, но по моему“.

Ние не сме способни да преценим тяхното превъзходство над нас, не разбираме смисъла на казаното от тях. Няма нито искра в гърдите, нито вяра в душата. С какво се отличаваме от животното, ако само гледаме в очите? В детството ние бяхме по-добре. Тогава бяхме човешки деца – стремяхме се да узнаем колкото може повече. Сега сме по-зле от живот-

ното. Животното не знае нищо, но и не се стреми към нищо. Ние не знаем нищо, но сме готови да спорим до преспиване: като защитаваме своята тъмнина, стремим се към своето невежество да го придадем като знание.

ОСМО СЛОВО (Сегізінші сөз)

Някой ще се прислуша ли към нашите съвети или внимане в наставленията? Някой властващ или някой бий. Ако те имаха намерения да учат на ум-разум, нима биха искали да бъдат избирани на такива длъжности? Тези хора смятат себе си за достатъчно умни и се стремят към властта, за да учат и възпитават другите, като че ли са достигнали пълно съвършенство, и единственото, което им е останало, е да правят наставления за другите. Те ли ще ни слушат, пък и да поискат да ни слушат, биха ли намерили за това време? Главите им са заети с грижи, да не би без да искат да се провалят, пред началника, да не разсърдят крадеца, да не смутят народа, да не изгубят, а да спечелят. Някого да снабдят, някого да изнудят. Време не им стига.

Богати?! Те в нищо нямат нужда. Дори само за един ден, но на тях им е дадено богатство, и им се струва, че те владеят съкровищата едва ли не на половин свят, каквото не им достига, биха купили за сметка на добитъка. Те гледат на високо, а мислят още по-високо. Чест, съвест, искреност не са им по-скъпи от добитъка. Ако имат добитък, те са уверени, могат да подкупят и самия Бог.

Добитъка им заменя всичко – родина, народ, религия, роднини, знания. Кога да се вслушат в чужди съвети? Би се вслушал, но няма време. Трябва добитъка да се нахрани, напои, изгодно продаде, да се предпази от крадеца и вълка, да се скрие от студа и да се намери човек, който да се занимава с всичко това. След като уреди всичко, то идват и хвалбите.

Хвала!

А крадеща-злодей и лукавия мошеник, така или иначе въобще няма да те слушат.

Бедняците, които са по-смирени и от овцете, са загрижени за своето преживяване. За какво им са съветите, знанията, ученията, когато всичко това не е нужно и на богатите? „Не ни закачайте, разговаряйте с тези, които знаят повече от нас“ – казват те, тъй като, след като си беден, то тогава и знания не са ти необходими. За тях никой не се интересува. Като имат това, каквото имат другите, те не биха познавали никаква мъка.

ДЕВЕТО СЛОВО (ТОҒЫЗЫНШЫ СӨЗ)

Аз съм казах (Осы мен өзім - қазақпын). Обичам или не обичам казахите? Ако бих ги обичал, то бих одобрил техните нрави, бих намерил в тяхното поведение нещо малко, което би ми донесло радост или утешение, би ми позволило да се задоволя не с тези, а с други техни качества, и моята надежда няма да угасне. Но го няма това. Когато не бих ги обичал, не бих говорил с тях, не деля съкровени си мисли, да се съветвам, да влизам в техния кръг, да се интересувам от техните работи, да питам: “Какво правят там, какво става?” - бих си лежал спокойно, но не, така никак не бих се отървал от тях. Надежда - такава, че те ще се изсмеят, и аз ще се вразумя, ще ги подобра, - въобще не храня. Не изпитвам нито едно от тези чувства. Защо е така? Трябва да се отнеса поне към едното. Макар че живея, то за жив не се считам. Не знам, дали от досадата, от хората, от недоволството ли от себе си, а може да е и по някоя друга причина.

Външно съм жив, вътре всичко е мъртво. Сърдя се, но не изпитвам гняв. Смея се, но не мога да се радвам. Думите, произнасяни от мене, и смеха ми се струват това, какво мога

да оставя на моя народ, обичах казахите от цялата си душа, вярвах в тях. Когато ми се наложи да разпознавам хората, когато постепенно угасна моята надежда, открих: вече нямам тази сила, която би ми позволила да напусна родния край, да се сродя с чужденци. Ето защо в душата ми сега е пустота. И въобще си мисля: може пък това е за по-добро? Умирайки, няма да страдам: „Уви, не ми се случи да изпитам такава и такава радост!... „Без да се терзя от съжаления за земното, ще се утеша с надеждата за предстоящото.

ДЕСЕТО СЛОВО **(Онныншы сөз)**

Хората молят Бога за дете. Защо му е на човек дете?

Казва, трябва наследник да оставя, за да може сина да храни родителите на стари години, да се моли за тях след смъртта им. Това ли е всичко?... Какво значи да оставиш наследник? Боиш се, че след твоята смърт наследството ти ще остане без стопанин? Ти ли да си опечален за вещите, които ще останат след тебе? Или ти е жал да ги оставиш на хората? Какви съкровища си спечелил, че ти е жал да ги оставиш на хората, и да жалиш за тях? Доброто дете е радост, лошото – в тежест. От къде да знаеш какво дете ще ти даде Бог? Или не ти стигнаха униженията, които ти преживя през целия си живот? Или малко гнусотии натвори ти със своите ръце? Защо искаш да ти се роди дете, и да израсне от него такъв негодяй, и да го обречеш на такива унижения?

Искаш, че твоя син да се моли за тебе след твоята смърт? Ако в живота ти си правил добро на хората, то тогава кой не би се молил за успокояване на твоята душа? Но ако ти си правил само злини, за какво ти са молитвите на сина ти? Нима той би направил за тебе такива благодеяния, които ти сам не си извършвал?

Ако молиш детето за радости в оня живот, значи рано

му искаш смъртта. Ако искаш да има радости в този живот, няма ще се роди на казаха такъв син, който възмъжавайки, ще обгради родителите с грижи, ще ги огражда да ги предпази от мъките? На твоя ли народ, на твоя ли баща, като ти, ще възпитаваш подобен син?

Ти искаш той да те храни, когато ти съвсем остарееш? И това е пуста работа. Първо ще доживееш ли до дълбока старост? Второ ще порасне ли твоя син толкова милосърден, за да се грижи за твоята старост? Та кой няма да се грижи за тебе, щом имаш добитък? Ако нямаш добитък, то тогава съвсем е неизвестно, кой и как ще те храни. Също така е неизвестно, ще те храни ли твоя син, ще умножава ли богатата или ще почне да пропилява събраното от тебе.

Добре тогава. Нека да кажем, че Бог чуе твоите молитви, и ти даде син. Ще можеш ли да му дадеш добро възпитание? Хе. Няма да можеш. Малко са твоите грехове, а и ще затънеш и в греховете на сина ти. От самото начало на живота ти ще лъжеш детето, като му обещаващ ту едно, ту друго. И ще се радваш, че си успял да го измамиш. Кого ще виниш, когато то порасне като лъжец? Учиш го да псува, да понася другите, като го защитаващ: „Не закачайте този инат, като по този начин стимулираш ината му.“ Като го даваш на училище, избираш молла с малка заплата, само и само да се научи детето да чете и пише, учиш го на хитрости и подлости, вселяваш в душата му недоверие към връстниците, научаващ го към лоши наклонности. Това ли е твоето възпитание? И от това дете очакваш милосърдие?

Хората също така молят Бога за богатство. За какво е на човека богатството? Молят се, Бог ти го дава, а ти не го вземаш. Нима ти използваш силата си за праведен труд? Не. Бог ти е дал сили, за да можеш да се учиш, дал ти е разум, който е способен да усвои науката, но е неизвестно, ти за какво би го използвал. Който ще успее да забогатее, ако се

труди без мързел. да се труди без почивка, твори с ума си? Но на тебе това не ти е нужно. Ти искаш да получиш богатство, като заплашваш, изнудваш, заплашваш другите. Нима това е молба? Това просене, побоища получаващи се, от изгубените чест и съвест.

Нека да предположим, че ти си избрал този път и си се сдобил с добитък. То тогава използвай го за това, че да получиш образование. Ако не за тебе, то поне за сина ти. Без просвета няма нито вяра, нито благо. Без значение е нито молитва, ни постене, ни поклонение на светите места - няма да постигнат целта си. Аз още не съм срещал човек, който след като се сдобие с богатство по разбойнически път, след това да го използва за благо дело. Това, което е сдобито по кучешки път, се харчи по кучешки. И не остава от това богатство нищо, освен горчилката на разочарованието, злобата, душевни мъки.

Докато богатството е в ръцете му, той се кичи с него. Като го разпилее, се хвали и с това, че и той някога е бил богат. След като обеднее, той се принизява до просешка тояга.

ЕДИНАДЕСЕТО СЛОВО

(Он бірінші сөз)

Мисли ли някой, как живее народа?

Има две средства. Едното от тях е кражбата. Крадеца се надява да преживее с краденото, байя си мисли да умножи своите стада, като си връща откраднатото с лихва, властимащия обещава на бая да открие и да му върне загубеното, а крадеца да избегне правосъдието, и да обере и двамата. Търгаша хитрува, като донася за крадеца на властите, в същото време му оказва дребни услуги и купува от него откраднатото на ниски цени. Освен това, мошениците приучават хората към хитрости, за които те не са и помислили, подстрекават ги: направи така и ще станеш знатен, направи иначе – и ще

получиш несметни богатства, ще получиш славата на недосягаемия, ще уплашиш враговете си. Като разпалва нездравите страсти, като трови отношенията на хората едни с други, той се надява да използва някой от тях, и затова протрива доволен ръце.

Така и живеят: велможите – като помагат на бая и подкрепяйки крадеца, бедняка – като изиграва властимащите, като ги поддържа в споровете, като преминава ту към една или друга партия, за да живее по-добре и да продава честта си, продава жена си, децата си, роднините.

Да няма крадец и мошеник – ето това ще учуди народа. Той би се радвал да се труди честно, да се стреми към добро и знания, когато пък бая би се задоволил с това, което има, а бедняка, без да губи надежда и вяра, да получава това, което не му стига.

Обикновените хора неволно посредничат в калните дела. Кой би имал силата да изкорени такова зло? Нима ще останат в забравата понятията чест, клетва, увереност и съвест?

Би се намерила сила, която би могла да укроти крадеца, но кой и по какъв път би вразумил бая, който от алчност подтиква мошеника да подпалва враждата?

ДВАНАДЕСЕТО СЛОВО **(Он екінші сөз)**

Когато някой учи другите на божие слово, добро ли, лошо ли прави той със своето дело, то нашия език няма да се обърне да му забрани да проповядва, тъй като няма нищо осъдително в благонамерените дела. Нека да наставлява, дори и ако той самия не е достатъчно просветен. Но той трябва да помни две неприложими условия.

Преди всичко, той трябва да се утвърди във своята вяра, второ, нека много да не бъде доволен от това, че знае, без да е завършил учението, като го изоставя, именно такъв се

лишава от божията благословия, от неговите наставления не очаквай никаква полза. Каква е ползата, ако си завил главата си с чалма, строго спазваш постите, като правиш молитва, по този начин той придава за себе си едно благообразие, но не знае, в кои места трябва да се повтаря или на кое място трябва да бъде спряна тази или друга молитва? Който е небрежен, не се държи със себе си строго, не умее да проявява състрадание, този не може да бъде считан за вярващ – без пестеливост и внимание няма да удържиш в душата си вярата.

ТРИНАДЕСЕТО СЛОВО **(Он үшінші сөз)**

Иман – вярата в единния и всемогъщ Създател, за битието и съществуването на който ни е дадено да знаем от посланията чрез неговия порок, нека Господ да благослови неговото име. Съществува двоен път на вярване. Едни приемат вярата, като се убеждават в нейната необходимост и справедливост, като я укрепват в себе си с разумни доводи. Тази вяра се нарича истинската вяра.

Други вярват, като черпят от книгите и от думите на моллите. Тези хора имат особена привързаност към предмета на своята вяра, твърдост на духа, за да могат да устоят пред съблазаните на хилядите изкушения и да не трепнат даже и пред лицето на смъртта. Това е традиционната вяра-таклиди.

За да запазиш в себе си вярата, трябва да имаш храбро сърце, твърда воля, увереност в своите сили. Но какво да правим с този, който няма знания, които да позволяват да го отнесат към привържениците на истинската вяра или няма твърди убеждения, който от корист казва на черното-бяло и на бялото-черно; кълне се, като нарича лъжата за истина, за да бъде наречен привърженик на традиционната вяра? Запа-

зи ме. Господи, от такива хора.

Всеки трябва да помни, че не съществува вяра, освен тези двете. И нека вероотстъпниците не разчитат на безпределността на божията милост, те не заслужават нито прошката на Бога, нито защитата на пророка. Да бъде проклет този, който приема за истина лъжливите пословици:

“Острието на меча е по-силно от клетвата“,
„Няма грях, който да не ни е простил Бог“.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТО СЛОВО **(Он тортінші сөз)**

Има ли у човека нещо по драгоценно от сърцето? Като наричаш някого човек със сърце, то хората го почитат като знатен. Другите качества на сърцето те ясно не си представят. Милосърдието, добротата, умението да приемеш всеки чужд за свой брат, като му желаш благата, които би си пожелал на себе си – всичко това е повеля на сърцето. И любовта е желание на сърцето. Езика, се подчинява на сърцето, няма да излъже.

Само лицемерите забравят за сърцето. Тези, които мълвата ги нарича „човек без сърце“ често се оказват хора, които не заслужават похвали. Ако те не считат за чест учтивостта, верността на дадената дума, отвращението от злото, способността да водиш след себе си заблудени, а не да лаеш сред тълпата, като жалък пес, - умението смело да се застъпваш за истината, когато това е трудно, - да не отстъпваш от истината, когато това е лесно да го направиш, то в гърдите на тези, които хората почитат за знатни, бие не обикновено, а вълче сърце. Казахът също е едно човешко дете. Много от тях завиват от пътя на истината не поради недостиг на разум, а поради това, че нямат в сърцето мъжество и твърдост, за да приемат съветите на умния и да ги следват. Много от тях, които уверяват, че са направили зло поради невнима-

ние, са тези, на които аз не им вярвам. Те имат знания, но безсрамното безволие и мързела ги принуждават да пренебрегват тези знания. Като отстъпят веднъж, то рядко някои намира сили, за да се поправят.

Тези, които хората наричат сериозни джигити, храбри джигити, ловки джигити, често пъти включват приятелите си в тъмни и срамни дела. Тяхното сляпо подражание един на друг, безсмисленото следване ги води към нещастие.

Ако човек отдал се на глупави постъпки, на неударжимо разсипничество, няма сили да спре и да бъде взискателен към себе си, не се опитва да се пречисти пред Бога или собствената съвест, как да го наречен джигит? Съвсем навреме е да си зададеш въпроса: човек ли е той?

ПЕТНАДЕСЕТО СЛОВО **(Он бесінші сөз)**

Между глупавите и умните хора, според мене, има съществена разлика. След като се е появил на бял свят, човек не може да живее, без да не се увлече от интересни неща. Дните на увлеченията и търсенията остават в паметта като най-светлите дни от живота му. Разумният човек се интересува от достойни, сериозни работи, упорито се стреми към своята цел, и даже спомените за понесените невзгоди по пътя на постигането ласкае слуха му и радва сърцата на неговите слушатели. Там не можеш да намериш и сянка на съжаление за преживените години.

Лекомисленият човек губи време за несъществени, пусти, безсмислени интриги. По-късно се усеща, че най-добрите му години са преминали напразно и вече е късно за разкаяние, което едва ли ще му донесе утешение. В младите си години той се държи така, сякаш младостта е безкрайна, без да се съмнява, че занаяд ще го очакват още по-примамливи успехи и радости. Но съвсем скоро, като загуби предиш-

ната си сила и гъвкавост, той се оказва негоден за нищо.

И още едно изкушение причаква хората, тези които страстно се увличат – да достигнат успеха или доближаването до него им размътва главата, опиянява ги. Опияняването застила разума, заставя те да правиш глупости, човек неволно привлича към себе си вниманието на околните, става обект на хорски критики и насмешки. Разумните в такива критически моменти не губят разум, - сдържани са и не показват своите чувства на всеобщо внимание.

Глукака скача на голия гръб на коня, като е втрещил очи в небето, сякаш е обезумял, загубил в прахта шапката си и не обръща внимание, че дългата му риза покрива задника на коня...

Ето такава съм виждал.

Ако искаш да бъдеш в числото на умните хора, запитай се поне веднъж на ден, веднъж в седмицата или поне веднъж в месеца: Как живееш? Направил ли си нещо полезно за своето образование, за земния или другия живот, няма ли да ти се наложи след това да изпиташ горчивината на съжалението? Или и ти не си забелязал, не помниш, как и с какво си живял?

ШЕСТНАДЕСЕТО СЛОВО **(Он алтыншы сөз)**

Казахът не се безпокои за това, дали е угодна на Бога неговата молитва. Той прави само това, което правят другите – пада и става, моли се. С Бога се отнася като с търговеца, който се е явил да си иска дълга: „Ей, това ми е всичко, което имам, ако искаш – взимай, ако не искаш – то няма аз под земята да ти доставя специално добитък”. Няма специално да се затруднява, да мисли, да си чупи езика, да се обучава, да се грижи за очистване на вярата. „Това е всичко, което зная, да не би сега да почна да се уча на стари години. Глав-

ното е да не ме упрекнат, че нищо не знам, а че езика ми не е в ред – голяма работа”.

Нима неговия език не е устроен така, както при останалите?

СЕДЕМНАДЕСЕТО СЛОВО (Он жетінші сөз)

Волята, разума и сърцето се обърнали веднъж към НАУКАТА, за да разрешат спора: кой от тях е най-важния.

ВОЛЯТА каза: Ей, наука, ти знаеш, че без мен никой не достига съвършенството: за да опознаеш себе си, трябва упорито да се учиш, а без мене това не може да се направи, да служиш на Всевишния, да му се покланяш, без да имаш покой, - е възможно само с моята помощ; не е възможно, ако мене ме няма, не е възможно да се сдобиеш с богатство в живота, също и с майсторство, уважение, кариера. Нали аз предпазвам хората от малките страсти и ги държа в юзда, нали аз ги предпазвам от грях, завист, съблазани, нали аз им помагам да се овладеят и в последната минута да се задържат на ръба на пропастта? Как могат да спорят с мене тези двете?

РАЗУМЪТ казал: Само аз съм способен да разпозная, коя от твоите думи е полезна и коя пагубна, независимо дали в земния или другия живот. Само аз имам способността да постигна твоя език. Без мене не можеш да избегнеш злото, няма да намериш полза, няма да постигнеш знания. Защо тези двете спорят с мене? Какво представляват те без мене?

СЪРЦЕТО каза: Аз съм владетеля на човешкото тяло. Кръвта тръгва от мене, душата се помещава в мене, без мене живота е немислим. Аз лишавам от сън, заставям да се въртят тези, които лежат в меки постели, принуждавам ги да мислят за бедните, които нямат крава, замръзнали и гладни. По моя воля младите почитат старите и са снизходителни

към по-малките. Но хората не се стараят да ме запазят чисто и от това страдат те самите. Ако аз бъда чисто, не бих правило разлика между хората. Аз се възторгвам от доброто, аз възставам срещу злото и насилието. Самолюбивото, съвестта, милосърдието, добротата – всички тръгват от мене. За какво стават тези двамата без мене? Как те могат да спорят те с мене?

Като ги изслушала, НАУКАТА отговорила: Воля, вярно каза ти. В тебе има още много достойнства, за които ти дори не спомена. Нищо не може да се постигне без твоето участие. Но нали в тебе се таи и жестокостта, която е равна на твоята сила. Ти си твърда в служенето на доброто, но не толкова твърдост ти проявяваш и в служене на злото. Ето това е лошото в тебе.

Разум! Ти си прав. Без тебе е невъзможно да постигнеш нещо в живота. Благодарение на тебе ние узнаваме за Създателя, като се посветяваме в тайните на двата свята. Но това не е предела на твоите възможности. Лукавството и коварството, също са творение на твоите ръце. И добрия, и злия се опират на тебе, ти вярно служиш и на единия, и на другия. Ето къде е твоя недостатък. Моята задача е да ви помиря. Добре би било повелител и завършител в този спор да е сърцето.

Разум! Ти имаш много пътища – пътечки. Сърцето не може да върви по всяка една от тях. То не само се радва на твоите добри замисли, но и те съпътства с тях с охота. Но то няма да тръгне след тебе, ако ти си намислил нещо не добро, и даже ще се отстрани от теб с потръпване.

Воля! Ти имаш в себе си много воля и мъжество, но и тебе сърцето може да удържи. То няма да ти пречи в благоразумното дело, но в ненужното дело ще ти върже ръцете. Вие трябва да се обедините и във всичко да се подчинявате на сърцето. Ако вие тримата мирно се разберете и заживеете в

един човек, то с праха от неговите крака, ще бъдат лекувани слепите. Ако не намерите съгласие, то аз ще дам предпочитание на Сърцето. Пазете в себе си човечността. Всевишния съди за вас именно по този признак. Така е казано в писанията, казала НАУКАТА.

ОСЕМНАДЕСЕТО СЛОВО (Он сегізіші сөз)

Човек трябва да се облича скромно, а поддържа облеклото си чисто, да бъде спретнат. Да се харчи за облекло повече, отколкото позволяват средствата, да се обременяваш с излишни грижи за външността - това го правят само суетливите. Суетливите се държат най-различно, един си избелва лицето, боядисва си брадата и мустаците, изнежва тялото си, стъпва надменно - ту ще присвие устни, ту ще почука с палец, ту ще си изметне настрани лакътя; друг пък е подчертано небрежен в своята суета и контене, и като се старае да бъде приет към тези прости момчета, то ще се изкаже за качествата на даден ездитен кон и за богатите си костюми - или виждате ли, това за него не е проблем; старае се, прилича към себе си вниманието на тези, които стоят над него, предизвиква завист от равните му, а сред низшите е един пример за недосегаемост, изисканост и разкош. За него казват: „За какво ли може този да търгува, след като има такъв кон и се облича много фино?“

Всичко това е и нелепо и срамно.

Нека никой да не се увлича по такава благост, иначе много трудно ще си възвърнеш истинския човешки облик. В думата „кербез“ (конте) виждам родство с думата „кер“ – суетен, „керден“ – надменен – пазете се от такова поведение.

Човек трябва да се отличава от другите с ум, знание, воля, съвестност, с добър нрав. Да си мислиш, че можеш иначе да се извисиш - така мисли само глупака.

ДЕВЕТНАДЕСЕТО СЛОВО

(Он тоғызыншы сөз)

Детето не се появява на света разумно. Само слушайки, съзерцавайки, като пробва всичко да пипне и да вкуси, то започва да разбира разликата между доброто и злото. Колкото повече вижда и слуша детето, толкова повече узнава. Може да се усвоява, като слушаш думите на разумните хора. Недостатъчно е да обладаваш разума, само като слушаш и запомняш наставленията на знаещите, избягвайки пороците, то тогава можеш да станеш пълноценен човек.

Но ако човек постига умни речи, като неуместно се включва или обратно - вяло, разсеяно, без да пита какво не е разбрал или пък дори не прави за себе си никакви изводи, макар че чувства тяхната полза и справедливост, то каква е изгодата от всичко това, дали той слуша или не слуша?

Има ли смисъл да говориш с човек, който не знае цената на думата? Както е казал един мъдрец, то по-добре е да пасеш свиня, която обаче те разбира...

ДВАДЕСЕТО СЛОВО

(Жиырмаcыншы сөз)

Всички ние знаем – няма власт над съдбата. На човек е свойствено чувството за пресищане, то не възниква по желание, а се определя от съдбата. Като си се срещнал веднъж с пресищането, то вече не можеш да се освободиш от него. А пък дори да събереш сили да го отхвърлиш, то ще те настигне и ще те побеждава.

С какво само човек не се пресища? Не му достига, в малка или голяма степен всичко – храна, развлечения, суета, пирове, компании, стремежа да превъзхождаш другите, жени. Рано или късно, след като открие порочността, безсмислеността на всичко, той се разочарова и охладнява.

Живота на човека, неговата съдба, така както венчико, което съществува на света, се променя. На нищо живо на света не е дадено състоянието на покой. Откъде тогава да се вземе това постоянство на чувствата? Да изпитват пресищане е дадено на хора умни, които в живота се стремят към съвършенство, на много неща знаят цената, ориентират се, способни да постигнат безсмислието и суетността на земното битие.

Тези, които са достигнали до краткостта и тленността на земната радост, то и самия живот им се струва скучен. Неволно си помислих: блажен е този, който е глупав и безгрижен.

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВО СЛОВО **(Жиърма бірінші сөз)**

Трудно е да се въздържиш от самодоволството, независимо дали е в голяма или малка степен. Аз отбелязах два негови типа: горделивост и самохвалство.

Горделивия човек сам си дава висока оценка. Полага всички усилия, за да не го сметнат за невеж, лекомислен, който удържа на своите обещания, невъзпитан, суетен, безсъвестен, лъжец, злонамерен, мошеник. Разбира цялата унизителност на тези пороци, стреми се да бъде над тях... Това е свойство на разумния, съвестния и възвишен човек. Той е съгласен с това, че за него да не се говори нищо хвалебствено, и ще направи всичко възможно, да не се подиграват с неговото име.

Другия, самохвалеца, е упорит и иска да се говори за него колкото се може повече. Нека всички да знаят, кой е той – батир, богат, родовит... Той изпуска изпредвид какво хората биха казали и това, че на даден човек никак не му се иска да служи за себе си. Не поради това, че той съвсем е забравил за тази страна на известността, а просто даже не обръща

внимание на тази страна на славата. Такива самохвалковци обикновено биват три вида.

Първия от тях е обхванат от желанието да се прослави в чуждите краища, сред непознати нему хора. Той е невеж, но в него все още има някакви човешки качества.

Другия иска да стане известен и да бъде възхваляван от своя род. Неговото невежество е пълно, човечност не достига.

Трети търси с какво да се похвали пред своето домочадие или в своя аул, като нито един човек, който го наблюдава отстрани не би одобрил неговите хваления. Това е най-невежия сред невежите, и той вече не е човек.

Този, който иска да получи похвала сред чужди, ще се старае да се отличи в своя род. Този, който желае да бъде хвален в своя род, ще се старае да се сдобие с похвала от своите близки. Този, който търси похвала от близките, и е уверен, че ще се сдобие с нея, се хвали и възнася себе си до небесата.

ДВАДЕСЕТ И ВТОРО СЛОВО **(Жиырма екінші сөз)**

Мисля си, кого сред казахите днес бих могъл да обичам и уважавам?

Да уважавам бая, такъв няма днес, ако и да има, той не е стопанин на своята воля и своето богатство. Като враждува с едни, от предпазливост раздава добитък на други, като се оказва в състояние на зависимост на стотици хора. Мисли си, видите ли, аз откликнах на техните молби. Поради своята глупост той мисли така. Той сам се намира в зависимост от тях. Няма да го нарекат нито щедър, нито милосърден. На родната си земя със своя народ се бие, скарва се с доброто, като разпъва себе си пред недостойните. Там, където байовете не намират между себе си съгласие, се плодят всякакъв

вид изнудвачи, които сплешват и живеят за чужда сметка.

Бих уважавал мирзата (мурзата-княза). Но няма да срещнеш в наши дни наистина щедри, а тези, които безсмилено раздават добитък наляво и надясно, повече, отколкото купчетата. Един раздава добитъка доброволно, като търси да намери изгода, други – по неволя, някой така се суети, като иска да бъде наречен мирза, сякаш са му дали солена риба, но много често става жертва на злонамерените.

Бих уважавал и властимащия и бия. Но няма в степта божествена управа и съд. Власт, която е купена за пари, не струва много.

Бих искал да уважавам силния, но виждам всички сме силни за лошо дело, готови за добро дело не можеш да откриеш. Да намериш умен човек и да му окажеш почести. Но няма такъв човек, чийто ум да бъде така пъргав при служене на делото, на съвестта и справедливостта, а за хитрост и вероломство всеки е готов да служи. Бих уважавал сакатия и нищия, но нали и него не можеш да считаш за безгрешен. Недей обръща внимание, че на лежащата камила не може да се седне. Ако би имал сила би намерил и торба за да си вземеш нещо скришом. Кой остана? Хитреца и заядливеца. С тях не искам да се разправам. Те докато не разорят другите, не ги оставят не ги пускат свободно.

И какво излиза; кого да обичам, за кого да се моля? Смърдящите властимащи и биовете не са в сметката. Остава този тих бай, които живее по причина на своята кроткост съгласно пословицата: „Щом търсиш благополучие, то избягвай споровете“. Този е в немилост от всички, макар че раздава една половина от своето богатство, а другата половина се стреми да опази от крадци и насилници.

Няма какво да се прави, - него трябва да съжаляваме, за него да се молим.

Друг аз не намерих.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТО СЛОВО (Жиырма үшінші сөз)

Има една радост и едно утешение, които като проклятие висят над казахите. Радва се той, като срещне грешен човек или ако види някаква лоша постъпка, която той сам не е свършил, радва се и казва: „Запази ни, Господи, от такъв! Та нали и той се счита за човек, редом с него сме и ние хора – съвсем чисти, съвсем светли.“ Нима Господ е казал, че му е достатъчно да бъде по-добър от някой си? Или пък може би умните хора са му обещали, че той няма да бъде зачислен към лошите, докато открият човека, който го превъзхожда в невежество и порочност? Нима ще станеш по-добър като се изравниш с мерзавците? На добро се учат у добрите хора. Можеш да разбереш този, който пръв идва на конните състезания или се интересува, колко коня са преди него. Но какъв е смисъла да питаш колко състезатели са след тебе? Каква радост може да имаш да знаеш за победения, дали пет или десет състезателя си надбягал?

В какво казаха намира утешение? Той казва: „Не само ние сме такива, всички така постъпват, не трябва да се отделяме, по-добре е да бъдеш там, където е болшинството. Празника, който празнуваш със всички, е най-големия празник.“ Нима Господ му е заповядал да съществува само в тълпата? Нима високата наука обладава всеки човек? Или тя е достъпна само за единици? Може би, хората всички до един са надарени с гений? Или гениалността озарява един от хиляда? Нима тълпата не трябва да бъде унижена? Нима ще ти стане по-добре, че половината хора ще ги разболееш, половината ще останат здрави? Нима не е нужен един човек, който много добре познава местността, когато хиляди блуждаят, без да я познават? Кое е по-добре за пътника, ако изведнъж

огладнеят всички коне или да бъде снга половината от тях? Кое е по-добре, когато пострада от джуга целия народ или поне оцелее половината от него? В какво е утешението на един глупак от това, че редом се намират хиляди безмозъчни? Ще покори ли невестата некадърния жених, като заяви, че в целия му род са с такива миришещи уста? Ще се утеши ли невестата, като узнае, че не само отсъдения на нея има такъв недостатък?

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТО СЛОВО (Жиырма төртінші сөз)

Казват, че на Земята днес (1897 г., бел. прев.) живеят над два милиарда хора. От тях ние, казахите, сме над два милиона (тогава казахите са били около четири милиона – бел. прев.).

Казахите не са сходни с нито един народ в своя стремеж към богатство, в търсене на знания, постигане на изкуството. Проявяването на чувство на доброжелателност, сила, хвалби или враждебност.

Ние враждуваме, разоряваме се един друг, следим един за друг, като не даваме на ближния си да премигне с очи. Има на света градове с население над три милиона жители. Има на света хора, които три пъти са обходили света. Нима ние така ще живеем, като се дебнем едни други, като оставаме най-нищожния от всички народи на земята? Или все пак ще настъпят светли дни, когато хората ще забравят кражбите, лъжата, злословието, враждата и ще се стремят към знания, ще се обучат на занаят, ще почнат да добиват богатство по честен, достоен път.

Едва ли ще настъпят такива дни. Сега на всеки сто глави добитък има по двеста човека. Та нали те ще се надхитрят, докато не се самоунищожат?

ДВАДЕСЕТ И ПЕТО СЛОВО (Жиырма бесінші сөз)

Добре е да се даде на казахските деца образование и напълно достатъчно да ги научим поне към грамотност. То такава е нашата извратена действителност, че преди да дадем децата да се учат, по-добре е да натрупаме богатство, а при това трябва да се знае персийски и арабски език. Гладния ли ще запази ясност на ума?

Недостига на блага, а не родовите разправии способстват за развитието у хората на такива лоши наклонности, като кражбата, насилието, изнудването. Като имаш добитък, значи стомаха ще бъде сит. И след това ще се появи влечение към знания, към занаят. Ще почнат хората да се замислят, как да получат образование или поне децата да научат на нещичко.

Трябва да се учим на руска грамота. Душевното богатство, знанията, изкуството и други несметни тайни крие в себе си руския език. За да бъдат избегнати пороците на руснаците, да приемем техните достижения, трябва да научим техния език, да достигнем до тяхната наука. Това е така, защото руснаците, като знаят други езици, се приобщават към световната култура и станаха такива, каквито са сега. Руския език ще ни отвори очите за света. Като се изучава езика и културата на другите народи, човек става равен сред тях, не се унижава с никакви молбички. Просветата е необходима и за религията.

Този, който живее роболепствайки, е готов да продаде майка си, баща си, роднини и близки, вяра и съвест заради милостиво потупване по рамото. Друг не гледа на това, че оголил задника си, само и само да заслужи одобрителната усмивка на чиновника.

Руската наука, култура е ключ към световната съкровищ-

нища. Който владее този ключ, то венчко друго ще постигне без особени усилия.

Казахите, които обучават децата си в руски училища, се опитват да се възползват от тяхната грамотност като знак на превъзходство в разприте сред роднините. Избягвай тези намерения. Стреми се да научиш своите деца с честен и разумен труд да изкарват своя хляб, нека другите да последват добрия пример, то тогава ние няма да търпим произвола на велможническите руснаци, тъй като те нямат един за всички закон. Трябва да се учите, за да узнаете това, което знаят другите народи, за да станем равни сред тях, за да станеш защита и опора на своя народ. Нека от тази младеж, които са получили руско образование, да излезат все пак известни личности. Това се затруднява, защото родители и родственици ги изхабяват, отбиват ги от праведния път. Въпреки това, обаче те са много по-добри от тези, които не са получили никакво образование. Жалко обаче, че всичката им образованост стига до там, че само да тълкуват чужди думи.

Състоятелни хора рядко отдават своите деца да се учат, те по-скоро ще дадат децата на бедните да бъдат ругани и унижавани от руските учители.

И на какво могат да бъдат научени тези нещастници? Като се карат с родствениците, някой възкликват: „Наместо да търпя вашите обиди ще дам сина си за войник, а сам ще си пусна брада и коса!“ Такива хора не се боят нито от божието наказание, нито от хорския позор. Какво може да постигне издънката на такъв човек, та дори и да получи образование? Пък и много ли ще му дадат с това образование? Ще отиде ли надалеч от другите?

Учил се, ама дошъл, слушал и си отишъл. Никакъв стремеж, никакво усърдие. Башата с голяма трудност се съгласява да даде детето си на училище, когато някой друг поема разходите. Нима той иска да се раздели с благо то заради

обучението на детето?

Ето от мене съвет, можеш да не жениш сина, да не му оставяш богато съкровище, но задължително му дай руско образование, дори и ако ти се наложи да се разделиш с натрупаните блага. Този път изисква всякакви жертви.

Почитай Бога, срамувай се от хората! Ако искаш, че твоя син да стане човек, прати го да се учи! Не жалей богатата! Като остане необразован негодяй, то кой ще има полза от това? Ще остане ли той утешение за тебе? Ще бъде ли щастлив сам? Ще облагодетелства ли своя народ?

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТО СЛОВО **(Жиырма алтыншы сөз)**

Казахът се радва до безумие, когато неговия състезателен кон на състезания пристига първи; бореца, представен от него, побеждава в единична борба, бързият и ловкият сокол се отличава на лов. Не знам, дали има в живота по-голяма радост?! Навярно, не!

Но какво удоволствие намира той в това, че едно животно превъзхожда друго в ловкост и бързина или в това, че един човек надвил някой си? А това, че казаха няма по-голям враг, отколкото друг казах. Бурно се възторгва за нищожен повод, то един се старае в своята радост да досажда на други, като поражда завист. Известно е, че да се предизвиква в хората завистта е преднамерено – то това означава да нарушиш шариата, да навредиш на своите дела, да се противопоставиш на здравия разум. За утешение да се допринася чужда злоба? Защо това им доставя удоволствие? И защо, тези, другите се огорчават от техните успехи, като се чувстват като че ли са унищожени?

Чистокръвни състезателни коне, развъждат ту в един, или друг аул, ловка птица, добро куче се оказва в ръцете, ту на един, ту на друг човек. И силните борци не всички са родом

от един аул. Всички тези достижения не са плод на човешките ръце. Веднъж изпреварил, веднъж показал се по-силен, не остават бързи и силни завинаги. Тогава защо хората, след като знаят за това, досаждат, като че ли намират в тях собствени черни замисли или срамни дела? Огорчават се, сякаш са ги сринали със земята?

Не е трудно да се досетиш: непросветения народ се радва на всякакви дреболии, които не заслужават внимание. Като се радва, той губи разума си, опиянява се, не помни, какво говори и върши. Не се срамува от това, заради което трябва да се срамува, и извършвайки неприлично дело, дори не се изчервява.

Ето ти, признаците на невежеството и безразсъдството. Като му кажеш за това, ще слуша и ще кима: „Да, да това е вярно.“ Но съвсем не вярвай на неговите думи, той е един от многото други. Гледа с очите, разбира те с ума, той сякаш е безволево животно, няма сили да се откаже от порока. И никой няма сила да го обуздае, убеди, вразуми. Взема за правило лошите постъпки, той вече никога не се отрича от тях. Само великият страх или смъртта, са способни да го отделят от вредния навик.

Няма да срещнеш човек, който да признае своя неправота или би се опитал да я обуздае в себе си.

ДВАДЕСЕТ И СЕДМО СЛОВО **(Жиырма жетінші сөз)**

Това са думи на Сократ, казани от него на един учен, един от неговите ученици Аристодем за служене на всемогъщия Създател. Аристодем често се надсмивал над вярващите.

– Ей, Аристодем, как мислиш, има ли на света хора, чийто творби са достойни за възхищение?

– Те са много, учителю, - отговорил той.

– Кажи поне един от тях.

– Аз се възхищавам от поезията на Омир, трагедиите на Софокъл, умението на някои да се превъплъщават в чужди образи, също така се възхищавам от живописата на Зевксис, – Аристодем казал още няколко известни имена.

– Кой, според теб, е достоен за възхищение, този, който създава безжизнени изображения на човека, или Всевишния, който е сътворил човека с неговия разум и жива душа?

– Достоен е последния. Но само в този случай, ако неговите творения са създадени от силата на разума, а не по волята на случая.

– В света има много полезни неща. Ползата на едни е очевидна, за назначението на другите не може да се съди по външния вид. Как мислиш ти? Кой от тези тези неща са създадени със силата на разума, кои случайно?

– Разбира се, вещите, чиято полза е очевидна – те са сътворени от разума.

– Добре тогава, Всевишния, създавайки човека, го надарява с пет органа на чувствата, като знае че те са необходими на човека. Той дава очи, за да вижда – без тях не бихме могли да се наслаждаваме на красотата на света. За да могат да се отворят и затварят очите са създадени клепачите, за да ги предпазят от вятъра и праха дадени са миглите, за да махат потта от очите дадени ни са веждите.

Ако няхахме уши, ние не бихме могли да чуваме нито гръмотевицата, нито нежните звуци, не бихме могли да се наслаждаваме на музиката и пеенето. Ако няхахме нос, ние не бихме могли да помирисваме миризмата на това, което ядем. Другите необходими нам, но които не предизвикват приятни чувства, отвори се намират далеч от благородните органи, разположени на главата.

Нима това не е свидетелство за това, че Бог ни е създал много смислено?

Като помислил, Аристодем признал, че Създателя наис-

тина е всемоушен, и създава своите творения с огромна любов.

– Тогава ми кажи, всичко живо, което е създадено, изпитва ли нежна любов към своите деца, всичко живо ненавижда смъртта, старее се да преживее. Колкото може по-дълго, грижи се за продължение на рода. Всичко е създадено за живота и за неговото продължение. Нима не от любов Бог ги създава и тях любящи, създаващи живота?

– Ей, Аристодем, продължил Сократ – как можеш дори да си помислиш, че освен тебе, човека, никой друг не притежава разум? Нима не напомня човешкото тяло на шепя пръст, върху която той ходи? Нима влагата на твоето тяло не е капка от влагата на цялата земя? Откъде имаш разум? Откъдето и да е, само благодарение на душата, която ти е дадена, ти стана вместилище на толкова висок разум. Ти само виждаш съвършенството, целенасочеността и хармонията на закона, според който е създадена природата, виждаш, поразен си, но твоето съзнание не може да обхване това, което виждаш.

Какво мислиш след всичко това, природата бeзцелно ли е породена, случайно или е създадена от творец, който обладава неизмерим разум? Ако не по волята на разума, то със силата на нерушимата закономерност, съизмерена с благоумието и предназначена за всичко създадено, се обяснява тайната, която не е подвластна на човешкото съзнание.

– Вярно е всичко, което ти казвах, - отговорил ученика, - ясно е, че Създателя обладава наистина велик разум. Аз не оспорвам неговото всемоущество. Но не преставам да се удивлявам на това, че на всемоушния Създател са му нужни моите молитви.

– Аристодем, ти грешиш. Ако има някой, който се грижи за твоето благополучие, то ти си му задължен. Нима имаш нужда да ти се обяснява толкова проста истина?

– Откъде да знам, той грижи ли се за мен или не?

– Тогава виж всичките животни и виж себе си. Нима ние еднакво приемаме действителността? Човек е способен да мисли за своето минало и сегашно, а за бъдещето дори не си помисля. Сравни външния вид на човека и животното. Човека стои изправен, на два крака, за да оглежда обкръжаващото го. Животните се надяват само на своите крака, на своите крила, не могат да подчинят на себе си своите събратя. Ако Бог беше създал човека толкова безпомощен, като животното, то същия за нищо не би бил пригоден. Човека е сътворен да бъде владика на всичко живо на земята. Ако имаха животните човешки разум, едва ли техния външен облик би съответствал на способността да се труди, да се учи, да учи другите на красноречие и добродетели. Помисли само, нима бика е способен да построи град, да направи инструменти, да бъде изкусен майстор? Това, че Бог е надарил човека с висок разум, в толкова съвършено, хармонично, съчетаващо в себе си духовна мощ и нравствена красота на тялото е доказателство за това, че Бог е създал човека, след като е имал грижата да го пази. Нима след всичко това човечеството не е задължено да се кланя на Бога?

Така завършил беседата учителя.

ДВАДЕСЕТ И ОСМО СЛОВО **(Жиърма сегізініші сөз)**

Вярващи! Има на света богати и бедни, здрави и болни, разумни и глупави, добри и зли. Ако някой запита, защо е така, вие отговорете – такава е волята на Господ.

Но се случва, Господ награждава с богатство презиран от всички човек, а друг, който се кланя на Бога, честно се труди и въпреки това живее в нужда, някак си храни жена и децата си. Безобидния и тих човек често е болен и немощен, а някакъв си мошеник и крадец разполага с цветущо здраве. При едни и същи родители едното дете се ражда умно, а

другото глупаво.

Господ призовава всички да бъдат добродетелни, да живеят честно. Той е пригответил на праведните място в рая, на грешниците мъки в ада, едни той направлява по верния път, другите по лъжливия. Нима това не противоречи на божие милосърдие, на неговата справедливост? И хората, и цялото им имущество принадлежи на Господ. Той използва своята собственост така, както той сметне за добре.

Как да разберем неговите деяния?

Да се твърди, че Създателя е безгрешен, значи, да се признае неговото съвършенство и погрешимост, и да продължаваме да мълчим за това от страх? В този случай, какво може да постигне смъртния със своите страдания и усилия? Всичко става по волята на Създателя. Хората не бива да се винят едни други. Нима, като правят добро или зло, те ще изпълняват волята на Господа?

Разумния човек, трябва да знае, че дълг на вярващия е да прави добро, истинното дело не може да се страхува от изпитанието на разума. Ако не се даде свобода на разума, то тогава какво ще стане с истината: „Ще ме познае този, който обладава разум?“ Ако съществува в нашата религия изян, то как да забраним на разумния да мисли за него? На какво би се основавала религията, ако го нямаше разума? Какво струва доброто, което не е направено с вяра? Не, ти трябва да разбереш и да повярваш в това, което е добро и зло, които са създадени от Бога, но не той ги сътворява. Бог е създал богатството и бедността, но той не е създал хората бедни и богати. Бог създал болестите, но той не заставя хората да страдат от тях. Иначе всичко е прах.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТО СЛОВО (Жиырма тоғызыншы сөз)

Има казахски пословици, които заслужават внимание, но има и такива, които не носят в себе си нищо божествено или човешко.

Казват: „Ако живееш в нужда, забрави за срама!“ Да бъде проклет живота, който не познава срама! Ако този добър съвет не придружава всяка тежка работа, както е в услуга, то в този труд няма нищо срамно. Да заработиш своя хляб честно, вместо да търсиш милостиня и да се прозяваш в безделие – това е работа на човек, който трябва да има съвест.

„Ловкия, може и снега да запали“, „С умела молба можеш всичко да изпросиш“ – ето ги, проклетите от Бога думи! С какво да живееш, като се уповаваш на ловкостта и като измолваш трохички от чужда маса, не е ли по-добре да вземеш богатството от земята, като се трудиш с пот на челото?

„Ако твоето име е неизвестно, то подпали полето“. Каква полза от такава глупава слава?

„По-добре един ден да бъдеш собственик на камили, отколкото сто –техен прислужник“. Кому е нужен живота само от един ден, проведен в безумства, които носят само опустошения?

„При вида на златото и ангела кривва от праведния път“. Станал жертва по пътя. За какво е на ангела злато? Като казват това хората, оправдават собствената си алчност.

„Пълната кесия е по-мила от майка и баща, собствения живот е по-скъп от златен дворец“. Каква цена можеш да дадеш за живота на този негодяй, който смята кесията по-мила от майката и бащата? Само човек, лишен от ум и чест, може да замени майка си и баща си със злато. Родителите трупат блага, като се грижат за децата си, и този който, изравнява родителите с хазната (касата), извършва богопротивно дело.

Трябва да бъдеш внимателен, когато повтаряш пословиците, които са породени от лицемерие и недомислене.

ТРИДЕСЕТО СЛОВО (Отъзыншы сөз)

Има ги сред нас така наречените „бъбриви самохвалковци“, не можеш от тях да направиш и крачка от аула. Струват ли те нещо? Каква е ползата от тях? Те нямат нито здрав разум, нито самолюбие, нито широта на възгледите, нито дълбоко мислене, не се отличават те нито със сила, нито с доблест, нито с човечност, нито със съвестност.

Хвърли някой от тях небрежно през рамо: „Я, стига. Та кой е по-добър? Коя глава, мислите, е поставена на чуждо седло? Та той ли слага месото в моя котел или ми дава дойна крава?“

Или ще се спусне с отчаяна решителност: „Аз ли да си щадя живота? Та какво струва той? Заради благородното дело съм готов и под куршуми, и на каторга. От смъртта няма да избягаме!“

Срещали ли сте някога казах, който да действа в съответствие с подобни думи? Не съм видял сред тях да се смирят пред властта на смъртта, но те никога няма да покажат страх пред нея. При удобен случай всеки от тях с жертвена готовност ще разсече гърлото си с длан: „Нека на място да ме заколят!“ Ако тези думи бяха искрени, то техния собственик би могъл да ни поразии ако поне не с ум, то поне с нечувана храброст. Но как да наречем този, чиято заплаха е предназначена за страхливци, които от страх са готови да се скрият във всякакви дупки при опасност? Ако това всичко на всичко е една показна смелост, с помощта на която той получава признанието на малодушните: „Виж, колко е голям гнева на този господин!“?

Боже мой! Ако ти си с прекрасна душа, щедър и безко-

ристен, смел и държан на думата, няма тези достойнства не се разбират веднага след като видиш човека?

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВО СЛОВО **(Отыз бірінші сөз)**

Съществуват четири причини, които способстват за възприятието и запомнянето на чуто:

- първо, трябва да се утвърдиш духовно и да бъдеш непреклонен;

- второ, да слушаш съветите на умните хора с внимание и открито сърце, с готовност и желание да си изясниш смисъла на казаното;

- трето, замислено, нееднократно да си повтаряш тези думи на себе си, да ги запаметяваш;

- четвърто, трябва да избягваш вредните свойства на ума, дори ако се наложи да се подложиш до изкушенията на тези сили, да не им се поддаваш.

Вредните свойства на ума са: безгрижие, равнодушие, склонност към безпричинно веселие, влечение към мрачни мисли и пагубни страсти. Ето четирите порока, които са способни да унищожат ума и таланта.

ТРИДЕСЕТО И ВТОРО СЛОВО **(Отыз екінші сөз)**

Тези, които се стремят да усвоят науката, е необходимо да знаят условията, без които е невъзможно да се постигне целта.

Първо, като добиваш знания, не си поставяй за задача да получиш посредством тях някаква изгода. За да се заемеш с наука, най-напред трябва да я обикнеш, да имаш стремеж към нея. Ако ти цениш знанията като висше благо, всяко откритие на нови истини ще донесе на твоята душа покой и

удовлетворение. Здраво запомниј тоа, което е ново за тебе, тогава ще се появи стремежа към търсенето, любов към науката, паметта добре ще усвои и ще запечата в себе си това, което ти си видял и си чул.

Ако твоите мисли са заети с друго, а науката я търсиш поради жажда за натрупване, второто отношение към знанията ще бъде такова, каквото на машехата към детето. Когато душата и мислите наистина са благосклонни към науката, тя самата става благосклонна – леко се отдава. С половинчатата благосклонност тя се и възприема половинчато.

Второ, като изучаваш науката, си поставяй ясни и благородни цели, не се стреми да придобиеш знания за това, че да имаш възможност да спориш с другите. В разумните предели на спора ти се дава възможност да придобиеш твърдостта в убежденията, но прекомерното увличане към тях само изхабяват човека. Това е така, защото любителите на спора често пъти започват споровете не заради изясняване на истината, а за да блеснат със своите знания, да удържат връх над другите. Такива спорове раждат завист, те не прибавят човечност, не служат на науката, напротив, объркват хората. Това е занятие на заядливите. Този, който отклонява от праведния път стотици хора, не струва и малкото пръстче на този, който е върнал към пътя на истината поне един човек.

Да, споровете са един от пътищата на науката, но този, който се впуска в тях, рискува да стане самодоволен дърдорко, завистлив клюкар. На такъв човек в споровете не са му чужди и лъжата, и злословието, и боричкането, което унижава човешкото достойнство.

Трето, ако ти си постигнал истината, не отстъпвай от нея дори и пред страха от смъртта. Ако твоите знания не са способни да те убедят, не мисли, че някой друг ще ги оцени. Ако ти сам не цениш своите знания, как тогава да чакаш други да ти ги признаят?

Четвърто, съществуват две оръдия, които способстват за умножаването на знанията. Едно от тях е мулахазата, или тънкото изкуство да водиш полемика, а другото е мухафаза, или това е твърдостта да устояваш своите позиции. Тези способности трябва да се намират в постоянно усъвършенстване. Ако не ги засилиш в себе си, няма да бъдат умножени знанията.

Пето, в Деветнадесето слово беше казано за четирите пагубни недостатъци на ума, сред тях е този, който се нарича безгрижие, празнота на ума. Душа, заклевам те, пази се от това зло! То е губително и за Бога, и за човека, и за разума, и за честта. То е враг на всеки! Но там, където е жива съвестта, то този недостатък няма място.

Шесто, съда, който помещава ума и знанията – това е характера на човека. Възпитавай своя характер! Като се предаваш на завистта, лекомислието, то и делото попада под влиянието на чужди речи и минутни увлечения, и можеш да загубиш твърдостта на характера. Няма да има полза от учение, ако няма надежно хранилище на знанията.

За да бъде постигната набеязаната цел и да бъдеш верен на своя дълг, в характера на човека трябва да има постоянство, решителност, силна воля, които да са способни да запазят трезвеността на разсъдъка и чистотата на съвестта.

Всичко трябва да служи на разума и честта.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТО СЛОВО **(Отыз үшінші сөз)**

Ако искаш да си богат – учи се на занаят. Богатството с времето пресъхва, а умението – не. Този, който продава плодовете на своите знания без измама, той сред народа се счита за светец. Но тези, на които Господ е дал някакъв занаят, не могат да минат и без порок.

Първо, те не се стремят да бъдат на страната на най-до-

брите майстори, за да приемат от тях ошита и не се стремят да достигнат голямо майсторство. Доволни са от това малко, което имат, считат, че това е напълно достатъчно и се предават на мързела.

Второ, трябва да се трудим непрекъснато. А на тях им стига да придобият две-три глави добитък, и започват да си въобразяват, че вече са потънали в благополучие, започват да безделничат, да се надуват, вършат работата си немарливо.

Трето, ако някой се обърне към тях с молба: „ти си майстор, браток, ти си шедър“ или „на тебе нищо не ти струва да направиш за мене това и това“ и те започват да си мислят със самодоволство, че са доживели до дните, когато хората започват да се обръщат към тях с молби. Възгордяват се, като се подават на ласкаенето и си губят скъпоценното време, като дават повод да тържествува лукавия мазник.

Четвърто, такива хора се стремят към приятелски отношения с всеки срещнат. Достатъчно е някой пройдоха да им подари някаква дреболия, да им обещае, че ще помогне, да го нарече приятел, то те се радват, че са се оказали нужни на някого и стават за приятели. Тук именно се проявява тяхната наивност. Като се доверяват на лъжливия език, безумно се радват на поздравите на мнимия приятел, те се стараят да направят за него всичко, ако той има нужда от нещо, делят с него собствените си блага, забравят за храна и облекло, за своите грижи и задължения и когато ги налегне нуждата, тичат да търсят заеми. Като угаждат на другите, губят си времето без полза, остават без доходи, влизат в разпавии заради дългове, губят своя човешки облик, живеят в нищета и безславие.

Защо става така? Понякога хората са способни да излъжат когото им попадне, но и те сами се оказват измамани.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТО СЛОВО (Отъз торгінші сөз)

Всички знаят, че хората са смъртни, че смъртта идва не само за стари, и когато вземе някого, тя никога не го връща. Казаха вярва в това по неволя, а не защото достига до тази истина по пътя на дълбокото размишление.

Казахите твърдят, че вярват на това, което е Бога, който ще попита след смъртта за всичко, ще се отплати за добро с добро или да те накаже за всичко зло сторено и неговата награда се отличава от мирската, и неговите награди са безкрайно щедри, а наказанието неизмеримо жестоко. Аз не им вярвам на думите. Това е така, защото те не вярват искрено и осъзнато. Като повярват в това, то биха творили добро в съответствие със своята вяра и не биха съзнавали, какво е печал. Нима е възможно да ги убедиш в нещо друго, когато даже в тези истини те вярват смъртно? По какъв начин може това да се поправи? Могат ли да бъдат наречени истински правоверни?

Този, който иска да избегне мъченията на този и на другия свят, трябва да помни: няма в душата едновременно две радости, две страсти, две противоречия и две мъки. Това е невъзможно. Този, за който земните радости и земните мъки са по-високо от грижите и радостите на другия свят, не е правоверен.

Доколко казаха е правоверен, съдете сами. Ако той срещне две неща, едното от които е предназначено за другия свят, второто за земния, и би му предстояло да избира едно от тях, то казаха не би пропуснал случая да избере второто, като предполага, че ще се сдобие с първото някой друг път, а ако не му се отдаде случай, то Господ великодушно ще му прости за избора. Пред съда на смъртта този човек ще се кълне, че не е използвал благого на оня свят и не го е сменил със земни радости. Как да му вярваш след това?

Човек на човека е приятел. Тъй като в живота – раждането, възпитанието, чувството за ситост, глуда, мъката, формата на човешкото тяло, пътя по който се появяваш на света и по който си отиваш – при всички е еднакво; и в другия свят – смърт, погребение, тлеене, явяване пред Страшния съд – всичко е общо. Откъде да знаеш, дали ще преживееш още пет дни или не? Всички хора един други се гостят, та нали самия човек е гост на този свят, и тогава струва ли си да злословиш, да враждуваш заради богатство, да завиждаш на чуждо щастие, да се караш с другите заради дреболии?

Да се прекланяш не пред Бога, а пред човека, да се молиш не за благославянето на своя труд, а за това, че доброто за тебе да бъде отнето от другите, нима с такава молба трябва да се обръщаш към Аллаха? Нима може Създателя заради един да унищожава и обезсърчава друг?

Като няма здрав разум, ни образование, като не може да свърже две думи, упорито настоява на своето, държи се тежко с мъдрите – нима това е достойно знание на човека?

И какъв човек е той?

ТРИДЕСЕТ И ПЕТО СЛОВО **(Отъз бесінші сөз)**

Като призовава към съда ходжите, суфиите, моллите, благотворители и сеидите, Всевишния строго ще изисква от тях. Ще постави отделно този, който е бил ходжа, суфия, молла, благотворител и сеид, но който е служил и извършвал благотворителност през живота си само заради това, за да живее почтено и да се ползва с всички блага. И ще постави отделно тези, които са служили заради служенето на Господа. Старали са се да му бъдат угодни.

И ще каже на този, който го е възнасял и го е възхвалявал с користна цел: „Вие приживе сте служили заради това, за да се обръщат към вас с уважение – суфи, молла, и т. н. Тук

това вече го няма. Вашия щастлив живот свърши, свърши вашата власт над хората. Тук няма да бъдете почитаеми, обратното, ще ви се търси сметка за всичко. Ще отговаряте за всичко! Дадох ви живот и ви предоставих богатство. Вие използвахте това, за да присвоявате, лъжехте хората, като се прикривахте зад грижата по другия живот”.

Към тези, които са се старали да служат честно, той ще се обърне: „Вие през вашия живот и със своите дела сте се старали да ми угодите. Аз съм доволен от вас. За вас има приготвено почетно място до мене, идвайте! Възможно е, тук да срещнете приятели и тези, на които сте правили добро, или тези, които са ви съдействали с добро намерение. Радвайте се!“

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТО СЛОВО **(Отыз алтыншы сөз)**

В хадиса (преданията) на нашия пророк, нека Господ да благослови неговото име, е казано: „Който няма срам, той няма и вяра“. В народната пословица се казва съвсем същото: „Този, който има срам, той има и вяра“. Става очевидно – срама е неотменна част от вярата (имана). Но какво е срам?

Съществува срам, който се поражда от невежество. Това прилича на срамежливостта на детето, което се срамува да каже дума или да се приближи до непознат човек, макар че пред никого няма никаква вина. Като нямаш вина пред шариата, пред собствената съвест, да се срамуваш за това, за което не бива да се срамуваш, е сигурен признак за глупост и нисък произход.

Истинския срам е този, който е изпитван, когато извършваш постъпка против законите на шариата, съвестта, човешкото достоинство. Такъв срам бива два вида.

Единия от тях – когато се срамуваш не за себе си, а за

провинение на друг. Срамуван се, защото правил състрадание към човека и си мислил: „Виж ти, какво ли е станало с този човек? Защо той изведнъж постъпва така недостойно?“ и се червиш заради него.

Другия срам е предизвикан от съвестта ти, собствената виновност пред шариата, пред своята съвест и човечността, допуснат по погрешка или поради случаен инстинкт. Може, никой освен тебе и да не знае за твоята вина, но твоя разум и естеството ти се терзаят, наказват те. Не можеш да си намериш място, не можеш да гледаш хората в очите, измъчваш се.

Хората, които са способни да преживеят такъв срам, се отказват от храна, губят сън, случва се това, че те в отчаяние посягат на живота си, самоубиват се. Срама – това е човешкото достойнство, което те заставя отвътре да си признаеш вината и сам да си направиш наказание. В такива часове и мисли в главата не ти идват, и думите като че ли се губят. Нямаш време да си изтриеш сълзите от очите и влагата от носа. Човек заприличва на жалко куче. Той не само не може да гледа хората в очите, но въобще нищо не вижда. Този, който знае за такива терзания, но вместо това, че великодушно да прости на виновния, той усилива неговите страдания, като с това показва, че е лишен от човечност и милосърдие.

Хора, които виждам сега, не се срамуват от нищо и не могат да се червят. „Аз признах своята вина, какво още?“ – казват те. Или пък се оправдават: „Аз се опозорих, но нали и ти така постъпваш?“ Или казват: „Ето еди кой си направил така, но си върви по земята, сякаш нищо не се е случило. Аз в сравнение с него, може да се каже, че нищо лошо не съм направил. Освен това, аз имах причина да постъпя така“. Наместо да се срамува, той постоянно се оправдава.

Как да наречем такъв човек – срамежлив или непознаващ срама? Да го наречем срамежлив, не позволява писанието и

думите, казани от мъдреците...

Как да разберем, има ли в тези хора вяра или не?!

ТРИДЕСЕТ И СЕДМО СЛОВО **(Отыз жетінші сөз)**

1. За достойнствата на човека се съди по това, как той е започнал делото, а не по това, как му се е отдало да го завърши.

2. Колкото и да е прекрасна мисълта, преминавайки през човешките уста, тя бледнее.

3. Когато някой казва мъдри слова на самонадеян простак, понякога придобива утешение, но най-често от тях не остава и следа.

4. Прави добро на разумния, глупавия само ще го развали.

5. Сина на своя баща за другите е враг. Човешкия син ти е брат.

6. Достойния като поиска много, се задоволява с малко, нищожния иска много, но остава недоволен, ако му дадеш повече, отколкото е просил.

7. Този който, се труди за своето благо, се уподобява на животно, което пасе само за себе си; този, който се труди, като изпълнява човешкия дълг, то Всевишния го бележи със своята любов.

8. Кой отрови Сократ, кой запали Жана д'Арк, кой екзекутира Гайс, кой закопа нашия пророк в останки от камила? Тълпата. Тълпата е безразсъдна. Съумей да я насочиш по пътя на истината.

9. Човек е дете на своето време. Ако той е лош, за това са виновни и неговите съвременници.

10. Ако имах власт в ръцете си, аз бих отрязъл езика на този, който твърди, че човек е неизправим.

11. Да останеш самотен – все едно е да умреш. Всички

беди падаг на главата на самотиния. В света има много порочни неща, но и утешението, и веселнето съществуват в него. Кой с достойнство ще издържи първото? Кой ще устои на второто?

12. Кой от нас не е попадал в беда? Надежда губи само слабия. Вярно е, че в света няма нищо неизменно, но нали и злото не е вечно. Нима след суровата зима не идва пълноводната и цветна пролет?

13. Ако някой мълчи в гнева си, значи цялата сила на гнева е затаил в себе си. От когото изригват черни ругатни – обикновено е или страхливец или обича да се хвали.

14. Успеха и щастието опияняват човека. И само един от хиляда умее да запази хладнокръвието и разума.

15. Ако искаш делата ти да вървят, върши ги разумно.

16. Високата длъжност – все едно е като високата скала. На нея се промъква небързашката змия и бързокрилия сокол ще достигне. Недоброжелателите започват да хвалят тези, които още не са постигнали височината, а вие, лековерните, се радвате на думите им.

17. Света е океан, времето е веене на ветровете, ранните вълни са старшите братя, късните вълни са младите братя. Поколенията се сменят последователно, а изглежда повърхността не е засегната.

18. Простодушният, който се е прославил с ума, се чувства по-висок от царя, възнесен от щастливата съдба. Юношата, който продава своя труд, е по-достоеен от старец, който търгува със своята брада.

19. Сития просяк е дявол в плътта, ленивия суфи е лицемер.

20. Лошия приятел е като сянка, когато слънцето е над главата, от нея не можеш да се отървеш, а когато облаците се сбират, нея не можеш да я откриеш.

21. Бъди откровен с този, който е сам, поддържай добри

отношения с тези, които имат много приятели. Бъди внимателен с безгрижните и бъди опора на нещастния.

22. Безполезни и безплодни са: безсилния гняв, любовта без вяроност, учител без ученик.

23. Докато ти постигаш щастието, всички ти желаят добрини, но веднага щом постигнеш целта, твоя доброжелател само си ти самия.

ТРИДЕСЕТ И ОСМО СЛОВО **(Отыз сегізінші сөз)**

Деца мои, утешение на моето сърце! Ето написах няколко думи за човешките деяния и завещавам написаното на вас, за спомен. Прочетете го с внимание, вникнете в същността на тези думи, и вашите сърца ще се преизпълнят с любов. Любовта на човека е неотделима от неговия разум, човечността, знанията. Изходната, първоначалната причина на тези свойства се явяват тези съвършенства, които се дават на човека от раждането – крепко здраве, прекрасна външност, всичко останало зависи от благородството на бащата и майката, от мъдрите наставници и добрите приятели. Устремеността и разбираемостта се пораждаат от любовта. А разума, човечността и знанията бъдат у човека интерес към науката.

Детето по собствена воля не се стреми от първите години към учение. Налага се да го заставяш и принуждаваш и да го привличаш до тогава, докато в него не възникне жаждата за знания. Дете, което има стремеж към знания, може да бъде считано за човек, можеш да пазиш надежда за това, че то ще се стреми да познае Бога, да разбере себе си и заобикалящия го свят, ще се научи да придобива добро, без да загърбва честта, и ще избягва злото. Иначе му е съдено да живее в невежество, в най-добрия случай ще получи доста повърхностни знания. Скверно е, че много родители, които лошо

са възпитавали своите деца, след това ги дават за попечителство на моллите, а полза от това учение няма. Покварените от малки деца не могат да имат интерес към знания, религия и почит към своите наставници. Няма да се получат от тях пълноценни деца, добросъвестни молли, истински правоверни. Най-сложното е да възпитаеш в тях човечност. Защото Господ – това е пътя към истината, а искреността и правдивостта са врагове на злото. Нима приятел ще се яви на покана, изпратена посредством врага? Не можеш да постигнеш истината, ако в душата нямаш любов към нея. Човешките знания се постигат чрез любов към истината, жаждата да откриваш за себе си природата и същността на нещата. Това не е божие всезнание, любознателност и стремеж към науките дават на човека само знанията, които са съразмерими с неговия разсъдък.

Но най-напред трябва подobaващо да обикнеш Бог. Известно е, че Науката е единия от ликовете на Всевишния, ето защо и любовта към науката – това е признак на човечност и искреност. Не може да бъдат достигнати върховете на науката, ако се занимаваш с нея, за да си даваш тежест, за да достигнеш корисни, ниски цели. Нека богатството, всеобщото уважение и славата сами да намерят човека, само тогава те могат да станат достойни негови украшения. А прекланянето пред тях принизяват човека.

Ако ти си постигнал любов към истината, желание да се учиш, намери в себе си внимателния слух и искренното прилежание. Тези, които изповядат вярата, преди всичко трябва да знаят, в какво се заключава истината за имана, тъй като имана (вярата) - това не е сляпо поклонение. Нека да предположим, че ние сме повярвали в Бога, в това, че думите на Корана – това е изява на неговата воля, че Мохамед Мустафа, да бъде благословено неговото име, се явява негов посланик. Какво ни дава на нас такава вяра? Ти вярваш в

Бога заради него или заради своето спасение? Господ е велик и няма да пострада от твоето неверие. Ако ти твърдиш, че твоята вяра ти е необходима за теб самия, добре, това значи, че ти вярваш. Но ако това е вяра заради самата вяра, то полза от нея няма да има никаква. Твоята вяра ще се окаже наистина праведна, ще донесе полза, когато ти сам искаш това. Трябва да знаеш, с какви усилия се достига осъзнатата, разумната вяра...

Ти каза, че вярваш в Бога, в неговите лица и имена. Тогава ти си длъжен да знаеш неговите имена, да разбереш величието на същността на всеки от осемте му лика, след като си се нарекъл правоверен, да се почиташ като роб на Всевишния и да се стараеш да подчиниш своите помисли на неговата воля. Не твърди невежествено, че е невъзможно да се уподобиш на Бога. В действителност, не може точно да се възпроизведе творението на Всевишния. Но подражай във всичките му дела, следвай посочения от него път. Ето най-светлите ликове на Бога: Живот, Наука, Могъщество, Бдителност, Чувствителност, Желание, Словото, Съзидание...

Създателя е дал на човека тези осем лика, но не в такава абсолютно съвършенство, в каквото той сам ги притежава.

Можем ли ние да се наричаме правоверни, като насочваме дадените ни, макар и мизерни, но все пак способности не по назначение, като не ги употребяваме в угода на Бога? Трябва да се знае, по какъв начин да уподобим своите действия с осемте велики качества на Бога, тъй като природата на Бога е такава, че не се нуждае от нашето описание, това го изисква нашия разум, който се нуждае от ясност в представата за Бога спрямо осемте споменати ликове. Без да ги знаем тях, ние не можем да имаме представа за Всевишния. Доколкото ние знаем Господа според начина на неговото проявление, то да бъде опознат окончателно на никого това не е дадено. Дори най-мъдрият от мъдрите няма да се раз-

бере в неговите деяния, а не дори да постигне вътрешната същност на неговата природа. Господ е всемогъщ, нашите възможности са ограничени. Да бъде измерено безкрайното с крайното е невъзможно. Като се стараем да закрепим в съзнанието понятия за него, ние твърдим: „Бог има, Бог е един. Но самото понятие „има“, „един“ не съответства на непостижимата същност на Бога, тъй като всяко възможно в действителност явление не може да мине без измерението „един“. То е применимо към целия сътворен свят, което се намира във владения на Бога, за което ние разбираме от писанията, където също са посочени осем неизменни ликове и деведесет и девет благи имена на Господа, които изразяват неповторимия му образ и неговите действия.

Аз искам да започна разговор за четирите лика, първите от тях – Наука и Могъщество, останалото се явява неотменима съставна част, допълваща и обясняваща същността на тези двете. Ще отбележа един от шестте лика – Живота.

Ние казваме, Господ има, Господ е един, характеризирайки го и възприемайки го като Могъщество на Науката. Нека да се замислим, имат ли реална сила понятията „има“, „един“, „могъщество“, „наука“? Не се налага да се съмняваме в това, че могъществото на науката е реална сила: където е Живота, там е и Желанието. А там, където е Науката, Желанието също е неизбежно. Науката сама по себе си нищо не дава. Всичко в света се задвижва с могъществото на Всесилния. Едно от свойствата, присъщи на Желанието, се явява Словото, тоест речта. Нима Словото може да бъде без буквени знаци и глас? Само словото на Господа е беззнаково и безгласово. Но след като има нужда да се говори, значи има и способността да се слуша казаното и да се види зримото, нали е така? Господ слуша и вижда не така, както ние – с ушите и очите, което се явява господстващо преимущество, тоест Могъществото на Науката.

Следващите от неговите образи е Съзиданието, тоест претворяването в живота. Ако се смята, че Съзиданието е един от образите на Господа и се намира в непрекъснато претворяване, без да се освобождава от това, без да се обособява както науката и Могъществото, и се намира в подчинение и принуждение, това би указвало за неговото безсилие и зависимост. А зависимостта не е присъща на Господ. Съзиданието утвърждава Могъществото. Оттук следва, че благодарение на науката и Могъществото намират обединение всичките образи на Бога. науката е неизмерима и съвършена. Могъществото всесилно и безупречно. За майстора съдят по делата. Нито на един смъртен не му е предоставена възможността да обхване с разума, с какъв колосален труд е сътворено и с каква могъща сила е събрано и обединено в едно цяло всичко, което виждаме и усещаме.

Ако у земното същество разума е неговия властелин, а силата му служи във всичките му действия, то се налага извода: нали тези свойства служат и на Господа? Понятията наука и Могъщество трябва да бъдат възприемани съвместно като „Всезнаещо Могъщество“, иначе, едното от тях ще се окаже водещо, другото водено. Което също е противоречие на учението на Господа.

В такъв случай може да се окаже, че осемте лика на Господ, без да се сливат в един образ, ще се превърнат в различни и самостоятелни ликове? Всички тези свойства произтичат от един Създател и всичките взети заедно олицетворяват единия и неповторим образ на Бога. Да се търси преднамереност в тяхното обединение, за да се създаде могъствен образ, би било грешка.

Силата на човека се заключава в неговия разум и знания. Могъществото на Всевишния е изразено в науката и Милосърдието. Макар Милосърдието и да не се споменава в числото на осемте ликове, то се изяснява в смисъла на след-

ващите негови имена: Всемилолюбив, Милосърден, Състрадателен, Всеопрощаваш, Любящ, Защищаваш,

Покровителстваш, Благодетелен, Дарящ, Учтив. Тези имена на Бога потвърждават моите доводи. Логиката на моите изложения също потвърждава удивителната хармония на сътвореното миросъздание. Та нали всичко в света е създадено така, че едно служи в интерес на друго. Неживите тела не чувстват болка и служат за храна на одушевените твари: животните поддържат живота на разумните същества - хората; животните са освободени от отговорност пред Страшния съд, а човек е надарен с разум и властва над всичко. В това, че Бог е създал човека способен да държи отговора пред Страшния съд, се е изявила неговата справедливост и любов към човека. Той е създал човешкия образ различен от формата на червеите, птиците, прочее живи същества, надарил човека с най-доброто телосложение, поставил го на два крака, разположил високо главата, за да може да наблюдава околния свят, за да не се навежда и да не прибира храната, както животните, дал му две ръце, които да служат на главата; за да се наслаждава на аромата, дал му нос; за да може да вижда храната, която употребява, дал му очи; за да бъдат те защитени от опасности, дал клепачи; ресниците са дадени, за да бъдат предпазени клепачите от триене; вежди - за да бъдат предпазени очите от стичащата се от челото пот; езика е даден за това, за да могат хората да общуват, да се разбират един друг и да се трудят заедно. Нима това не свидетелства за любовта към човека? Ако някой те обича, то нали и ти си задължен да му отговориш със същото?

Помисли само: слънцето изпарява влагата, превръща я в облаци, които, изливайки се на земята като животворен дъжд, дава живот на семената, тревите и цветята, радващи човешкото око и сърце; узряват всевъзможни плодове, захарни тръстици, поддържащи живота на Земята; реките се

стичат в морета и езера, утоляват жаждата на животни и птици, служат за обиталище на рибите. Земята дари човека с хляб, памук, коноп, плодове, крие в себе си изкопаеми богатства; птиците дават на човека пух, месо, яйца; животните - мляко и кожи; водата - риби, рибите - хайвер, пчелите - мед и восък, червеите (буби) - своята коприна. Като добива тези богатства, то никой на света не казва: Това е мое! Всичко е предназначено за благо на човека.

Нима това не е проява на любовта на Всевишния към човека? Нима не е дълг на човека е да отговори на любовта с любов?

За да не може човечеството поради своята ненаситност да изтребие видовете животни и да не причини загуби за следващите поколения, то Господ заставил същата тази човешка жадност да пази животните; зверовете и птиците се надяват на своята сила, здрави крака и бързи криле; намират убежище в дълбочините на водите, обитават по високите скали, крият се в горите; всяко животно се стреми към размножаване и е надарено с инстинкта за самосъхранение и грижа за потомството. Всичко е създадено не за това, че всяко животно, развивайки се, да се усъвършенства до нивото на човека, а с цел да осигури на човека непресъхващи източници за прехрана. Във всичко ние откриваме проявата на добротата и справедливостта.

Ние не се замисляме над това, че доброта и справедливост са условията на вероучението (шариата). Считайки себе си за вярващи, ние би трябвало да бъдем верни последователи на Господ, но нима ние го следваме така? Нима на нас не са достатъчни тези ярки, подобни на небесните светила доказателства за грижите на Господ за човека?

Ние харесваме, когато гледаме благоденствията на другите. Но себе си ние не обременяваме с излишни грижи за ближния. Нима това не е грешно?

Който допуска злото, не му възпрепятства, той не може да се счита за истински вярващ. Или той е вярващ наполовина.

Къде е този праведен път, посочен от Всевишния? Това мнозина не го знаят. Аз не съм срещал вярващ, който би вменил думите на пророка: „Замисли се за делата на Господа” или следвал молитвата: „Обичай Господ и той ще те обича”, „Твори добро на хората, защото Господ обича правещите добро”, „Вярващите в Бога творят благи дела, те имат запазено място в рая”.

Корана изобилства от подобни аяти, но никой от нас не се опитва да вникне в тяхната същност, нямаме нито желание, нито достатъчни знания за постигането на тези истини.

Има хора, които вярвайки в Господ, считат за свой свещен дълг да творят на хората добро, тъй като знаят, че Господ не обича злонамерените. За това свидетелстват следващите думи на пророка, нека да го благослови Господ: „Който е несправедлив, той няма съвест. Който няма съвест, няма и вяра”.

От тук ние изясняваме, че вярата не може да възникне сама по себе си, тя се ражда от справедливостта и благонаправието. Но справедливостта и добродетелите не се получават с една молитва и слепи поклони. Тук доказателства не се искат. Ти виждаш вярващи, които усърдно се молят и съблюдают строг пост, но това не е достатъчно.

Справедливостта е майка на всички благодеяния. Понятието съвест и чест произлизат от справедливостта. Справедливия човек непременно ще се замисли и ще се запита: “Защо аз одобрявам добрите дела на другите, а сам не бързам да взема в тях участие?” Нима това не е свидетелство за неговата справедливост и честност? Нима това не е начало на благи дела? Но защо, загрижвайки се за хората, той не проявява такава загриженост и за Създателя?

Стремежа към благотворителност се поражда от умението да се задоволяваш с малкото. Не губете чувството за справедливост, не се уморявайте да правите добро. Без справедливост няма нито вяра, нито човечност. Както учи Аллаяр суфи, един порок ражда сто други.

Понятията за Всевишния са се образували в нашето съзнание като за Знаещ, Милосърден, Справедлив. Ако признаците на Науката, Милосърдието, Справедливостта присъстват в теб, това значи, че ти имаш стремеж към знания, ти си истински вярващ и имаш висока човечност.

Известно е, че жауанмарта (човечността) въплъщава в себе си три такива качества, като правдивост, благонамереност, разум. Правдивостта олицетворява Справедливост, благонамереността - Милосърдие, а разума, както ние знаем, е едно от имената на Науката. С тези свойства, но в по-малка степен, е надарен човек; негов дълг е да ги доведе до съвършенство, да ги използва за доброто, да помни за тях, да ги пази в себе си. Да постигнеш това е възможно, имайки искрено желание и непрекъснато трудейки се. Тези три качества притежава пророка, след него са светиите, учените и истински вярващите; тези качества са насочени в служба на Всевишния, проповядват се от пророка, и са приети от светците с любов. Но тяхната любов стигаше само за това, че да проявят загриженост за задгробния живот. За светските радости те забравиха или не им обръщали внимание.

Учените мислят и се грижат за земния живот. Съжденията на светците и учените са противоречиви, макар че те са стигнали недалеко един от друг в своите убеждения, макар двете страни да разсъждават в полза на Божието учение. Но нали всеки спор трябва да завърши с удовлетворение?

Науката и Разума, както и човешката природа, не търпят насилие над себе си, за тях е противна неискреността, те ни учат да бъдем добри, искрени, благодетелни, което е и

Милосърдие. Но аз мисля, че и светците, и учените търсят удовлетворение в споровете заради своята суета.

Ако човечеството заради свое усъвършенстване избере *тариката* (тук тарикат е в смисъл на едно направление в религията, изповядващо духовно самоусъвършенстване по пътя на строга въздържаност и пълно смирение), пътя посочен от светците, то тогава света би запустял. Кой тогава ще пасе животните, кой ще спре враговете, кой ще шие облеклата, кой ще добива богатствата от земните недра?

Нима отказвайки се от благата, дарени от Всевишния, ние не рискуваме да се окажем неучтиви, неблагоприятни и неблагодарни, като при това падаме в тежък грях?!

Избралите този път са застрашени от пълно изчезване или те ще се окажат жертви на кафирите, най-невъздържаните от тях безславно ще се оттеглят от избора от тях път.

Ако този път е начертан само за половината вярващи, то веднага възниква въпроса: нима съществува половинчатата истина? Истината трябва да е една за всички. Нима може да има подобрена истина? Подобрена справедливост? В такъв случай народът не може да има и живот, тъй като животът е висшата истина. Без живот не може да има съвършенство.

Не всички светци са презряли земните блага. Известно е, че трима приближени на пророка – Хазрет Хусман, Хабдурахман ибн Гауф, Сахид ибн Абдукас са се славили със своите богатства.

Строгата въздържаност на светците може да бъде обяснена с тяхната неувереност в собствените сили, опасенията да не се съблазнят със светските радости, които несъмнено би отслабили тяхната вяра. Или това е предизвикано от желанието да отвлекат вниманието на хората от натрупването с примера на своята въздържаност, като са смятали при това, че хората, виждайки тяхното смирение, ще се откажат от пагубните влечения, користните цели и ще изберат пътя на

благодарителността. Ако това е прието от безкористна любов към хората, то техните жертви са неоправдани, техният път е опасен и неверен. Да се сдобиеш с истината по подобен път могат само хора, предани на своята вяра, достигнали върховете на науката, обладаващи могъща власт, рядко мъжество, духовна непреклонност. Да събереш в един човек тези качества е почти невъзможно, или пък техният притежател може да се окаже ненадминат мошеник.

Стремежа да се отличиш, да се възвисиш над другите изхабява човешката природа. Невежия, който обявява, че тръгва по пътя на *тариката*, по този начин признава за своята безнравственост.

Мислител и учен - същността е една, но в техните познания се откриват различия. Признатата в света външна наука ни се поднася във вид на наставления. Наставниците, достигнали най-високия си успех в своите наставления, се наричат учени.

Нищо не е създадено без причина, възможно е, служещите на подобно учение са водени от жаждата за постигане тайната на могъществото на Бога, което на никого не се забранява, или те са се заели с наука от такъв вид поради безграничната любов към Всевишния? Обаче уместно ли да се говори именно за такава любов, ако на човек не е дадено да познае самия Бог?

Само любов, породена от ясното разбиране, безмерната вяра, чувството за благодарност и признателност към Всевишния за тези същества, които са сътворени от него с любов, надарени със способността да обичат и страдат, само това може да се нарече любов към Всевишния.

И само онези са достойни да се наричат учени, които се стремят да постигнат Бога съразмерно според своя разсъдък, които търсят първопричината на всички явления и предмети. Те постигат истината, справедливостта, блага в интерес

на човечеството, за тях не съществува в живота радост и удоволствия, а само труда им. Ако ги нямаше тези мислителци, които вървят по верния път, би настъпила всемирна разруха. Тези истински учени са в основата на всички човешки творения, с помощта на техните умове се въвежда ред във всичко, което е на земята. Тяхната дейност е насочена към земното благоденствие, като се казва: земния живот - това е разораната нива на задгробния живот.

Не всеки учен е мъдрец, но всеки мъдрец е учен.

Традиционната вяра се постига с помощта на наставленията на учените, но благодарение на просветата на мъдрите тя се превръща в истинска вяра. Това постигат мъдреците, които са постигнали висшия смисъл на вярата. Учените от светските науки не знаят основите на религията, макар че те постигат истини и биха могли да разкрият за себе си тайната на вселената и на човешкото битие. От седемте условия на верското учение те са способни да признаят само Господ, не могат да отличат привържениците на Бога от неговите противници. Нека те да не са наши духовни пастири, но те заслужават нашата признателност, защото, както е казано от пророка в Хадис, най-добри се считат тези хора, които носят полза на окръжаващите ги.

Тези хора не знаят нито сън, ни покой, ни развлечения, те се намират в едно постоянно търсене на полезните за човечеството открития, те добиха електричеството, като подчиниха на човека енергията на мълнията, научиха се да поддържат връзка един с друг на огромни разстояния, принудиха водата и огъня да извършат огромна работа, която е непосилна на хиляди хора, те усъвършенстват човешкия разум, учат ни да отличаваме доброто от злото, несъмнено, ние много сме им задължени.

Сегашните молли са противници на учените. Това свидетелства за невежеството на свещенослужителите или за

превратностите на техните помисли, тъй като е казано: по природа човек клони към злото. Много от техните ученици, научили наизуст няколко молитви на арабски или персийски езици, смятат, че могат да участват в спорове, гордеят се с това, и наместо полза причиняват на хората вреди, като ги отклоняват от пътя с гръмките си призиви и пустословие. Други пък вредят не от зла умисъл, а като се подчиняват на природния инстинкт. Радостно е да видиш, когато някой от тях чуе правдивото слово и се възвръща към съвестта. Нима ще наречеш съвестен този, който пречи на истината? Самодоволството, още повече необоснованото самодоволство изхабява човека. Ако правдата се нарича и истина, а истината е Бог, нужно е да не и се противиш, а да се постараяш да разбереш и да разсъдиш справедливо. Подобно заблуждение е едно от най-големите опасности за отчуждение от вярата.

Когато великият пророк, нека да е благословенно неговото име, казал, че “ще има ден, равен по своята продължителност на година”, то богословите го запитали: “колко молитви ще има в този ден?” И получили отговор: “За това ще знаят учените от това време”. Не е ли искал пророка с тези думи да даде да се разбере, че заедно с времето ще се менят, обновяват каноните на вярата?

В наши дни методите на обучение в медресите са безнадежно остарели, оказаха се не само безполезни, но и вредни. В много страни са открити нови учебни заведения, където освен богословие се учи военна дисциплина и други науки. Нашата младеж много години пропилява в напразно зубрене в медресите, и оттам излизат невежи, неразумни, неприспособени към труд хора, които и по-нататък ще живеят с измама и лъжи. Учението на моллите не носи нищо, освен вреда.

Красотата на миросъзданието облагородява човешкия разум. Случва се, че поради нужда и недостиг човек губи

своя човешки образ, озверява. Да нямаш стремеж към успехите на световната наука е признак за невежество, което се осъжда и от Корана.

Между богатството, натрупано за това, че да се извисиш, и богатството, което трупат за това, че да имат възможност да помогнат на страдащите и да не бъдат в зависимост от други, има голяма разлика.

Ние не се стремим да овладеем знания, за да печелим. Напротив, използваме богатството по пътя на овладяването на знанията. Искуството, ето истинското, непресъхващо богатство, да се учим от него е най-благородното дело. Знанията трябва да служат на справедливостта и да отговарят на изискванията на Божия закон. Човек е длъжен да бъде благодетелен и не само да се възхищава на благотворителността на другите, но и самия непрекъснато да върши добро.

Говорейки за моллите, много бих искал да ви предпазя от ишаните. Техните учения са лъжливи, пагубни. Много от тях са невежи, не знаят истинските закони на вярата, а избират пътя на богослужението, опитват се да учат другите при цялата си осакатеност на собствените знания, тези учения са изкусители на човечеството и вредни са даже за псевдорелигиите. Те намират опора сред глупаците, техните думи са лъжи, свидетелството за тяхната ученост липсва - освен една чалма и повече нищо.

Тъй че знайте това, деца мои! Пътя към Всевишния е безпределен. И на никого не е дадено да го преодолее. Този, който се е решил да тръгне по този път, се счита за истински вярващ. Ако твоята крайна цел е забогатяване, това вече не е божи път, това е свидетелство за твоето ограничение. Защо заради неутолимата алчност да жадуваш за богатството на целия свят?! Ако ти искаш да делиш с друг твоите пари, добитък, знания, други блага - то това е пътя на Всевишния и е единствения път, който няма предел. Които са го избрали,

се считат за истински негови роби, те могат да хранят надеждата да се доближат до Бога. Има ли надежда по друг път? Способностите и намеренията на някои хора са насочени към подобрене на външния вид, те се грижат за своето облекло, внимават за походката си, смятат тези занятия за високи постижения. Искат да се покажат пред хората, както на търговете, като предизвикват завист у глупациите, чийто ум е само в очите. Гледайки на тях, едни се измъчват от разяждаща завист, други не им достигат сили, за да им подражават. Каква ли полза от всичко това? Колко усилия са пропиляни само за това, че да се харесаш на окръжаващите със своята външност! Достойнството на човека се съдържа не във външността, а в чистотата на неговите помисли, неукрасената вътрешна същност, по която ни разпознава и нас Господ. Нима ще се увеличи акъла на тези любители на огледала? Разума на човека се усъвършенства с безгранична, непресъхваща любов към доброто.

Със съвършеното си майсторство Господ е създал света и човека, за да може същия да расте и да продължава човешкия род. Свещен дълг на всеки от нас е да умножаваме числото на своите приятели. Това зависи от сърдечността, благоразположението към окръжаващите, което предизвиква отечно чувство, или поне не желайте зло на другите, не се опитвайте да се възвисите над другите със слова или дела.

Да се възвисиш духовно може и по други пътища.

Първо - умението да запазиш човешкото достойнство дори по време на великите изпитания, облагородява човека.

Второ - самохвалството, изтъкване на показ собственото достойнство може само да ти навреди.

Трето - злонамереността, принизяването, оскърбяване самолюбието на другите поражда ответна враждебност. Причината за желанието да се отличиш пред другите е са-

мохвалството, то поражда завист, а една завист води след себе си и друга.

Отсъствието на такива пороци носи на човека примирение, а в примирената душа се ражда стремеж.

Съществуват три неща, които са способни да унижат целия човешки род, които трябва да бъдат избягвани, това са невежество, мързел, злодеяние.

Невежеството, тоест отсъствието на знания, без които нищо не можеш да постигнеш; незнания приравняват човека с животното.

Мързела - най-злия враг на изкуството; безталантността, безволието, безсрамието, бедността са породени от мързела.

Злодеянието е враг на човечеството; причинявайки злини на другите, човек се отделя от хората, като се уподобява на дивия звяр.

Противоотровата срещу тези пороци е човеколюбието, желанието за всеобщо благоденствие, твърдостта на духа, справедливостта, дълбоки всестранни знания. Насочи своите знания по пътя, указан от Господа, тъй като Господ без да се лени, с огромни усилия и старания създаде хармоничен съвършен свят. Твоето дело също трябва да бъде направено с усърдие и добри намерения. Всичко, което е създадено от Господа, има своето предназначение, плодовете на твоя труд също трябва да бъдат в полза на хората. Иначе всеки труд е безполезен. И вярата ти е оскъдна.

Известно е, че творенията на Господ не са създавани без трудности и нито един предмет не е бил създаден без предназначение. Всичко има своя цел, своя причина. Човек, имащ влечение към знанията, трябва да помни: всяко дело трябва да се върши целенасочено. Пророка, нека Господ да благослови неговото име, ни е оставил такива слова: “Преди да започнеш работа, трябва да имаш цел и стремеж”.

Но ето ние решихме да правим от сега измиване, да четем молитви, да постим. Но не е ли грешно да се грижим за външното спазване на обрядите? Ако душата ви е чиста, съблюдаването на обрядите за богослужение отразява вашия духовен живот и облагородява вашата вяра. Нали затова мъдреците са твърдяли, че вярата е една, че тя е осветена с многотърпението, без сдържаност, тя помръква, а дори е възможно да е обречена на гибел. Това е казано поради това, че невежите, които мислят само за спазването на обрядите, да не забравят за най-главното - вярата.

Аз имам основания да си мисля, че те са убедени, че им е достатъчно да извършат задължителните елементи на обрядите и да бъдат считани за вярващи. Това не е така, обрядите се проявяват само като стражеви на вярата. Но каква е ползата от стражевите, които само бдят, без да се грижат за запазването и благополучието на охранявания предмет? Какво ще стане с вярата без бдителност? Нима истинската цел не е опазването и чистотата на опазвания предмет?

Тези, които не са способни да вникнат в смисъла на обрядните знаци, вслушайте се! Най-важното в тях е молитвата. Но преди да пристъпите към нея вие трябва да направите омиване. Омиването се извършва след очистването от скверната. Помнете за това! Тази процедура трябва да завърши с прекарване с влажни ръце по краката - някои от знаците носят символичен характер.

Като се избавите от скверната, вие правите измиване, очиствайки невидимите за страничното око части на тялото, разбира се, съвършено неинтересно е да знаят страничните, но с тези действия вие показвате на хората, че вашата душа е безгрешна и вие привеждате своя външен облик в съответствие с вътрешното състояние. При пълното очистване и спокойствие вие пристъпвате към молитвата (намаза). Намаза - това е молитва, заклинания.

Лекото докосване с мокри палци към шията и краката означава, че те са вече омити и чисти.

Пристъпвайки към молитвата, вие докосвате с палци ушите - това означава, че вие не смеете пред Бога да вдигнете ръце по-високо, тези движения изразяват вашето признание - Бог е над всичко, и вашата молба към него: не ми давай да потъна в морето на суетата, протегни ръка за помощ.

Наведената глава и поставянето ръце на гърдите е знак за това, че вие стоите не просто като роб пред велможата, не като човек от простолудието пред падишаха, а изказвате с това признанието на по-слабо, нищожно създание на справедливостта и безкрайното могъщество на всемъдрия Господ.

Обръщайки се с лице към Къбла (това е посоката, показваща къде е Мека и вярващите обръщат лице натам) - поклон към предполагаемото място за посещение, към Всевишния, макар, че ние знаем, че на земята няма място, достойно за такова посещение. Това е надежда за това, че вашите молитви ще достигнат до Всевишния.

Четенето на молитвата започва със сурата на Фатих. Това е продължителна и съдържателна молитва. Поклоните стават като се сложат ръце на колене, това е знак за това, че вярващия е застанал пред лицето на Бога.

Първото докосване на челото до земята означава, че човек е излязъл от земята, второто - че той ще се върне в земята. Обръщането на лицето към небето е знак на надеждата и молба за възкръсването след смъртта.

Вие завършвате молитвата с още едно присядане и с думите към Всевишния и неговия пророк, нека господ да благослови неговото име, а също с пожеланието към всички вярващи в света за единство и благополучие.

И така, какво вие научихте от това слово?

ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТО СЛОВО (ОТЫЗ ТОҒЫЗЫНШЫ СӨЗ)

Да, безусловно, нашите предци са отстъпвали на сегашните хора по образованост, учтивост, умение да се държат и спретнат вид. Но те имали две достойнства, които сега ние ги нямаме.

Докато се борим с недостатъците, които ни оставиха нашите предци, ние загубихме тези достойнства. Ако имахме в своя характер решимост и усилия, насочени за добиването на нови качества, бяхме ги приложили към това, че да запазим старите, то би било възможно да застанем редом с другите народи. Доколкото няма решимост на характера, новопридобитото повече благоприятства на развиването в нас на демонически, отколкото човешки свойства. Това е една от сериозните причини за загубата на наши национални достойнства.

За кои качества ние говорим? В стародавните времена е имало хора, които наричали „ел баши“ (глава на народа) или „топ баши“ (старейшини на рода). Те решавали споровете, управлявали живота на обществото. Простия народ, водещ беден живот, се занимавал със своите работи. Не е било прието да бъде оспорвано решението на елбашите или топбашите или да отиваш от единия при другия. Казват: „Вземи нещо, ако е удобно за твоята ръка – направи нещо полезно“, „Когато всеки сам си си господар (бий), няма да живеем в разбирателство и в безкрайните простори, когато има глава на общината, няма да изгориш и в огъня“. Хората, които признават тази истина, принасяли жертви на светите духове, и като се помолили, давали управлението на всеобщия избранник и след това започнали да го поддържат във всичко, като скриват неговите недостатъци и възхвалявайки достойнствата. Отнасяли са се към него с дължимото почитание, слушали го и му се подчинявали, тогава и влия-

телните лица не преминавали границата на благоразумието. Как да не се грижат за хората, когато всички били братя, и всичко било общо?

И второ – хората свято пазели и бранели единството. Само някой да поискал помощ от някого, като споменава при това имената на своите предци, и всички се спускали да му помагат, като забравяли за всички обиди и разпри, охотно правели отстъпки и жертви. Тогава се говорело сред народа: „Който не може да прости вина на ближния, него чужд човек ще го обиди”, „Братя се карат, но не се отричат един от друг”, „Ако шестима са потънали в разпавии, ще загубят това, което е в ръцете им, ако четирима намират съгласие, то те ще имат помощ от небесата”, „Който търси верен път намира имане, който търси разпавии намира беда”.

Къде е сега този благороден дух на общността и държение на честта?

Те са били обезпечени от хорската съвестност, доблестта. Ние се лишихме от тях.

При сегашните дружбата е не дружелюбие, а вероломно коварство.

Враждата не е отстояване на истината, а просто неумение да се живее в съгласие.

ЧЕТИРИДЕСЕТО СЛОВО **(Қырқыншы сөз)**

Почтени, ето какво искам да ви попитам (Зинһар, сендерден бір сұрайын деп жүрген ісім бар): Как така се случва, че за покойниците ние не говорим лошо, а сред живите ние не виждаме достойни? Защо старите живеят в съгласие с младите, а помежду си враждуват, макар че числото на техните връстници с всеки ден става по-малко и по-малко?

Само някой да отиде в чужбина, и всички започват да го обичат като роден брат. Но шом като той се върне, то ние го

принуждаваме да бяга от нас? Защо?

Защо, след като видим добър човек от чужд род, хората му се покланят, като възхваляват неговите достойнства, а в своя род не забелязват тези, които превъзхождат чужденците в мъдрост и благородство?

В чужд край хвалят своя аул, като се върнат превъзнасят достойнствата на чуждия аул? Защо е така?

Защо родителите са ласкави, грижат се за децата, докато са малки, но охладняват към тях, когато пораснат?

Защо е трудно да събереш свои роднини, когато има радост, мъка или друго достойно събитие, а щом замирише на кражба или на грабеж, то всички са тук?

Защо роднините ти досаждат и се обиждат, когато твоя кон спечели състезанието?

В старите времена хората са помнели, че ако някой им е помогнал да се доберат до някое място, то са си спомнили за това с благодарност до последните си дни. Сега хората бърже забравят за добрите дела. Защо?

Защо байският син, като обеднее, не се срамува да краде, а да отиде да служи на друг бай го смята за недостойно?

Защо двама добри хора не могат да живеят в един род? А защо двама подлещи винаги стават приятели?

Защо този, който считаш за свой приятел, на когото подаряваш коня си, ти обръща гръб, като получи подарък от твоя враг?

Защо някой не цени приятеля си, с когото живее в съгласие, а за врага, който някога е изпълнил само една негова молба, е готов да му отдаде живота си?

Защо едни търсят човек, който да им даде разумен съвет, но избягват тези, които познават техните работи до тънкостите?

Защо някои когато са на гости се държат така, сякаш са докарали със себе си цялото си стадо добитък, а като при-

емат гости в своя дом, правят вид, че са изгнали стадото си надалеч?

Хората търсят покой, но след като той дойде, им става скучно. Защо?

Защо народа се управлява от хитреци? И защо, по правило те винаги са бедни?

Защо младите жени са по-заядливи? Защо злодеите са смели?

Защо хората сдържани, които живеят мирно, ги наричат безволеви, а този, който е разпуснат, заядлив, драка, считат за храбец?

Защо казахите не слушат праведните думи, не намират за това време, но ще се прислушват към клюките и историйките, и няма да си отидат, докато не ги изслушат докрай, дори и да им се развали някоя важна работа?

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЪРВО СЛОВО **(Қырық бірінші сөз)**

Този, който възнамерява да учи, възпитава казаха, трябва да има две преимущества (Қазаққа ақыл берем, түзеймін деп кам жеген адамға екі нәрсе керек).

Първо – да има голяма власт, да се ползва с огромно влияние, за да плашат възрастните, да вземат децата им и да ги дават да се учат, като насочват едно по пътя на знанията, друго по друг път и заставяйки родителите те пък да платят разходите. Девоичките е достатъчно само да бъдат обучени на основните правила на правоверието, за да бъдат силни поне в религията. В такъв случай може да се надяваш: че когато родителите остаряят, да се оттеглят от работа, то младото поколение да тръгне по правилния път.

Второ – да владее несметно богатство, за да може с покуп да взема деца от родителите им и да ги отдава да се учат, както бе казано по-горе.

Никой няма такава власт, която да е способна да уплаши сегашните хора. На никого не е дадено такова богатство, което да стигне, за да се отплатиш на всички родители.

Когато не сплашиш или не подкупиш казаха, то е невъзможно да го убедиш или уговориш в нещо. Невежеството, наследено от бащите, което е влязло в казаха с майчиното мляко, преминало през месото, достигнало до костите и е убило у него човечността. Помежду си те увъртат, кривят се, някакви двусмислени намеци, и нищо по-увлекателно на ум не им идва. Те се опитват да мислят, но те никога не могат да се съсредоточат в своята мисъл. Като говориш с тях, не те слушат с внимание, движат си очите, мислите се разсейват.

Как да живеем?

Как да вървим по-нататък?

Енді не кылдык, не болдык!

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ВТОРО СЛОВО **(Қырық екінші сөз)**

Една от причините за пристрастие на хората към порочността е безделието. Ако той обработваше земята, занимаваше се с търговия, нима би могъл да води празен живот? Да ходи от аул на аул с изпросен от някого кон, да живее на просия, да разнася слухове, с хитрост и коварство причаква другите или сам започва да подстрекава, да се скита без работа и без полза. Този, който се стреми към благополучие, който е свикнал да живее със своя труд, счита такъв живот за унижителен. Нима ще си зареже работата, за да се скита безцелно?

Този, който е развъдил поне малко животни, не се задоволява с това, не пази това, което има, а се опитва да търси радости, като изоставя овчарите и децата да се грижат за стадото, което става плячка за крадците, хищниците, умира от глад. Той ще преживее тази загуба, но няма да има сили

да се откаже от участие в тайни заговори, клюки, дребни разпавии. Желасйки да получи значимост и тежест в обществото, той счита за свое задължение да бъде съпричастен към мерзки и зли дела, грозни нашепвания, нищожно пако-стничество. Като достигне известен достатък, оставя своя имот да го пази друг, „виж там наглеждай“, сами се предават на пустословие, лентяйство, безмислено пътуване.

Сега хората не ценят че си умен, имаш всеобщо уважение или богатство; умението да пишеш жалби, умението лесно да излъжеш някого – ето това сега се уважава. Който успеят да направят това, няма значение дали са бедни или незабележими, то за такива винаги има почетно място, тлъсто парче месо и охранен кон. Такъв мошеник леко ще преметне глуповатия бай, като заяви лицемерно: „Вие само заповядайте, и аз заради вас съм готов да скоча в огъня“. И това е достатъчно, без дори да си мръднеш пръста, да бъдеш сит, облечен, да яздиш добър кон и да се ползваш с всеобщо уважение.

Бая не мисли за загубения покой, не брои своите разходи. Преди да говори с някого, той държи да получи съвет от дребен мошеник, който се клани пред него, като се страхува да не загуби доверието на бая, като в същото време се страхува да не се появят други съветници.

„Бог е с вас, казва той угодливо, нима вие не сте се досетили за толкова просто нещо?“ И започва да подсказва хитрости едната по-гнусна от другата, внушава на бая подозрителност към другите. В края на краищата баят губи доверие към себе си на обкръжаващите го. Ако умния човек не се съгласява с бая и се отвращава от него, то съветника започва да говори: „Ето, виждате ли? Нали ви казах, че той само се надува?“ И въобще ще подчини на своята воля наивния бай.

Ето за какво сегашните хора изразходват своя ум и жела-

нис.

Ето как те живеят.

Ендігі жұрттың ақылы да, тілеуі де, харекеті де - осы.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ТРЕТО СЛОВО **(Қырық үшінші сөз)**

Човек е надарен от природата с тяло и душа. Трябва да се знае, какви от свойствата на тялото и душата са дадени по рождение и какви се придобиват в резултат на труда.

Необходимостта да се яде, пие, а също и да се спи – това са произволни потребности. Желанието да видиш нещо и да узнаеш – това са от произволния инстинкт, но разума и знанията се явяват приобретение на човешкия труд. Като слушаш с ушите, виждаш с очите, като докосваш с ръцете, като пробваш с езика, помирисваш с носа, човек получава представа за външния свят.

Получените усещания, дали са приятни или неприятни, възприети с помощта на посочените пет органи на чувствата, създават определена образност.

Да получиш приятно впечатление от доброто и да се отращаваш от злото – това е естествена способност на човека. По начало тези дадености са много слаби. Човек развива и усилва тези способности, без внимание и развитие те пък притъпяват, изчезват или остават в началния стадий, като се оказват, че не са пригодни за нишо.

Невежия, който не е способен да мисли, който не е приучен да се труди, старее се да прехвърли своето нерадостно състояние на Бога. „Какво да правя като Бог не ми е дал ум?“ или „Нас Бог ни е създал съвсем различни“, казват те.

Нима Бог му е заповядал да не се вслушва, да не се вглежда, да не запомня чутото и видяното? Нима му е казано: „яж, пий, развличай се, задоволявай се от хвалбите и се превръщай в животно, като си разпиляваш душевните съкрови-

ща”?

Други казват: „Вярно е, че ума е наистина придобито благо, но стремежа се получава от природата. Който има способности, придобива и ум. Неспособните си остават неразумни.“ И това е невярно.

Стремеж имат и децата, което е безспорно. Ние вече казахме, че отначало способностите на човека са много слаби и се нуждаят от по-нататъшно развитие и усъвършенстване. Дори и занаята, с който човек се занимава с желание, от ден на ден става все по-съвършен. Ако не се възвръщаш към придобитите навици, то ти можеш да ги изгубиш, и ти сам няма да забележиш, как си станал друг човек. Нима умението и майсторството, като те напускат, ще те предупредят за това по-рано? Опита да ги върнеш ще изисква още повече усилия, отколкото преди.

Душевните способности са толкова разнообразни и многостранни, че да ги опишем тук всичките е невъзможно. Силата на душата е способна дълго време да удържа навиците на придобитото майсторство, но без да има внимание към тях те губят своята ценност и с времето може въобще да изчезнат заедно със силата, която ги удържа. Да я придобиеш отново е невъзможно.

Силата на душата притежава три основни свойства, които трябва да цениш и пазиш в себе си, защото без тях човек се превръща в животно.

Първото от тях се нарича „подвижен елемент“. Какво е това? Това свойство помага не само да осъзнаеш видяното и чутото, но подбужда живо да осмисляш, кое от кое произтича и къде води. Без това свойство е безполезно четенето на много книги, то нищо няма да ти даде. Ако не го направиш навреме, ако не помислиш навреме, ако не кажеш навреме, навсякъде ще закъсняваш, цял живот ще съжаляваш и ще се огорчаваш: „Колко жалко! Как можах да постъпя така тога-

ва, сляп ли бях?”

Другото свойство се нарича “притегателна сила на еднородното“. Като узнаеш нещо ново за себе си, започваш да мислиш и да сравняваш със сходни неща. Във всичко ли си приличат? Или само в отделни елементи? И докато не си изясниш цялата причина на сходството, докато не поразпиташ, докато не провериш своите предположения, няма да намериш покой.

И третото. То се нарича „впечатлителност на сърцето“. Ако съумееш да запазиш сърцето от повратностите на четирите порока, такива като самодоволство, користолюбие, лекомислие и безгрижие, получените усещания отвън ясно ще се отразят в огледалната непорочност на сърцето. Тези впечатления ще запазват твоя ум и ще се запомнят за дълго. Ако не запазиш чистотата на сърцето, ще потъмнее огледалото на душата, всичко там ще се вижда смътно или в изкривен вид. И понятията ти за всичко на света ще бъдат неверни.

Всичко, което се сдобива с труд и се намира извън тебе, се нарича богатство. Като не знаем всичките перипетии и тънкости на владееенето на стопанството, трудно е да удържиш в ръцете си благото. Също така е трудно да удържиш придобитото духовно богатство – ума и знанията, от които може и да имаш не малко вреда. Като не знаеш за това, загубвайки бдителността, може много леко да загубиш придобитото.

Всичко на света си има своята мярка. В това число и доброто. Велико дело е да знаеш мярата на всичко. Умението да мислиш е похвално, но някои хора, които прекомерно са се увлекли, се оплитат в мисли, губят здравия разсъдък.

В желанието да ядеш, да пиеш, да се облечеш, да се сдобиеш с власт и даже при проявата на внимание и хитрост, насочено към това, че да не бъдеш излъган, трябва да знаеш

мярката. Всичко, което е свръх мярата, е зло.

Древните мъдречи казвали: „В това, към което упорито се стремим, ние намираме зло“. Нека да ти е известно, че в двете свойства на духовната сила, наричани „притегателна сила на еднородното“ и „подвижен елемент“, се крие всичко това добро и всичко това зло, което съществува на света. Властолюбието, егоизма, гнева, лъжата – всичко, което порочи човека, води началото си от тези истини. Такава сила трябва да умееш да насочваш за усъвършенстване на добри и полезни качества, трябва да стъпкваш порочното в него-вия зародиш.

Разумът отличава полезното от вредното, но даже със силата на разума не може да се преодолее това зло. Може да го преодолее само този, който може да слее в себе си волята и разума подобно на бързия кон-бегач – на него всичко е подвластно.

Ако тези качества не са развити или едно от тях присъства, а другото не, то духовната власт ще те понесе, като необуздан, неуправляем кон, като те хвърля и по скалите, и във водата, и в пропастта. Ти си безволев. Летиш, без да виждаш пътя, полите на твоята дреха са разпуснати, очите са насочени към небето... И до края на твоите дни няма да се избавиш от това безчестие.

Екі етек жайылып, екі көзің аспанда, маскара болып кеткенің өлгеніңше.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТО СЛОВО **(Қырық төртінші сөз)**

Най-нищожния от хората е този, който няма стремежи. Но стремежите биват различни. И тези, които се стремят към нещо, се отличават един от друг по способностите и силата на волята. Талантливите и бездарните, всички те не са против да чуят похвала по свой адрес. Те я очакват, заслу-

жена или не, все едно.

Хората общуват с хора от своя кръг, делят с тях съкровени мисли. И най-вече очакват похвали от тези, които живеят редом с тях и ги познават, а не от непознати и далечни приятели.

Едни се стремят към почести. Други са алчни за богатства. Не е важно по какъв начин, чрез кражба или хитрост. „Който се е сдобил с богатство, той е безгрешен” или „Този, който има, е със светъл лик”, казват едни и знаят, че никой за това няма да ги осъди. Виждат в богатството си своето главно достойнство и чест. Съдейки по техните извратени нрави, а това е точно така, но ако се гледа от позицията на човечността – това е един от отвратителните пороци.

Едни искат да бъдат почитани като храбреци, свети, байове, други се кичат със славата на хитри, ловки и всезнаещи. Гордеят се от лоша слава, като се опитват даже и от нея да извлекат полза.

Всички се стремят към нещо, стремят се да четат, но не по книги, а по лицата на хората. Гледат, сякаш напипват биенето на пулса и определят: „А-а, днес се цени това и това, и значи тук могат да се изкарат добри пари ...”.

За да достигнеш до науката по книгите, е необходимо, казват, най-напред да очистиш душата си от мръсотии, от лоши помисли, и чак тогава да пристъпиш към четене.

Ако предпочиташ да се учиш по лицата, продължавай започнатото, тогава не се старай да се очистиш, та нали никой няма да забележи, какво има там в душата ти. Казват, че колкото повече гънки и цепнатини има в нея, толкова по-неуязвимо и по-сигурно е благоденствието.

Ето сега ти сам разсъди, кой на какво да се учи и към какво да се стреми.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЕТО СЛОВО (Қырық бесінші сөз)

Доказателство за съществуването на единния и всемогъщ Бог се явява в това, че много хилядолетия на различни езици хората са говорели за съществуването на Бога и колкото и религии да е имало, всички считат, че на Бога са присъщи любовта и справедливостта.

Ние не сме създатели, а смъртни, които опознават света по създадените неща. Ние сме служители на любовта и справедливостта. И се отличаваме по това, колко по-добре един от друг осъзнаваме творенията на Всевишния.

Като вярваме и се кланяме сами, ние нямаме право да кажем, че можем да принуждаваме други да вярват и да се покланят.

Началото на човечността е любовта и справедливостта. Те присъстват във всичко и решават всичко. Това е венец на творенията на Всевишния. Даже в това, как жребеца овладява кобилата, се проявява любовта.

В който господстват чувствата на любовта и справедливостта, той е мъдрец, той е учен. Ние не сме способни да измислим наука, ние можем само да виждаме, да осезаваме създадения свят и да постигаме неговата хармония с разум.

Құдай табарақа уатағаланың барлығының үлкен дәлелі - неше мың жылдан бері әркім әртүрлі қылып сөйлесе де, бәрі де бір үлкен құдай бар деп келгендігі, уа һәм неше мың түрлі діннің бәрі де ғадаләт, махаббат құдайға лайықты дегендігі. Біз жаратушы емес, жаратқан көлеңкесіне қарай білетұғын пендеміз. Сол махаббат пен ғадаләтке қарай тартпақпыз, сол алланың хикметін біреуден біреу анығырақ сезбекпен артылады. Инандым, сендім демек инандырамын, сендіремін деген емес. Адамшылықтың алды - махаббат, ғадаләт, сезім. Бұлардың

керек емес жері жоқ, кіріспейтұғын да жері жоқ. Ол - жаратқан тәңірінің ісі. Айғыр биеге ие болмақта да махаббат пен сезім бар. Бұл ғадаләт, махаббат сезім кімде көбірек болса, ол кісі - ғалым, сол - ғақил. Біз жанымыздан ғылым шығара алмаймыз, жаралып, жасалып қойған нәрселерді сезбекпіз, көзбен көріп, ақылмен біліп.

СТИХОТВОРЕНИЯ И ПОЕМИ

Сърце, своя жар изстуди;
почини малко, постой.
Нещо търсиш както преди
и ще ли намериш покой?
Когато замлъкнеш в гръдта,
то черноока беда няма да има.
Приятел ще има пак тя
и щастие ще ги обзема.
Тъжен ти бродиш в нощта,
пак черноока става мечта.
Аз ти се сърдя пак за това,
че по нея губиш глава.
От тъга мислите се изсушиха,
че пак мечтите те плениха!
Сърце от това се отърви,
по път грешен не върви.

Сърце своя жар изстуди,
по-сдържано ти бъди.
Давам ти добър съвет-
не губи ти свой късмет.
Красавицата става лед,
не разбира тя поет.
Знам очите ни тежат,
а душите ни горят.
Тъй ли е в този свят
щом с любов ни покорят?
Песни като извор текат
потъват в пясък безплоден?
Ти ще увехнеш в мечта
-роб неин несвободен!

*О, сърце, своята жар изстуди,
махни печал от душата.*

*О, сърце, само отсъди,
че бърже минават нещата.*

*Времето наше отмина
и мечтата изстина.*

*Времето вече е ново
и друго е нашето слово.*

*Напред какво ни остана,
приятелю, аз не знам?*

*На мойта любима, желана
аз всичко с труда си ще дам.*

*Преदिшна сила да се върне,
с радост дружба да прегърне.*

*Дано да ми чуят молбата
и обич да има в сърцата.*

*Нека пак душа не се опари,
то ние вече сме стари.*

*Пред бога ний сме виновни
за интриги любовни.*

*Огъня в тебе не угасна
по жената прекрасна.*

*Нека до тука да спрем,
покой на сърце да дадем.*

*О, сърце, своята жар изстуди
огън недей разклаждай.*

*О, сърце само отсъди,
сега не се обаждай.*

*Годините все си минават,
ако огъня не загасиш.*

*Аз не ти забранявам
кога да мълчиш*

*пред празна забава.
От сега не гори не шуми,
с теб сега сме сами.
От нова буря ще загинеш,
не се съсипвай.
Очи черни са прекрасни,
по тях не кипвай.
Защо отново да вървиш
и тръни остри да търпиш.
Да рискуваш покоя
и душата своя.
Беше хубаво тогава,
обич сега те попилява.
Пак ще станеме глупаци,
ще ни сочат за дъртаци.
Пак ще станеме мишена
и пак на уличен захлас,
ще се смеят все над нас,
над душата състарена.
Нрав горещ исправи,
очи чудни остави.
В ден стар и нов,
имаш си една любов.
С теб да бъде нощ и ден,
с нея всичко да делите,
ще се радвате на дните,
с обич ще си надарен.*

1881

*Кмет, ако от горе е признат
от щастие той все тича,
и ако руснак му даде халат
или с медал гърдите му окичат.*

*Вечно той не е признат
и стреми се да е мил-
става гъвкав тарикат,
че за поста е платил.*

*Унижаван и възнасян,
похвалата не му е чужда-
той е мразен и понасян-
само гледа своята нужда.*

*Бе овен голям заклан,
че пристигал новинар,
но донесли му капан-
няма да е господар.*

*За успехи все говорят,
там ли щастие се крие?
А се радва на комат
дете-то не крие.*

*И разсъдък, който има,
казва ти с усмивка зла-
чест с пари е неделима
и при тебе е била.*

*Като мома ли се закълчиш
и душа да гъделичкаш,
мислиш си, че ще се опълчиш,
но без слова, а със сричка.*

*Може ли по този път
да си умен, да си знатен?
Умните от теб странят,
на егоизма си приятен.*

*Пет глупци не ще обучиш,
че за миг се удвояват,
щом от злите ти се учиш-
лошото за теб остава.*

*Казва някой, всичко имал-
ходи горд и все надут,
но понеже само взима,
вземеш ли му става лют.*

*Знай свинята е свиня.
Не се плаша от надути,
за това не ги виня,
че не стават те прочути.*

*Нямаш полза от това-
всеки ден да си надут;
със лъжливите слова-
ставаш ти прочут.*

1889

*Виждах полза там,
а другаде бях деен.
Познания презрях,
бях самонадеян,*

*Възмъжах-наука
от ръцете се изплъзна.
Късно към нея
разума ми дръзна.*

*Виновен кой е, че
без нищо останах?
От малък да учех,
наука щях да обхвана.*

*Ний дълг трябва да
тачим към детето,
със знания то
трябва да е обзето.*

*Сина в школо прати,
глава да надигне-
нека да знае, не
чин да постигне.*

*Към наука се
стремях с душата
и всеки оборвах
аз със словата.*

1885

*Мои казахи! Мой беден народ!
Небръснат-мустаци закриват устата.
Кръв на буза една, а на другата лой..
Истина где е? Разум търси нещата.*

*Красив народ и си многолюден
защо лика ти изглежда лъжлив?
Добри съвети не искаш да вземаш,
езика ти стана като сърп резлив.*

*С власт не искаш добро да опазиш,
съня ти тревожен, деня ти също,
ту се шегуваши, ту се обиждаши;
доверие бяга и се връща.*

*Всякакви дребни и подли капани,
душа ти терзаят, народе.
Лек все няма за тебе, за рани-
щом недоверие все още броди.*

*И роднини за нищо се карат:
ума им къде е, нима е съдбата!
Няма единство - все крамоли и
за това намаляха косачи,стадата.*

*За пари и за власт бушува враждата,
ти си безсилен, крещят господата.
Не измиеш ли това от душата-
страх и омраза ще ти носи съдбата.*

*Нима не повече от това душата,
че не управляваш ти нещата?
Вяра щом няма, твърдост щом няма,
нима ще бъдеш доволен?
И ако верния път ти покажат,
ти вече не ще да си болен.*

1888

*Поезия, тя езика ти владее,
от камък чудо прави гений.
Речта щом звъни-сърцето пее,
красота слух ласкае вдъхновено.*

*Ако на певеца речта е замърсена,
с чужди думи-мачка ти душата.
Такава песен е само похабена
и за ненужна тя се смята.*

*Свещенни книги мъдрости даряват
и мисълта е вплетена в тях,
щом няма рима, пророците познават
и мълчат наместо смях.*

*Молеция се е много мъдър мъж,
не влиза в спорове горещо.
Слова красиви сякаш летен дъжд-
едно нищо изглежда нещо.*

*Смъртни обичат стихове и пишат,
но избраници със слава се венчаят.*

*Мислите ако в злато дишат,
те като сребро сияят.*

*Богати гледам как редят
словата и ги променили.*

*И певци към глупаци се числят,
ако от измет песни са редили.*

*Певци пеят с инструменти,
всичко хвалят, скитат.*

*Търсят все удобните моменти
да позорят, че бога не зачитат.*

*Трубадур за грошче пей, теши
и с песни душа разкрива.*

*И пееше каквото той реши
и после си отива.*

*Слушатели различни бяха,
с пари не ставаха нещата.*

*Звуци сякаш поевтиняха,
но се търсеха словата.*

*Като богаташ слова не кълча,
за грош не меня душата.*

*Срещу всекиго ще се опълча
да пазя истински словата.*

*Угодник богаташа слави,
красавиците сякаш забавлява.*

*Груби думи без преправи
за тях красиво става.*

*Само някой съвети приема,
а безумци на ината са верни.
Знатния само надежда приема,
простете за словата чрезмерни.*

*Искат да свържат бор с лозата
и да живеят много охолно.
Мазник и драка не знаят нещата
и кой ли живее достойно?*

*Скубача печалба все знае,
хитреца все славата търси.
Почне ли бой, всеки си трае,
но победения той ще претърси.*

*Търпение, съвест и чест не ценят,
към мъдрост и гордост всички са глухи.
Наука не търсят, в тъмнина спят,
те нищо предат и вечно са сухи.*

1887

*Чист е остър разум, като леден пласт,
сърцето непослушно - в зной кипящ,
търпелива мисъл и огнена страст,
да ги обуздаеш само ти си с власт.*

*Сърце и разум само ти ще слееш,
с непреклонна воля, ти ще успееш.
Тези неща, знай, са безплатни,
а с какво ще живееш.*

*Без воля и страст ум е безсилен,
неразумен е сред мрака обилен.
Различия три ти съчетай.*

1889

*За любов, душа, ти моли се пак,
нека тя да бъде истинска и нова,
прогонва от сърцето мрак,
потъваш в сладката отрова.*

*Всички мъки, всякакви незгоди,
над душевен огън нямат власт,
само любовта в тебе все ще броди
с неугасващата страст.*

*Който любовта не опознае,
той въобще не е човек.
Ти си беден, но душата трае,
че семейството е лек.*

*Все ще бродиш в тъмнината,
добре че обич нейде светна.
Славата е прах, дори да е богата,
без обичта ответна.*

1890

*Любовният език, той думи няма,
чувстваш притегателност голяма.
Поглед мигом или усмивка —
ням разговор за двама.*

*Някога на език любовен пях
до тънкостите го владях,
но днеска неговия смисъл-
отдавна тъне в прах.*

*Природата е смъртна, а вечен е човек,
жив или мъртъв, а не свършва век.
С нея съм в раздяла, а пък тя е,
само част от самотек.*

*Подвластни сме ние на съдбата,
но често си губим правата,
но с това не сме умрели,-
без смърт останаха словата.*

*На живота любим бързината,
света да видиш-взри се във вълната.
Себе си едва ли ще познаеш, друже,
ако не вникнеш в нещата.*

*Смърт ли хулиш, то живот възпяваш,
в съдия недей да се вживяваш.
Живот цениш, към смърт си равнодушен,
но силен все не ставаш.*

*На наука страстно се отдаде
и политна ти като стрелата,
не признаваше прегради, сине,
а търсеше нещата.*

*И работеше безкрай,
а приятели щадеше,
сега всеки знай,
че ти пръв беше.*

*Ти след правдата вървеше,
все на нея беше предан.
Красив на лице беше
и личи добре отгледан.*

*Учител искаше да станеш,
мъдрост с хора да делиш.
И на всички призовани
всичко да дариш.*

*Рядък син от Бога дан..
"От мъка недей умира"-
така казват, Абдурахман.
Ето смърт не ме намира.*

1895

*Проклет свят ни краде. Да се сдобрим ли?
Но си вече съвсем друг, а и нямаш сили.
В надежда тъга се крие. Живот коварен!
Но нещастни не сме се родили.*

*Радост, печал, знай, отминават,
не се суети за тези що остават,
мъките твои не се признават,
близки цени, че те ти остават.*

*Сърце щом млъкне, думите спри!
Език е лукав и лъже дори.
Алчността си ще ли спреш?
Душата за правда ти пак провери.*

1898

*Ако мисъл воля преследва
и сърцето от това истина-
разума, знай, не напредва
и ти ставаш просто гадина.*

*Разум безволев, ако пълзи
нагоре, губи дълбините.
Душа уморена я сякаш мързи,
старей, заспиват очите...*

*Да усмириш жадната плът,-
не искаш, ти я жалееш.
Сили не могат плът да сломят,
тази борба не умееш.*

*Всяка твар е с тъмна душа,
мисъл не знае животнно.
Красота не ще им внуша,
макар, че все пак е работно.*

*Човек не ще се наричам,
щом в тъма се намирам,
на живота смисъла отричам,
сред невежи се провирам.*

1898

*Живот пълен с мъка е той,
всеки ден наново те терзае.
Сърце не живее в покой,
що е вяра, то не знае.*

*Превзети от земята и враждата,
кажи как да ги обичаш?
Враждата преследва бедата
и ти в пустиня тичаш.*

*Старостта е само пред тебе,
изход, спасение скрити.
Безгрижие все си е бебе,
то за нищо не пита.*

*Измъчен от болката зла
ти пак търсиш мечтите.
Нима радост тук е била,
и си я виждал с очите?*

1899

*От кученце отгледах пес,
за крака ме той захана.
Стрелец обучих и днес
ме буташе в трапа.*

1899

*Птички с пера в чуден цвят,
цветя сега ще поздравят.
Буря- гръмотевици гърмят,
те на мястото стоят.*

*Така все в живота става,
щастие тревогата създава.
Съмнения в тебе врят
и търсят някакъв поврат.*

*Време гони стар и млад,
спомени понякога болят.
Живот –тъга и смях крилат,
смъртта донася кръговрат.*

1902

*Като море сърцето, блести радостта.
Без радост е пусто, танцува смъртта.
Ако в сърцето пламъка угасва,
значи чезне и затихва радоста.*

*Кипи живота, сърцето все се радва!
Чест и съвест и разум се прокрадва.
Чест и съвест са важни, а суетата
е като дим-другаде обядва.*

*Гасне огън на старци в сърцата,
без огън лошо, така се смята.
Не си вярваш, слушаш все съвети,
ръка трепери неволно се мята.*

1902

СЪРЦЕ, НЕДЕЙ СЕ РАЗКЪСВА,
*от хорски клюки не тъжи.
Време всичко разпръсва,
така ли е, кажи?*

*Агънце нежно тъгува
и после тревичка пощипва.
Дете, недей се преструва,
че всичко в тебе се сипва.*

*Ново сърце с ритъм твой
нигде няма да те чака.
Живот без смисъл, добро и покой
е само за глупака.*

*Казваш, в дружбата е бремето
и хитруваш нощ и ден.
Но ще изхитриш ли времето
и защо си тук до мен?*

1892

*ВЕСЕЛА, ЛЕКА ВОДА,
пуста младост-беда,
по-добре с ум разбери
кое е дружба, кое беда?*

*Когото славата дарява,
недей на него се надява.
Не бързай, работи,
тъй успехът побеждава.*

*Опази от богатство душата,
евтино скъпо се смята.
Скромността да е стопанин,
така ще си спасиш душата.*

*На всеки не се доверявай,
с бодростта си ти спасявай,
че трудно света се разбира.
Ти настоявай.*

*На мазника дай отпора,
той хвали всички хора.
Ти сам ги различи
кои са за затвора.*

1901

*СЪС СТРУНИТЕ НЕ МЕ РАЗСТРОЙВАЙ,
замълчи, не ме размеквай,
мъглата става двойна,
от сълзи не олеква.*

*Щом живота си припомня-
само трудности безкрай.
С мъка нова и огромна
не ме терзай.*

*Ти си ми добър приятел,
скъпа, я се усмихни!
Тъй и злото ще изпратя,
мъка моя премахни.*

*С теб не ща да споря,
с обичта ме утеша,
от душа да поговорим,
с мен пожара потуши.*

*Печал стара ще отмине,
ще просветне на душата
Всичко лошо ще изрине,
ще танцува светлината.*

*Всеки ден от суетата
ме съвсем измори.
Знай, животът ни е кратък
и със мене се сдобри.*

МИГОМ ОТЛЕТЯ ДОБРОТО,

дълговечно е злото.

*Вярва се в надежда много,
нека не угасва огън.*

*С коня бърже да побегнеш,
мъка няма да избегнеш.*

*Мъка рязва те като кама,
тя не идва, знай, сама.*

*Мъката е все такава,
старците да навестява.*

*Ако облак не се свие,
кой небето ще измие?*

*Ако скръбта не заспи,
тя сърце ще притъпи.*

*Не познаваш ли печал
и смеха не си разбрал.*

*Бог се бори нощ и ден,
той на мъка не е в плен.*

*Ако мъка тука блесне,
беда няма да ни стресне.*

*Мъки много ще върхлитат,
мачкат без да питат.*

*Щом си слаб, неупорит,
смятай се за бит.*

*Ще достигне и до век
ей такъв човек.*

*Че в живота са успяли
с дух, а не с похвали.*

*БЕЗСЪНИЕ И ТЪЖНИ ДУМИ В СТАРОСТТА,
на гнева отровата бушува в гръдта.
Не те разбират. И няма кой
да ти изслуша скръбта.*

*Който е роден-умира-така са нещата,
минали дни не идват от тишината.
А радостта е някъде назад.
Всичко отминава, за минало се смята.*

*Бъди разумен, укрепвай дух в борбата,
бездарният е робът на съдбата.
На мързеливия всички са виновни,
той не мисли и страхлив се смята.*

*Подли хора не обичат честен труд.
Честният за тях е просто луд.
Но за подлости има разплата
и руши доволство и уют.*

*Живота си за съкровище считай.
Учи се много, знай и питай.
Нека напразно не минават дните,
ненужното веднага измитай.*

*Глупакът разум не влече, защото
той не мисли, смята-обществото
истината ще му каже. И дори
не познава нито злото, ни доброто.*

*Вярва той, че златна е зората,
а в сребро били ни облеклата.
Но умен що говори, не го чува
и за всезнаец си се смята.*

*Мъдрият прониква във нещата,
все премисля, три пъти пресмята
кое да осъди и кое е грях,
а глупак се радва на парата.*

*Враг народен лъже безогледно-
взема всичко и дори последно.
А на думи все се жали,
уж живеел много бедно.*

*На мъката народна дявола се радва,
ангелът-изгонен, гонен с брадва.
Знам, подлец не се срамува
и със дявол ще обядва.*

*Богатият иска все да е богат,
уж те жали, а е тарикат.
Но веднага се познава
и той напуска земен свят.*

*Еднакво всички сме родени
и по закон сме набедени.
Имат власт, искат да са умни,
но от пари са победени.*

1886

ПРОЛЕТ

*Чудно тополите през пролетта шумят.
Вятърът танцува, понесъл нейде цвят.
Всички живи под слънцето стоят
и родната земя за майка те ценят.*

*Смях и младежки песни летят
и старци в юрти не стоят.
Дори и мъртвите ще полетят
да зърнат те прекрасен свят.*

*Аула от пролетта танцува,
всичко живо, пей, лудува.
И чужди в радост плуват,
никой днес не се преструва.*

*Камила камилчета вика,
блеят овце, птиче чурулика.
Между тополи цветето вика,
реката и тя тананика.*

*Рояк от птици по реки, езерата,
всички се бранят и следят играта.
И сокола като стрела се мята
в лебед се влива сред водата.*

*Девойка извиква: "Помощ, бяля,
докажи за кой ерген съм била!"*

*Девойки прекрасни в рокли красиви,
сякаш лалета сред цветя сиви.
От планината звуци игриви,
а им приглася славей от ниви.*

*На камили стоки търговецът кара.
Овцете близнят и пей господарят.
Работа много, денем те сварва,
че с труд урожай се докарва.*

*С радост огромна е пълен светът,
а и Господ помага на път.
От Майка Земя всички ядат,
от Слънце баща узрява плодът.*

*Знай на природата всеки ѝ вярва,
че пролет много щедрост докарва.
Стада ще едрейт, ще има храна,
радост света ще заварва.*

*Пролет е щедра във всякакви гами,
само скъперникът гледа да мами.
Земята дарява богатства голями,
само камък мълчи, не се срами.*

*Старци немошни като снега белеят,
гледат децата, на слънце се греят.
Лебеди в езеро сякаш немаят,
а птици в небеса пеят ли пеят.*

*Звездно небе и луна голяма,
те пак светят и ако я няма.
Сутрин се скриват с измама,
каква прекрасна драма.*

*Звездите гонят невеста-Земята
за любим тя слънцето смята.
Нощем самотен се мята
и я зърва чак към зората.*

*Вятъра иде от простор небесен,
понесъл чудна звездна песен,
звук щастлив е намесен,
че без любов света е тесен.*

*Зиме белей съвсем земята,
чака любим в белотата,
но когато дойде зората-
тогава щастлива се смята.*

*Слънце не гледай, ще ослепееш,
а от топлината му ти живееш,
вечер пред залез немееш
и за това ти песен пееш.*

1886

СИЯЯТ НА НЕБЕТО-СЛЪНЦЕТО, ЛУНАТА,

Мрачна и печална днес ми е душата.

*Моята любима с други е щастлива,
по-красив от мен е - не виня съдбата!*

*За мен не си спомня-нека е щастлива
и към верността ми нека да изстива.*

*Нека все без жал тя ме унижава-
всичко изтърпявам - любовта е жива ....*

ЛЯТО

*Лете дървото сянка мята
и буйно цъфтят цветовете,
и навсякъде по бреговете
пръскат се стадата.*

*Висока е в степта тревата,
коне скрива и стадата.
Да се движат нямат сили
изморените кобили.*

*Тихо стоят до реката,
с опашка гонят мухите,
само жребчетата скитат
и тъпчат тревата.*

*Патки и гъски нещо крещят,
уж почиват, уж летят.
Смях безгрижен полита-
значи работят жените.*

*С бавна походка, като пресмята,
бай си обхожда стадата,
после пришпорва коня, доволен,
че за богатство е болен.*

*Ето, закипя самовар,
ще има чай като дар.
Децата пак се събраха
кумис да пият под стряха.*

*Момче, главно за ратай,
пак до майка си играй;
"мамо, ти, месо ми дай!"
"Да, но първо чай."*

*Всеки чака горещ чай
- и бедняк, и бай.
После почва беседа-
за земята, за съседа.*

*И какво ли да се стори-
някой все говори.*

Слушаш думи кресливи,
не сме всички учтиви.

Старец бял към овчари клетки:
Кога ще пасете овцете?"
Беднякът мечтае бай да се сети
меса да даде, нали са съседи.

Пропускат джигити в полята,
увлечени здраво в играта.
За деца има игри сладки,
те ловуват патки.

Дебнат покрай реката,
скрили примки в ръката.
Ще ти викат всички браво,
ако патка вържеш здраво...

Всичко отмина, няма да се върне.
Старец възраст ще прегърне.,
че много живя, преживя,
а малко ли е това?

Смее се ведно с децата,
щом успеят те в играта.

1886

ЕСЕН

Тъмносиви облаци на дъжд са свити.
Есен. Голата земя с мъгла покрита.
Дали от пресита, или така, за игра,
птичка над степта ниско прелита.

Ни трева, ни лалета-всичко е тихо.
Шум от деца - в играта се сбиха.
А дървета сякаш като просяци стоят,
че от листата те се лишиха.

Телешки кожи и овчи усърдно кроят
за шуби и домашен халат.
И юртите някой поправя
и старици усърдно предат.

Жерави дружно на юг все летят.
Керван от камили ги сякаш следят.
А в аулите-покой, тишина,
смях и игри далече стоят.

Вятърът духа, хладно навсякъде става,
Студът ни застрашава.
Гладни псета полски мишки ловят,
че гладът ги разшава.

Над черната степ вятър прах вдига.
Сива есен. До нея тъй се стига.
Обичай лош - огън да не палиш,
и в юрта светлина не достига.

1888

ЗИМА

Плещест от снега, сив във шуба бяла,
сляп и ням - брадата в бяло цяла.
На всички живи враг, намръщен,
скърца с обувки в степта опустяла.

*Стар сват, дядо бял - носиш ни бедите,
щом задишаш-преспи, казват и дедите.*

*Твоята шапка-снежен облак,
като кихнеш, затрупваш реките.*

*Все си начумерен, все си недоволен,
глава тръснеш - сняг и някой болен.*

*Като стара камила си злобен,
сам да си си най-доволен.*

*Ако на двора играят децата,
щипеш носа, щипеш ръката.
Даже овчар, занесъл сено на стадо
и него штипеш в краката.*

*Кон леда се мъче да разбие,
че табунът гладен иска да пие.
А вълк отстрани зъбите точи,
ако овчар не го пребие.*

*Знайте от мен, конете спасете,
този дъртак изгонете.
А вълци има и на два крака-
и с тях се борете.*

1888

*ТИ СИ ЗЕНИЦА ЗА ОЧИТЕ,
златен пламък за душите.
Сърце, от рани ме спаси.
Боли много, не питай.*

*И мъдрецът побелял
ей това не е видял.
Няма го сред живи,
нито на света бял.*

*Със сълзите съм на път,
те душата ми ломят.
Търсят перли чудесни,
да те веселят.*

*Нищо, че в тишината
си говоря с душата.
Просто ти ме чуй,
чакай чудесата.*

*Чакай за края,
но тогава ще призная
кой сърцето ми терзай,
а съм иначе в рай.*

*Защо си ти към мен
като зимен ден-
все по тебе да тъгувам
и да съм сразен.*

*Тъмна си като коста,
както нощем е реката.
Лице кръгло, взор дълбок
не закривай с ръката.*

*Устни сочни като мед,
бели зъби-като лед,
и сърцето е немирно-
все реди куплет.*

*Снага тънка и висока-
вятърът е със посока,
все те гали. И си бяла,
а си черноока.*

*И сърцето полудява,
и за тебе домилява.
На страстта съм роб,
обичта ми е такава!*

*Пролет е, ако танцуваш,
зиме е, ако тъгуваш.
Твоят смях - славеев звън,
и душата ми лудува.*

*Ту си гневна, ту си нежна,
ту си близка, ту безбрежна,
а домът без теб
е хралупа снежна.*

*И при залез, и в зората
най-красива от цветята.
Искам само да те зърна
и затопля се душата.*

*Като твоята красота
няма нийде на света.
Думи вече не намирам
да ти посветя.*

*Знае млад и стар-
красота е божии дар.
И пророкът ни го казва
властва се със чар.*

*Думите не ми достигат,
само стонове пристигат.
Само ти си във сърцето
и мечтите ме настигат.*

*Аз съм много влюбен
и без тебе съм загубен,
и сърцето ще се пръсне,
че от обич съм погубен.*

*Всичко вече изживявам
и спокоен аз не ставам.
Щом дочуя ти смеха,
други ставам.*

*Смел е винаги джигита
и любов ако изпита,
ще ѝ бъде верен
и на нея ще разчита.*

1891

КЪДЕ Е ВЕРНИЯТ ПРИЯТЕЛ НА НАРОДА?

Не виждам вярност в небосвода.

*Честният не е на мода,
а коварство, клюки, злоба.*

*Заслуги никой не признава,
грешни и не се извинява.*

*Не знаеш с кого да си?
- Така в живота става-*

*Над всичко царува парата
и ни владей суетата.
Говори се за нещата,
но в думи личи празнотата.*

*Все по-нагъл враг става,
приятел с измяна дарява.
И на народ какво му остава?
И що за държава?*

*Добър и честен се познава,
щом отдалеч се задава.
Само той радост дарява,
в живота така става.*

1889

*Всеки след своята стока на пазара отива;
там и хлебаря и медаря откриваш.
Един иска пръстен, други пък хляб-
жена за коприна е много щастлива.*

*За млад и стар тук щастие става-
и който купува и който продава,
но моите перли от думи не търсят-
за тях никой нищо не дава.*

*Много приемат словесния дар-
но той е невидим, душевен дар.
Каквото казвам те го приемат
и душата им хваща както пожар.*

*Смисъла търси ли, и млад, и стар
и дали възприема смирения дар?
На куче перла не трябва - казва мъдреца,
това го повтаря и твоя другар.*

1886

*В пансион са много
събрано казахски деца-
наша надежда и наша чест,
тук са скрити слънца?*

*Бащата доволен-нека сина
знае истината свята, и в
съвършенство цели да стигне
с помощта на шарията.*

*По руски да четат и пишат
децата искат много.
Но учат ги да пишат всякакви
молби и молитвите за Бога.*

*Лъжа от истината не отделят
и много добре схващат
и знаят че няма да гладуват,
все някой ще им плаща.*

*А знания, че са оскъдни
той мързела им е виновен.
В душите пусто, но са горди,
а и труда тук не е основен.*

*Руснака ги учи така:
"Мразете подлеците,
че пътя е пълен с лъжи,
пазете се самите."*

*За морала кой е виноват?
Нима града огромен!
За Казахските простори и
красотите нямат спомен.*

*Романи кой ли ще чете,
за адвокат мечтаят.
Лъжата кой ще разплете
и на театър да играят.*

*Ще помогна със съвети
и вий от мен ги приемете;
честа е важна, не печалба,
усърдно се учете
над книга всеки ден и
правдата търсете.*

*Не се радвай на мундир,
не се дръж покорно,
не ставай никакъв лъжец,
не се хвали позорно.*

*На началник щом угаждаш,
в черна бездна чезнеш;
от младостта си запази
пламъка да блесне.*

*На глупак съдбата е такава;
тъне в лъжа и смрад,*

*не прави крачката напред-
докато е млад;
предпочита малко труд,
да се трудиш бил си луд
и на мързел е богат.*

*Върви напред и все търси
път широк и верен.
За смелите ще има ден
по пътя им умерен.*

*Пред бай гръб не свивай,
в алчността е той безмерен.
Правдив бъди и спокоен
гони лъжеца лицемерен.*

*Душата има своя цел-
върви натам все търпеливо ,
властта е с някакъв предел
за справедливо.*

*Не можеш ти без съдията
да победиш лъжливо.*

*Научи ти правилата,
пълни с ум главата
и ще мислиш прозорливо.*

1886

НА ВЪЗТОРЖЕНИ ПОХВАЛИ НА ТЪЛПАТА

*не вярвай - тя ласкай.
Не давай на двуликия мазник
да те омотай.*

*На себе си вярвай, на ума си,
на честния си труд.
За тебе това е отплата
и дава уют.*

*Глупаци все се доверяват,
как да бъде питат.
Страсти и словесен жар
угаси в гърдите.*

*От ветрена мътва пленен
не се лъжи,
света не ще прегърнеш -
не тъжи.*

*Ако мъка те настигне,
сълзите спести.
Ако мига изтървеш,
друг ще долети.*

*В сърце дълбоко скрий
нещо ценно.
И съкровището раздели
откровенно.*

1897

ЩОМ НЕ ЗНАЕШ

*Щом не знаеш - си мълчи,
щом блуждаеш - си мълчи.
В дни безделни, вълчи нощи-
забави празни - не искай още.*

*За да станеш ти човек
и да достигнеш век.
Пет сили победи
и над тях пребъди.*

*Клевета, лъжи, похвали бързи,
безделие и мързел.
Петте врага свои опознай.
А разумът и добротата,
упорство, скромност и делата-
са пет приятели, ти знай.*

*Със злото не си играй.
Към беди пороци водят.
Добро нека те достига-
денем и нощем помни го.*

*Ще станеш учен голям,
ако науката за теб е храм.
Невернико, не унивай.
От великите примери взимай.*

*На учение много наблягай,
в живота сам си помагай.
Ако избухнеш, обуздай се,
денем и нощем старай се.*

*Това е огромно богатство,
за всички мъки лекарство.
След мъдри движи се смело,
глупака избягвай умело.*

*Говори с аскакал или бай,
лъжливи думи изтрай.
С празни думи се бори,
каквото чуеш премери.*

*Истината само почитай,
за съвет глупак не питай.
Пошлост за нагла се смята,
не спирай с нея борбата.*

*Бъди скромн, мълчалив,
а в урока търпелив.
Думите му ти разчитай,
кой е той не го питай.*

*Помнете певците славни
и мъдреци, и хора държавни
само по малки имена-
повече нищо-тайни времена.*

*Момче, повярвай на мен,
-знания трябват на друм.
Със суета си ти ограден,
не е мисъл, а празен ум.*

1886

*За джигитите смехът е скъп
и свикват в лошото
да разберат и да откликнат.
А ако някой от душа се смее,
повярвай ми ще го обикнат.*

*Някой няма да те чуй добре,
други мигом ще те разбере.
Но има такъв, дето не разбира,
лоши думи ще ти подбере.*

*Но ако ти от все сърце обичаш,
не отстъпвай, без да се отричаш,
че младите са понякога страхливи,
затова с вода ще ги изпиташ.*

*Порив на сърцето е потребен
- човечността да е с тебе,
че щом си хитър, безсърдечен,
човече, ти си дребен.*

*Бъди приятел ти, бъди ни брат,
дели с каквото си богат.
Бъди искрен, бъди честен
и лоши чувства да мълчат.*

*Съвет за този покрай мен,
с кавги не разваляй ден.
На всеки давай уважение,
ако с това си надарен.*

*Единодушие не е награда,
глупакът все от него страда.
Човек достоен тайни крие,
за клевети е той преграда.*

*Гнева съветвам те, удържай,
че той ще те изложи бърже.
Джигита знае и подбира,
с недостойни няма да се свърже.*

*По външна красота не тичай,
по сляпа страст не се увличай.
Красивата жена ще те ласкае,
но бърже кой обича?*

*Гасне щастие чудесно,
ако жената сменяш лесно
и с любимата скучаеш -
ще бъде всичко бесполезно.*

*И хваля аз жена такава,
коя душата ти познава,
върви след танца на сърцето
и живот за теб отдава.*

*Жена красива е опасна,
щом за мнозина е прекрасна.
Всеки нея ще обича,
а то е истина ужасна.*

*Хвала на всеки,кой е умел,
който по сърце е смел,
от гуляй и бардаци да се пази
и в клевети не се е вплел.*

*Такъв е нужен на жената,
за глупак не може да се смята.
Че умен мъж и жена почитена
за фамилия чудесна е призната.*

*Ако сериозна е жената
и не събужда клеветата,
тя е свежа като роза
и дарява топлината.*

*По байска дъщеря не бягай,
огромен откуп ти не стягай.
Но ако е от род почитен,
не спи, а там посягай.*

*Ако с приятел си на маса,
жена ти да не е с гримаса,
нека всеки уважава
и усмивка да донася.*

*Ти приятели подбирай,
празнодумци не избирай.
Цени разум, красота
и умения прибирай.*

*Младите не искат труд
и забъркват лоши каши.
Клюки, бой и все скандали,
все едно, че са апаши.*

*Малките деца играят
и лукавство те не знаят.
Но накрая на играта
все се сбиват и не траят.*

*И набито дете вие,
майка вие, баща бие.
Тъй в живота и в играта
тъй живеем ние.*

*Измъчен, измамен от всички край мен,
от брат и от близък аз съм сразен.
Едва ли приятел ще имам,
такъв не е отреден.*

*Един търси от тебе изгода,
думи хвърля до небосвода,
а те дебне и измамва,
така е с народа.*

*Този мошеник, онзи подлец,
трети изпечен и нагъл крадец.
Всички обичат сега суетата
и всеки срешнат е лъжец.*

*За имот и имане трепери богат,
денем в тревоги, нощем не спят.
Тук стадо отвлекли, там пък пари,
и денем, и нощем крадат.*

*Търговци не могат да търгуват,
бедняци прехрана сънуват.
Щом си наивен, ще те ограбят.
Дълга си поискаш, ще те напсуват.*

*Съдия презира и сан, и закон,
света за злодеи стана подслон.
Злото расте и сякаш цъфти
и ужас препуска на кон.*

*Всеки на всеки завижда
не си вярват и се обиждат.
Деца и жена и твоя приятел
враг в тебе виждат.*

*Честен един, а много крадат,
да се бие, ще го сразят.
Пияни, развратни лудеят
и за чуждо ламтят.*

*Слънцето беше за земя и цветя
- есен попари сякаш света.
Скандал и кавги и мъртва зима,
беден гладува, злодей с късмета*

*Не зачитат ни сан, ни заслуги
и на дявола правят услуги.
За пари всичко продават
- хората станаха други.*

ЗА ОБИЧ ПАК МЕ МОЛИ ДУШАТА,
*макар и още наранена.
И желана е в душата,
но е отрова подновена.*

*Всички мъки, всяка несгода
на огън душевен не влияй,
че обич е вечно на мода,
с нея все сияй.*

*Тежко му кой любов не знае,
той едва ли е човек.
Беден, гол си - да, така е,
но семейството е лек.*

*Тъй ще се луташ из мрака
без близки и познати.
Слава, пари-прах ги чака,
като си нямаш приятел.*

1890

*Мой дух пълен с тегла
и съм убит от раздялата зла.
Тъй потънах в тъмнината
и измами ме съдбата.
Боже, виж, с взор неуморен,
че аз съм все роб покорен.*

*И съня ми, и покоя-
все от мъка пожълтяха,
а бедата все е моя,
че със мене остаряха.
Как нататък ще живея?
Как спокойно да попея?*

Обич мъка ви донася,
мъка в дните се понася.
Мила, ти си надалече,
теб не виждам вече.
Душа в мъката изгаря,
но не идва нова вяра.

И молбата нека се издигне
и до Бога да достигне,
ще нахлуе светлината —
ще олекне на съдбата.
Дух веднага ще се вдигне,
щастие то да постигне.

1889

ПОЕЗИЯ, ТИ ЦАРИЦА НА ЕЗИКА,
че от камък гений прави чудеса.
Сърце затопля, че топли речта, вика
и звук чудесен звъни от небеса.

Ако в думите злобата се киска,
те са чужди - не са за нас.
Такава песен никой не я иска,
а глупак я слуша в захлас.

А книгите свещенни те лекуват,
в думите прониква мъдростта,
че пророците умеят да тълкуват
и римите подреждат мисълта.

*Знай, че мъдрият в храм се моли
и учените спорят до нощта.
Обичай думите красиви, не голи,
те достигат същността.*

*Смъртните стихове обичат,
но не при всеки идва слава,
че всяко златно четиристишие
от среброто побелява.*

*Стари притчи предпочитам,
пословиците уважавам.
А днес за глупак се счита,
който е потънал в слава.*

*В тълпа огромна пееха тогаз
похвали под път и над път-
и всеки слушаше в захлас,
че песни умеят да те увлекат.*

*Бродяга за парче погача
всеки може да разплаче.
Цената му - бил тачен.
И, може би едно петаче.*

*Отивал при бай и при глупак,
че трябваше да се нахрани.
По-евтин става на следващия праг
- таланта е за избрани.*

*Не ща пословици да правя,
душа не сменям за петак,
че песента по-скъпа става,
ако е написана с мерак.*

*Обичат богатите похвали,
красавиците пък - гуляй.
Мойте песни биха ги приспали,
ако ги ласкаят, знай.*

*Малцина съвета убеждава-
безумецът е на ината верен.
Знатни надеждата ги осветлява,
простете, не съм злонамерен.*

*Иска да смени бор с лозата
и иска да е в мир и прав.
Мазник и хахльо и те смятат,
че били с достоен нрав.*

*Мошеникът печалбата почита,
да краде му най-приляга.
Почва бой и не пита,
за да спечели той облага.*

*Съвест, гордост, търпение, чест
и мъдрост са им нужни.
Знания не търсят днес,
клюки са техните нужди.*

*Той не мисли и не вижда
от носа си по-далеч,
а когато е сред хора
все държи той реч.*

*Казват му че е неук-
той вини съдбата;
всичките биле сме равни
пред аллах и небесата.*

*Кой с очи душа разкрие
истината вижда той.
Истината ще те изчисти
и ще знаеш пътя свой.*

*А невеж със зла душа,
все стои в тъмнината,
няма кой да го изслуша-
тъй далеч е от нещата.*

*И мулла с чалма огромна
криво съди по закон,
а главата празна стомна —
не е нужен тук поклон.*

*Щом сърце е в тъмнината
добро няма в такъв свят.
И от всички що ме слушат,
малко ще ме разберат.*

*Вик груб, магарешки рев-
той не носи ли скука?
Лъжеш се сам за свой кеф.
Нима това е сполука?!*

*На глупака речта е зла.
Нима това ни трябва?
Съдбата ни красива била,
но кой ни я ограбва?*

1897

*За любов душа отново се моли,
нека дойде, да е нова-
с много обич душа утоли,
такава желана отрова.*

*Цялата мъка и всичките невзгоди,
над душевен свят не е властна.
Само обич - тя свободно броди
и ще спре да е нещастна.*

*Който никога не е обичал,
той човек не с нарича.
Гол и бос си, но дете край тебе тича
и жена от ъгъла наднича.*

*Някога вървиш в тъмнината
и в дружба няма светлина.
Славата е тлен, потъва в земята,
ако не си с дружба една.*

1890

НЕКА МЪДРИЯТ ИЗЧАКА

*- думи, речи на глупака.
Истината ще изплува
във това е знакът.*

*Щом си с чист и светъл ум,
ти не вдигаш много шум
и вървиш по своя друм,
шепнеш пестеливо.*

*В живота така става
- глава като тиква здрава,
а мъдреца тя прозява,
щото бръщолев.*

*Глупак обича да разказва,
пълна с въздух пазва.
Етикета той спазва
- скъпо е облечен.*

*Той се хвали за утеха,
като деца на успеха,
че победа лека взеха,
а е тъп като овцата.*

*Кой разбира ти душата,
той разбира и словата,
спира работа и смята,
че зло не е олово.*

*Глупак с клюки се надува,
пръска кал и псува.
Тъй магарето лудува,
ако сипеш му овес.*

1889

ПРИВЕТ НА ТЪНКОУСТНАТА ИЗГОРА,
*като тебе няма втора.
Взорът ми към теб се мята,
сълзи затулват светлината.*

*Най-красива и вече век
такава не е видял човек.
Твоя образ ще възнея,
с любовта си ще живея.*

*Нека стана беден, стар,
обичта ще е другар.
Ти в сърцето ми ще бъдеш,
друго всичко ще пропъдиш.*

*Чужда нивга не признавам,
на зло и враг те не давам.
Те не могат да сломят,
красотата в този свят.*

*Искам вместо блюда вкусни,
да докосна огън устни.
Тъй омайват ме косите,
що се спускат до гърдите!*

*В очи бездънни и щедри,
аз страстно гледам.
Радостта ми е голяма,
като тебе друга няма.*

*Ръка по лицето ти скита,
за тебе нямам насита.
Аз замирам, а то виж,
в огън цялата гориш.*

*Юрта малка е за двама,
теб те няма, теб те няма.
Като сокол не ще мигна
и до тебе ще достигна.*

*Не си алчна, нито злобна,
а си смела безподобна.
Ставаш скъпа с всеки час
и те чакам в захлас.*

*Чакам много нова среща,
гълъбице, кажи нещо.
Искам пак да видя, пак
на очи бездънни горещ мрак.*

1889

ОТ ПИСМОТО СЪМ ПЛЕНЕНА

*и съм много вдъхновена
и реши ми сам съдбата,
че за теб съм предрешена.*

*Нахалнички ги гониш, знам,
че в тебе има чуден плам.
- За теб аз съм предрешена
и живота си ще дам.*

*Мъдри думи ми редиш,
в огън сякаш ме гориш.
Думите горят душата,
ще ме подлудиш.*

*Хващай се за конска грива,
тук да си, ще съм щастлива,
а когато си отидеш,
мъката сърце ще свива.*

*Искрено обичай, знай,
със любов не си играй.
Не лъжи, не унижавай.
Сърце няма да изтрай.*

*По-добре ме с нож срази,
обичта не ми гази.
Нека бърже да умра,
но честа ми запази.*

*Щом си сокол дръзновен,
ти намираш всеки ден,
някоя за всеки случай.
Тук ме няма мен.*

*Щом си мой сега, навеки,
знай, че всичките пътеки,
твои са, соколе,
ще прогоня други всеки.*

*Гълъбица ще те чака,
денем и в мрака.
Искам тебе да прегърна,
че душата се наплака.*

*Отговора ще ти дам
той е искрен, прям.
Разбери ме ти, джигите,
че покой без теб не знам.*

*Нека всеки стар и млад,
думите ми разберат.
Нека в песен се превърне,
що джигитите мълвят.*

*Златна песен нека стане,
нека всеки да обхване,
дето истински обича
на любими да престане.*

1889

*МАГАРЕ КОН НЕ НАДМИНАВА,
дори муницията да е здрава.
Колкото и злодеи да ме чернят,
моя дух не се предава.*

*Куче вълк не стига в гората,
но Бог помага в борбата
-в клетки влизат, а псетата
ръмжат, победите пресмятат.*

*Оратори безумстват с тълпата;
чиновници, търговци - те са им братя,
че общи цели гонят
-за храбреци се смятат.*

1889

*ТУ ЧЕРВЕНИ, ТУ СМЕ БЛЕДНИ,
сърце бие полудява.
думи текат медно
и дъх не остава.*

*Тъй страста ще ги ломи,
затуй срещи чакат,
а останали сами,
думите протакат.*

*И отиваш ти на среща
със сърце смутено.
Нейде шумне нещо
-чакаш притаено.*

*А сърцето полудява
в страх и трепет тъне.
И лице порозовява,
ако тя отвън е.*

*Тя и ти сега сте там,
тъй потънали в свян!
Кой целува става ням
и е сигурно разбран.*

*А отгоре е луната
и за нещо пита.
Нещо шепнеше момата,
нещо шепнеше джигитът.
Нека той да е с мен,
нека ме обича.*

*И света ще е блажен
за това момиче.
И прекрачили срама,
огън ги прегръща.
Любовта не е тъма,
тя е като къща.*

*Няма думи, няма песни
- всичко онемява.
А сърцата ви са бесни,
все така ли става?*

ИСТИНАТА МИ КАЖИ

-ти, душа, какво ти трябва?

*Не обичам аз лъжи,
че лъжа ограбва.*

*Гордият живеј с похвали,
с тях залива го тълпата.
Туй е за души заспали,
който глух се смята.*

*Нима мъдрец ќе приеме
поздравите от мазник?
Там, където съвест дреме,
не оставай и за миг.*

*Като блатото вонещо
са и мислите нездрави.
Ако имаш свое нешто,
казвай го направо.*

*Думи-въздух —са продажни,
просто те се препродават.
Уж мазници били важни
и за умни се представят.*

*С думи той те заглушава,
за мъдрец се счита.
Тука обич не решава,
нито страст, а все парите.*

*Не робувам на похвали
и зато да се преструвам?
Шомто празно са живјали,
тях смъртта ќе ги лекува.*

*Той, животът е свободен,
неусетно се сънува,
със отрова е прободен,
чуден ти се струва.*

1892.

СТИХОВЕ НЕ ПИША ЗА ЗАБАВА,
*не са измислица или врява,
за сърца добри, открити души-
и за млади стихът ми подобава.*

*Сърце ако бѣдници познава,
то и стиха се разбира тогава.
Елате при мен, дайте ръката,
стихът ще разкрие тайната свята.*

*Едва ли на зов се откликва веднага,
че дума се крие и ти избягва.
А новите думи тревожат душата
- ти неразбран в самотата.*

*Отговарят ти все кратко,
и все изглежда тѣй сладко.
Не вярвай на разни-азрети,
думите им все са напети.*

*Стихът ми за мъст не зове,
джигита за лошо с мен не снове.
Съвеста аз не заглушавам
и най-красивото давам.*

*Послушайте мойте куплети,
те са ви нужни съвети.
Те не раждат рожби лениви,
лентяи груби и лъжци кресливи.*

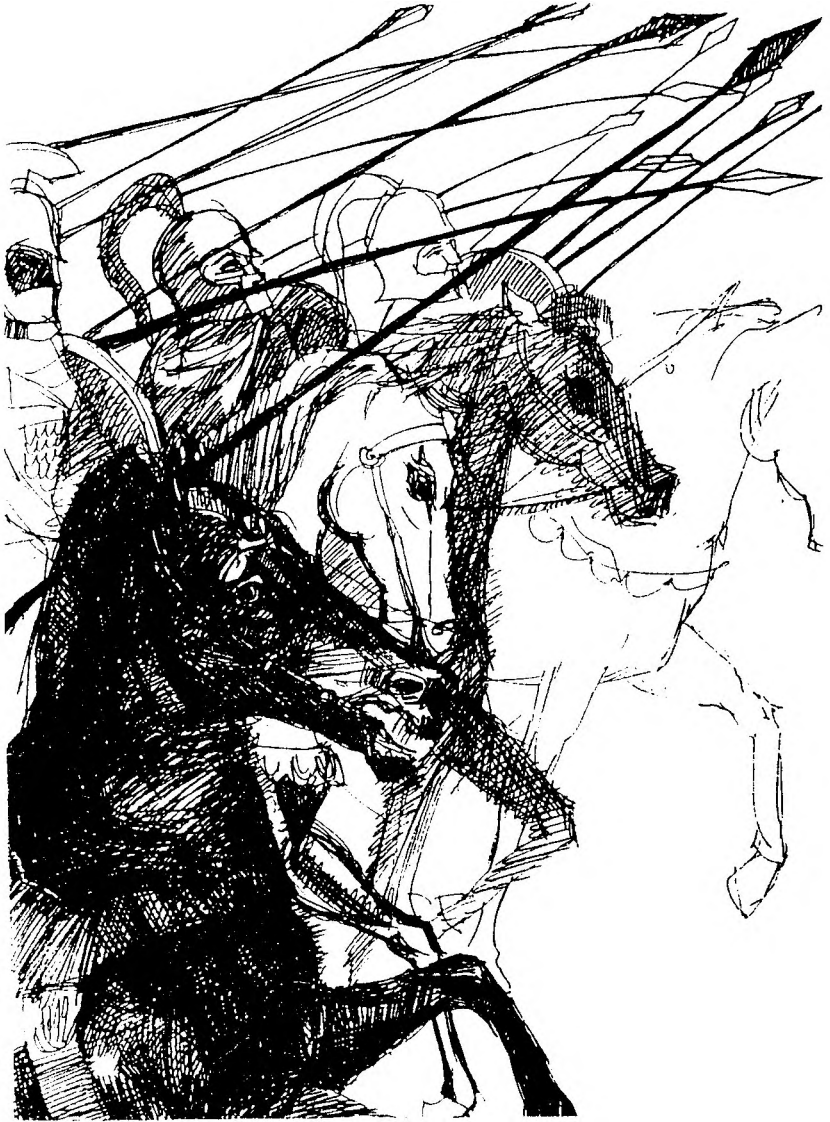
*Такива се виждат добре,
всеки ги чува, ще ги разбере.
Не са без дом, без разум и ниви,
а весели и много игриви.*

*Млъкни навеки мой стих,
ако само за миг аз сгреших.
Моля те много, певецо брат,
че празните думи души ловят.*

*Без полза е знай, те са за смях.
Дарба остава нейде назад.
Знай добре, аз не пях:*

за женкар, сводник или тарикат.

*И помни истина такава,
стихове не пиша за забава.*

ИСКАНДЕР

*Света помни на Искандер делата,
Македония скиптър сложи му в ръката.
Той бе син на Филип царя.
За слава световна бе му мечтата.*

*Филип умря, Искандер царува;
-толкова млад, а вече мъдрува.
Родния край бе тесен за него
-За съседни държави бленува.*

*Взема им богатства и земята,
-към други държави тръгна с войската.
Много държави набърже прегази,
Народи истреби, пустеят полята.*

*Непокорните той срази, победи
и съдби безброй той затри.
Спомени жестоки след него остават,
градове срина, гробове разкри.*

*Непокорните с кръв покори,
свойта държава, той разшири.
Цар на султани, царе и ханове
той с мъка и бедност покри.*

*Но алчността става все по-силна,
света става плячка обилна.
А мазници все му говорят, че
Искандер е с дарба всесилна.*

Светът понни Искандер с делата,
Македония скиптер брзци му в ръката.
Син е той на Филип Македонски,
да владее светът бе му местата.

Умря Филип, Искандер царува,
двадесет годишен, но всеки го туба.
Тявна му беше сякаш страната,
те земи завзема - той все сьнува.

Сьседи богати, благата примамват,
сбьра войска, войска голяма
Страки победи, царете им махна,
истрьбци народци, врагове няма.

Крѣв много в реки и морета наля,
бездорой невинни изби и изкла.
Лоша слава за него се туба
в крѣв - посеви, нивы, поля.

*За него тръбят навред глашатая,
за него много се знае,
че е орел, като буря върхлита
и кървава жътва пак се играе.*

*Безкрайно смел, зъл, кръвожаден.
Искандер е като орел безпощаден.
В чудни земи, простори, пустини,
покой не намери той хладен.*

*Сред пустиня безводна вървеше,
жажда господарят гореше.
Слънце препича, без капка вода.
Искандер едвам вървеше.*

*Живот те напуска, хора лудеят;
смъртта желаят, утеха е в нея.
Искандер всички как да спаси?
И как всички да успеят?*

*Конят му падна съвсем уморен,
Искандер почти съкрушен.
Любимия кон мигом прегърна,
но бе от звезден лъч озарен.*

*Тръгна след лъча като в плен
и до вода бе той възворен.
Пи с охота жадно и бавно
и от надежда бе покорен.*

*Чироз се сложи във водите чудни
да хапнат след дни трудни,-
а рибата става два пъти вкусна,
лошия мирис е вече прокуден.*

Осы жұрт Ескендірді біле ме екен?
Македония Шапқы оған мекен.
Филипп патша баласы, ер көңілді,
Мақтан сүйгіш, қызғаншак адам екен.

Филипп өлді. Ескендір патша болды,
Жасы әрэн жырма бірге толды.
Өз жұрты аз көршір, көршілерге
Кез алартып қарады оңды-солды.

Сумдықпен әскер жиып қаруланғы,
Жақын жерге шау алып тұра аттанды.
Көп елді күтінбеген қырды, мойды,
Ханды өлтіріп, қаласын тартып алды.

Жазасыз жақын елді бәрін шапты,
Дарияның суындай қандар ақты.
Шапқан жердің бәрін де баған қылып,
Өкіметпен қолына тартып алты.

*Искандер се провикни тогава;
"Няма нийде вода такава,
тя веднага жаждата угася.
Извора ще носи и слава..*

*Вода вкусна в край чудесен,
народа да превземем, той е лесен.
Богатства ще вземем и тогава назад
и запейте и за него песен."*

*С вода коне и хора напоиха
и напред бърже продължиха.
Радостно пътуват и се веселиха.
Пътя с песни наградаха.*

*И пред тях изникна планината,
с чудния извор в средата..
Врати златни всички заслепиха-
онемя и спря войската.*

*Искандер почука на вратата.
Ехото го глътна тишината.
Но изтръпна мигом му раката.
Непристъпна е вратата.*

*Искандер прегради не познава,
Искандер вечно побеждава.
Врата златна удари поглъща:
"Отворете нося слава".*

*Стъпки се дочуха зад вратата
и Искандер дочу словата:
"Няма заповед да се отваря,
идва тя от небесата."*

*"Искандер съм царя на царете,
света покорих, това запомнете.
Не обичам аз да чакам
и веднага отворете."*

*"Тук с това не се хвалете,
краят на света е запомнете.
Ти си алчен и света ти е тесен.
Няма никой, ти изби враговете."*

*"Много години до тука вървях
и прегради въобще не видях.
Дайте подарък за моя народ,
че тука аз бях."*

*"Народи покори, не всичко е това,
дар вземи с тези слова"
И падна вързопче малко,
с размер на палец едва..*

*Искандер се очуди и вързопа разкри
и гняв искрен го в миг покори,
че вътре имаше някаква кост,
а с такива той земята покри.*

*Урока той съвсем не разбра,
нима е лоша, безумна игра?
И хвърли костта надалеч:
"За цар не е среща добра".*

*С него бе мъдрец на мъдреците,
Аристотел, учил бе бащите:
"Коста не е проста, тук я постави",
Мъдреца четеше и мечтите.*

Аристотель хакімге патша келді:
— Мына сүйек казнанын бәрің менді.
Бұл сүйекті басарлык нәрсе бар ыя?
Ақылыңмен осланып тапшы! — деді.
Хакім жерден топчирак алып барды,
Бір уыстан сүйекке шакка салды.
Ака басы сылк етіп жерге түсіп,
Сүйек басы жоғары шыгып калды.

Сякаш с книга той си разговаря,
Тъй съвети даваше на царя:
"Нека всичко тука да докарат, -
кост и злато, ще равни кантара.

Искандер съобрази за новината,
че кантара ще равни нещата:
"На една страна кост сложете,
-срещу всичко злато на земята."

Искандер е страшно изумен,
дава златото добито с плен.
Но по-тежка е тази кост,
товар огромен в нея внедрен.

На мъдреца казва с много жал:
"Малко злато значи си събрал.
Шом тази кост е по-тежка,
До сега това не бях видял".

Аристотел се наведе към земята,
Кост поръси с пръст в раката.
Чудо стана надделя пръстта,
най-тежката в небесата.

Гледа царя и, не може да повярва,
урок труден му се стоварва:
"Аз урока този не разбирам,
знам че не е и гавра."

"Коста е най-ценна на земята,
за имане огромно се смята.
За да се насити алчното око
-хвърляй пръст с ръката.

Знай очите ни са вечно жадни,
още искат, все са гладни.
Шом умрат- най-ценната награда
пясък дай им, че бяха безпощадни.

Владетельо, не се вълнувай.
Врати златни не щурмувай.
Знам, че пълен си с досада.
Слава бе до тук, сега кротувай”.

Мъдрец млъкна и царя тогава:
"И празно всичко става
е истината, нека господ да съди,
До тук бе моята слава."

Разказа свърши, тази малка поема,
поуки всеки нека да взема.
За славолюбиви ти не плачи.
С алчни очи той вечно остава.

Животът е кратък, мигът отлита.
Минутата хващай честита,
но ако съвест ти си продал,
от тебе всичко отлита.

Глупаци те хвалят и се гордееш.
С мазници ли все ще живееш?
Щом се обърнеш, те ти се смеят,
че постоянно глупееш.

Нищоожни на мъдри се преструват.
Чест ако нямат те я купуват.
Разбрахте каква е цената.
Щом светиш- с теб ще пътуват.

МАСХУД

*С твоето име, о, Аллах Махмуд,
Расказа почвам до сега нечут.
Било при халифа Харун-ал-Рашид,
Живял в Багдат джигита Масхуд.*

*Масхуд се връщал, почвам своята реч,
по пътека вървял идвал отдалеч.
Дочува за помощ се вика
и той се спуска макар и без меч.*

*Крадец алчен старец ограбва,
старец се моли-помощ му трябва:
"Който да си ще те спася сега"-
каза Масхуд и юзда грабва.*

*Коня полита до крадеца пристига.
Онзи е хитър, на бой се надига.
И с ножа ранява Масхуд, но стареца спасен.
Спасител от болка едва мига.*

*Старец гледа тече на Масхуд кръвта
и от главата и от други места.
И си каза: "На доброто с добро
на джигита сърцат ще платя."*

*"Ей, джигит, дължа ти живота,
ще ти се отплатя, защото
ти ме спаси, спаси ми честа,
а това за мене е имота.*

Не съм аз велможа, нито важен бай
нито велик хан, а човек съм знай.
От жестоката смърт ти ме спаси
и благодарност от мене познай.

Скитник съм аз и сега изоставям,
лоши места, беда все тук познавам.
Но ме почакай на отсрешното място,
утрото идва и аз се явявам.

Приятелю, ти, не се оплаквай,
а с божие име дните очаквай.
Бог да те пази и аз те прегръщам
и се бори не протаквай.”

“Аз нямам заслуга, човече,
че зов за помощ чух отдалече.
И аз ти я дадох, но ще дойда там”
И Масхуд потегли вече.

На уречено място джигита пристига.
И Стареца идва и деня се надига.
До древна гробница Масхуд той доведе,
до малко дърво дружината стига.

Дървото расте сред пустинен свят.
Три едри плода на него висят:
Бял, червен и жълт-сняг, кръв и мед:
“Избирай, нека сърце и глава да решат.

Умен ще си, бял щом изядеш.
Жълт ли ядеш ще си богат и вещ.
Червен ли ядеш, жени ще те любяат.
От тях не ще се отървеш.”

Над думите казани мисли джигита.

Сам е кого да попита:

*"Не ща нито бял, нито жълт и
нека червено душата опита."*

"Този и онзи, -избора твой.

И не греши да имаш покой..

*Но ми кажи честно, джигите,.
защо червения да е твой?"*

"Белия първо исках да скъсам.

Да бъда мъдрец вечно навъсен.

Но ще владее ли тогава умът?.

За него вече съм късен.

*Равен аз не ще да намеря
пък от глупак не треперя,
че много такива край мен.
Не искам с тях да се меря.*

*Глупакът мъдрец не става
наука той не заслужава.*

*Съня ще изгубиш, тъга ще натрупаш.
Трудът ти напразен остава.*

Жълт плод за удобен се смята.

Да си богат да владееш земята.

*Всеки те знае, всеки те сочи.
пари да ти глътне, както ламята.*

Всеки те знае щом си богат.

Всичко купуваш по алчния свят.

*Чужди богатства веднага налупваш,
че алчността ти е брат.*

Богатство без труд просто е срам.

Всичко продават аз знам.

Приятели нямаш щом си богат.

Пари за приятел сменят едвам.

Съвест купуват, харчат парата.

Като куче ловуват в гората.

Щом не купувам, то куче аз ставам.

Глутница от хора за куче те смятат.

Веднага реших и съм вече готов,

плода избрах, това е любов.

Половината свят-това са жените.

Те власт имат и са живот нов.

*Съперник ли имаш, истина е една,
той има сестра, дъщеря или жена.*

Той също има си майка, а тя

ще възспре от глупост сина.

Сред кавгите хора живеят

и при жените мъките леят.

Гневен ли си-жената помага.

Думи лекуват, души не болят.

На рамене за това е главата.

Да мислиш и решаваши нещата.

Така аз премислих и решение взех.

Всичко претеглих, подбрах словата.”

Мъдрите слова стареца разбра:

”Ти си премислил своя идея добра.

Ум ти имаш, а богатство само идва.

Скъсай плода, който избра.”

Стареца кой е, да кажем най-подир.
Шастие владее и бе светец Кадир..
С джигита той се прости и тръгна
Масхуд към родната шир.

"Шамши-Жиган" - така го наричат.
"Света осветяващ" и децата го сричат..
За него ще раскажа за ваше назидание.
Нека внуците тук да надничат.

Препълнена бе тогава земата
с глупаци, такива бяха времената.
Загубваш ум красота, доброта и
живота им гнусен се смята.

От такива не чакай доброто
и съвест и ум-прогонва ги злото.
И славни гробове по родна земя.
Добре че ги има да гаят омото.

Мина се време Масхуд е везир.
Бе мъдър и управлява в мир.
Веднъж в съня му яви се мъдреца.
И това му каза Кадир:

"В близките дни, дъжд ще се лей.
Вода ще е лоша, не пий- недей..
Кой пие за миг гъби ума.
След седмица ще оздравей.

Скверна ще бъде, знай, водата,
Такава ще е и в планината.

*Но ти се запаси обилно
и ще спасиш с това душата.*

*Масхуд се събуди и още в зората
С халифа обсъди нещата.
Съня му разказа и веднага решиха,
че запаси трябва от водата.*

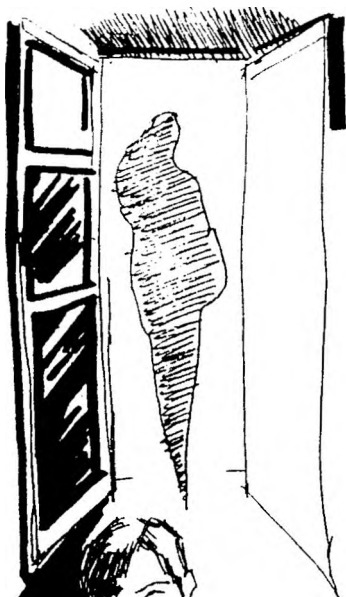
*Деня настъпи. Дъжд се сипе от небето.
Кой пие губи ум и ето.
денонощно навън тълпа лудее.
Викове и спор заляха градчето.*

*Сякаш пияни препълват пазари
умен и глупав спорят без мяра.
Везир и халиф гледат втрещени.
Напаста кой я докара?*

*Те разговарят с всеки човек
с тон благ и много мек:
У дома за малко поспете.
за ум обеднял съня му е лек.”*

*Но хората безумни реват.
Никой не слушат не щат:
”Везир и халиф ума ни вземаха
и за това да умрат.”*

*Викове страшни двореца тресяха.
С това халиф поболяха.
Убийците как да ги спреш?
”Везире помагай” на халиф думи бяха.*

...Тѐй СТРАСТТА ЩЕ ГИ ДОИ,
ЗАТЪИ СРЕЩИ ТАКАТ,
А ОСТАНАЛИ САМИ,
ДУМИТЬ ПРОТАКАТ.

И ОТИВАШ ТИ НА СРЕЩА
СЪС СЪРЦЕ СМУТЕКО.
НЕЙДЕ ШУМНЕ НЕЩО,
-САКАШ ПРИТАЕНО.

А СЪРЦЕТО ПОЛУЖАВА
В СТРАХ И ТРЪПЕТ ТЪНО.
И ЛИЦЕ ПОРОЗОВАВА,
АКО ТЯ ОТЪБН Е...

Тя и ти сѐга сте там,
Тѐй потънали във свѐт!
Кѐй усолува става нам...

*"За разум глупаци ще ни убият.
Нека с лоша вода ни измият.
Вода да погуби умът.
Ще пием, щом те пият."*

*Пиха и те от водата
и безумни се вляха в тълпата.
И когато станаха безумни,
то всички ги сочат с раката...*

*Смърт които им желяха.
Сега за свои ги прибраха.
И везир и халиф сега са в тълпата.
Двама умници за миг оглупяха.*

*Примера ето, глупостта е всесилна
щом и разумните за миг килна.
Додро няма да постигнеш,
ако следваш глупост обилна*

ПЛАНИНСКИ ВЕРИГИ

*Планинските вериги спят,
в съня си нощен пак.
Над тихи долини разлят
Свеж, плътен и тегнещ аромат.*

*Пътят правен сякаш чака,
Листата вече не трептят-
Ти се спри сега във мрака
И засни, че всички спят.*

ПРИВЕТ НА ТЪМНОУСТАНАТА ИЗГОРА,
КЪТО НЕЯ НЯМА ВТОРА
ДЪОРЕТ НИ КЪМ ТЕБЕ СЕ МЯТА,
СЪЛЗИ ЗАТУЧАВАТ СВОТАИНАТА.

Най-красив си и всея век
не в срещал такава любов.
Твоя обрас ще възлея,
с любовта си ще живея.

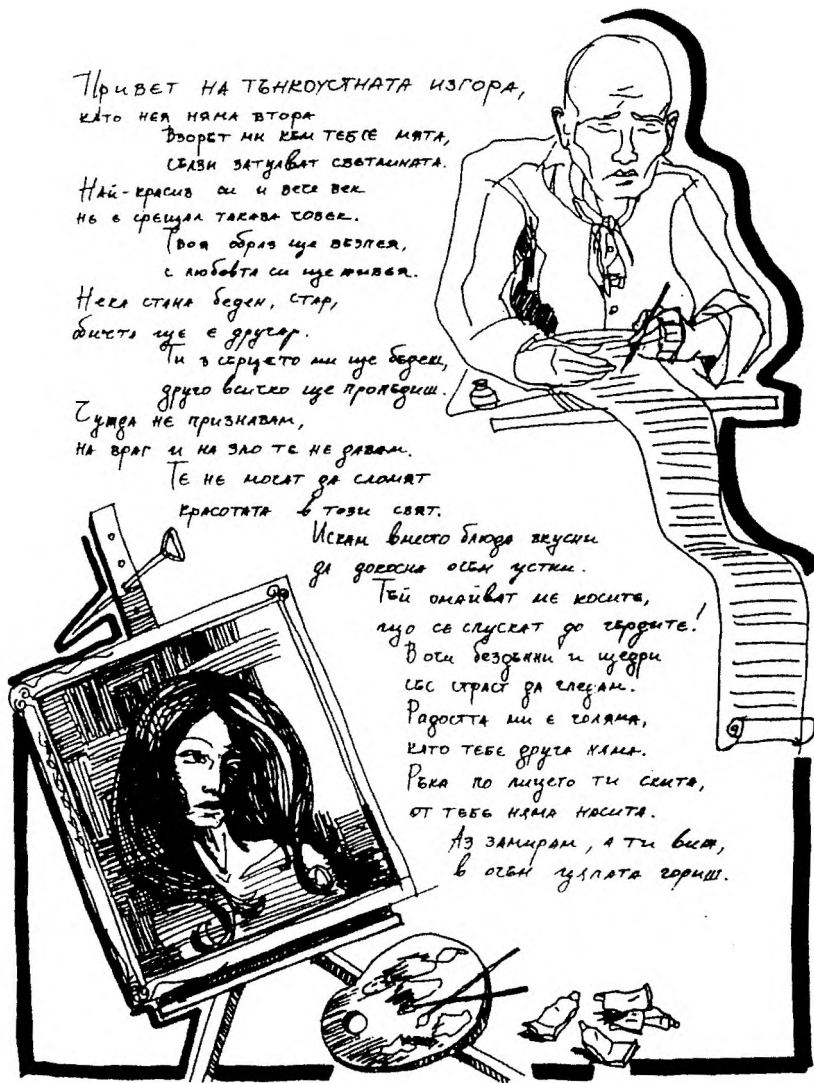
Нека стана беден, стар,
бичът ще е другар.
Ти в сърцето ми ще бедес,
друго бичско ще проведиш.

Зумра не признавам,
на враг и на зло те не давам.
Те не могат да сложат
красотата в този свят.

Искан вместо блуда зкусни
да доведеш оскв устни.

Тъй омалват ме косите,
люо се спускат до сърдите!
Дотк въздушни и щедри
сбс страх да елем.
Радостта ми е соляма,
като тебе друца клям.
Ръка по лицето ти сента,
от тебе няма насента.

Аз замисрам, а ти биста,
в огън чулата горчи.

ЗЕНИЦА НА ОЧИТЕ

*Зеница на очите,
само ти в мечтите.
Сърцето ми рани.
И болят следите.*

*Слушам, че дедите
тачат мъдреците.
Нямаме такива
И сред нас самите.*

*Идва тъжен моя ден
от несподи наранен.
Златни думи търся;
дар за теб от мен.*

*Ето думите ми в плен,
срам девичи пощаден.
А не зная обичта
със страстта ли е във мен?.*

ПРИВЕТ, КРАСАВИЦЕ, ПРИВЕТ!

*Привет, красавице, привет,
живота ми от теб обзет.
А дните тъжни и сълзи
вземи и тях като букет.*

Сияят на небето
слънцето,
луната,

Модна и пекална днес ми в душата.
Моята любовна с дружи е щастлива,
по-красив от мен в - не вика себата!
За мен не си седнига - нека в щастлива
и към верността ми нека да изстива.

Нека все без мила те учинява.-
всичко изтерпявам - любовта в миса...

*Тъй прекрасна в този свят,
с чар отдавна непознат.
В теб намирам моята обич
и дните стават благодат.*

*И нека дойде мъдър сняг,
след време и на моя праг.
Ти в мен живееш и на сън,
милееш като роден бряг.*

КАТО ЛОДКА Е ЛУНАТА

*Като лодка е луната
във водата отразена.
Нощта черна-тишината
от реката нарушена.*

*Тук и горе все дълбоко,
цветове луната гали.
Вятър идва отвисоко
към дърветата заспали.*

*Ек от лай в планината
там овчари си пригласят.
Крачиш, времето пресмятай,
че все крачките те плашат.*

*Сърце, недей се разкъсва,
от хорски клюки не тъжи.
Времето всичко разпръсва,
така ли е, кажи?*

*Агънце нежно тъгува
и после тревичка пощипва.
Дете, недей се преструва,
че всичко в тебе се сипва.*

*Ново сърце с ритъм твой
нигде няма да те чака.
Живот без смисъл, добро и покой
е само за глупака.*

*Казваш, в дружбата е бремето
и хитруваш ноц и ден.
Но ще изхитриш ли времето
и защо си тук, до мен?*

1892г.

*Конник с беркут препуска в снега и зората,
лисици ще хваща той в гората-
да има късмет и добре е облечен,
коня прекрасен, няма страх в душата.
Лисица е хитра, характер неин вечен
и трудно се хваща тя в планината.*

*Ловците се сбират там пред гората;
конник и беркут летят в тишината-
ще открие на беркута очите,
беркут ще политне разперил крилата:
"Много сме ниско, лисица горе е скрита" ,
и ще литне той в планината.*

*Лисица ще каже: "Не спасяват краката",
и ще притихне разтворила алчно устата.
Ще скърца със зъби, ще гледа нагоре.
Схватка ще има - ловеца чака борбата,
опасност презира, лети в планината.*

*Беркута помни, лисица е врагът,
бие се жестоко, челюсти пращят,
но беркут батъйр не чака,
осем нокти здрави ще му са щитът.
С криле ще зашуми в мрака и
от небе към земя той си прави път.*

*Ето те се сбиха, още рано в зората,
като смели богатири почнаха борбата.
Той небесен цар, тя царица на земята.
Това човек поиска и царете ето
бият се до смърт. Сняг слепи с белотата-
там лисицата червена и и черен беркут се мятат.*

*Сякаш дева се надига волно над водата,
първо лактите изправя, после и снагата.
Черните коси се спускат като ручей надолу;
млада, гола, нежна- тя е красотата.
Бяло тяло като сняг, а лицето руменее,
битката това припомня в душата.*

*Като младоженци в първа брачна нощ
тясно става им леглото. Тя загубва мощ.
А беркута все напада, силата се удвоява.
Сили много, хитрини искат се в борбата!
Тъй лисица се преборва, търси хитрината.*

*Старци казват, че смелчака, ето,
плячка вижда горе от небето.
И цигара ще запали, и успеха
ще затопли в миг сърцето.
Колко ягоди тук има-нека са лисици,
тъй си мисли общо взето.*

*Знай, не носиш ти вредата
щом на лов си в гората,
че на този свят лов е чуден занаят.
Нека все така да са нещата
и смелостта да побеждава,
а живота е в борбата.*

*Късоглед трева не вижда в степта,
не усеща верните неща.
Но картина идва в душата,
ако вникнеш ти в речта.
Само истински ловец това разбира
със сърцето истинската красота.*

1882

*Овен вода ли гази, по-тлъста тя не става
и се смеем, че вълк алчно жажда утолява.*

*Като вълк гледам и не виждам нищо,
с мисъл света не се познава.*

*Когато си роден, то белязан си със знак,
света в ръка да събереш, не знаеш как?
Твоята бедна мисъл броди в небесата,
а на земя опора тя няма пак.*

*С ум човека може всичко да постигне, мисълта
отстъпва, щом творец достигне..*

*Заспивам аз и кога очи отворя
искам тайна разгадана от мене да изригне.*

*Съмненията не отричам, защото знам, без съмнение
душа, значи мисъл няма там.*

*Понякога мисълта ни е безсилна но добре е
да помислиш и ум не дреме сам.*

*Родени сме да мислим, господ кръв ни даде,
че в небесата мисълта ще те извади
и без да мислиш ще стигнеш своето начало
на чуждите желаня праха ти се предаде.*

*Пътека тясна или лък, нека е живот,
докато си жив, то Господ те дарява с плод.
И твърдо запомни, правда няма по пътя крив,
не се подхлъзвай, а се цели облян в пот.*

*От старците разликата ми е тъй голяма,
а с децата ми общ език все няма,
а с връстниците що бяхме близки, родни-
далечни сме, дели ни яма.*

*Изобилие вече в никою няма отдавна,
в стари дрехи бродя и с маска явна.
Всичко е безвкусно храна и сън-
главата ми е като бяла плевна.*

*Не се страхувам аз от клеветата.
Изгубих младостта, няма я мечтата,
мрънкащ старец, чужд двор аз пазя.
Ненужен си с ума, обзет от самотата.*

1896

*Детството умря, нима не разбра?
Дни щастливи не събра?
Младост мина, не разбра.
Старостта нима е добра!
Може би не веднъж
непостоянен ти беше.
Постоянно се менеше?
Така нещастен ще умреш,
като камилата самотна,
и тя имаше стремеж.*

1895

*Девојка чудна живееше при хана,
той даваше ѝ всичко без покана.
В злато цялата бе и в пурпурна коприна,
прислужници безброј-бе нейната охрана.*

*“Като бик и вол плодлив”, някой казват,
и пирува хана, и все му се подмазват.
А девојка от старчески ласки погнушена,
дрехите си кџса, че не я предпазват.*

*Младото сџрце не тџрси пишните гуљии,
а тџрси млад и нежен-него да ласкае.
А старческите кости страх донасят,
но младост няма, а старост не ухае.*

*Старци за девојки искат да се женят,
но сџрцата млади любов не подменят.
От невяста стар си с четвџрт век-
за нея си платил, но ще ти я вземат.*

*Жените млади глупците затварјат знај,
младост те крадат, обещават рай.
Но любов при старец не отива!
А е теле џо водиш кџм своя край.*

*За бая стар силата му е в парата,
но млад не става, той обратно смята.
Презрян е, че дџщеря купува алчно:
Глупако стар, не стават тџй нещата.*

Какво да мисли тя, старец не решава,
но те живеят някак, както подобава.
Главата му завърта, стареца подскача,
а просто тя сега се подиграва.

Стари бай, пази се, бил си ти богат,
ще те измами, ще бъдеш ти рогат,
на жена повярвал и ще пропаднеш,
не се хвали, устата да мълчат.

С някой той се скарва, виновен бил,
младите разсмива, - става за резил.
Жена му била стара, а новата е ангел-
на сняг и зной, спор не си решил.

С перчене не ще запазиш с млада брак,
пред хората оставаш завинаги глупак.
А пътят дълъг е между сърцата.
Ще ги съединиш ли? Няма как!

1896

Праха ми ще изтлее, но няма да изчезна, няма,
и зора не ще посрещна и радостта голяма.

Раздяла ще има с мойто съществуване
и свят лековат е като смърт и е измама.

Този свят подвежда с лукав, ласкаещ зов,
като кон полита с измамните готов.

Нима човек умира, не е вярно щом
оставя в наследство стих мъдър, нов.

*Всеки обича живота, но ти разсъждавай добре,
краткия път съзерцавай, душа да разбере.
Какво ще постигнеш сред мъки и зло,
нека до размисли трудни се добере.*

*Все се говори там за онзи свят,
знай, той е далеч, светове те делят.
За живот си жаден и страх от онзи свят-
смело ти кажи; на живот съм брат.*

1895

*Господаря, то се знае, такъв е по-природа,
без свян и срам лъже той народа.*

*Роб позорен за хляба си трепери, ако
на обяд го викнат, той хвали небосвода.*

Защо и господар стадата умножава?

Завист да събуди, да се подиграва.

*Той си е свиня, други били псета,
за пари той подлеца уважава.*

*Ум и честност, днес са скъпи стоки, -
нищо те не носят на господарите безоки.*

*Късче злато в боклука да намериш,
целия ще се изцапаш, - за иманета високи.*

*Думите ми чуй, мисли в тишината, -
наградата за труд това се смята.*

*Користа ни позори, достойно не живеем-
без светъл ум, без огън в душата.*

1896

*Тази песен света ще обходи докрай,
с топлота мисъл ще сгрее, знай.
Мелодия-на мисъл светла сянка,
тя слуха гали и звук те ласкай.*

*На крила полита порив на духа твой
сърце гали, ум тревожи той.
Напеви пазят радостта на земята,-
само глух не чува, той е в покой.*

*Сияещо сърце с песен призовава
и те понася, и крила ти дава;
ту печал буди, ту мечти безброй,
като бавачка тя те приласкава.*

*Но колко ли сега напева ще познаят
и ще откликнат с радост, ще признаят.
Чие сърце ще обхване неусетно
и като върбови клони ще играят.*

*Тъгува скърби и мами напева
и идва мечта, цел те обзема.
И сякаш с него ти се сливаш;
и страст и любов му е обема.*

*Има празна песен, има песен чудна;
едната фалшива, тежка и мудна,
а другата като реч мъдра звучи-
събужда душата непробудна.*

*В шест строфи вложих много плам,
нека ме чуят, аз радост ще дам.*

*Глупака няма да ме чуе.
Абай пей за близки ей-там,
смисъл те ще разберат веднага,
със сърце ще слушат, това го знам.*

*Пролет напред, студа е назад-
в бъдеще радост, в минало глад.
Хубава песен на душа е нужна
като вода чиста от бистър водопад.*

1896

*Бъдещето скрито в мъгла от нас,
лъч надежден светва в уречен час.
В упор гледаш; гони време часовете,
те са безлични, не ще зарадват вас.*

*Както бъдещите, така и минали дни,
идват и отиват и са все едни,
а между тях е и твоя срок уречен,
само господ срока ти мени.*

*Разум вика "аз", плътта ти си "мой"-
душа и плът се борят не дават ти покой.
Безсмъртно "аз" нивга не умира-
"Мое" е наречен земен дом твой.*

*Защо тъй жадно "моего" живееш?
Плътска радост знаеш ще изтлей.
Добро и справедливо са твои другари,
докато гроб не те попилей.*

*За злато душата ти си продаваш,
но и от греха щастлив ти не ставаш.
Живот радост похищава знай,
живот с коварство не побеждаваш.*

*Напразно си мислиш, че света е твой,
"мое" е капчица в бурен порой.
Помисли че плът и земно добро,
ги няма щом отидеш в покой.*

*Сираци бездомни по-добре да жалееш,
добро да спасиш, ще съумееш.
За хора се грижеше даже твореца,-
ще те обикне, за народ ли милееш.*

*Но тълна и народ не са едно и също;
има хора и вълци скрити вкъщи.
Бъди справедлив, като истински мъж;-
бъди добър, недей се мръщи.*

*За смъртни успех и благо са послушни,
но зло и добро не са никога дружни.
Пройдоха с невежа все се събира,
но само вяра и правда тебе са нужни.*

1897

*Питието на казаха е кумиса,
на гостите поднася го в таса.
Но трябва мазнина да има
и тѣй кумиса ще ти втаса.*

*За кумис прохладен знай,
всеки иска да е прѣв.
Щом сме млади, тогава дай-
кумис, че топли крѣв.*

*По-добре пийни си ти айрян,
ако конете водиш в равнината.
Крадеца да не съблазниш,
и знай, в тебе ще е вината.*

*Ти коне в хълма скрий;-
крадеца дебне, гледа равнината.
Навикнал си да поучаваш,
че по-добър е коня от овцата.*

*И струва ли си заради коне,
да се кланяш на тълпата.
Не се хвали, че е сладък
кумиса в равнината.*

*Недей напразно да се кичиш,
за глупак не хаби словата;
по-добре в джоба грош един,
но твоя да си е овцата.*

*Домбрата не пипай със ръката,
звънки струни не убивай.
Сърце, не бий, поспри така,
сълзите не проливай.*

*Сълзите по бузите бягат,
скръб стара пак оживява.
В главата мъките лягат
и глава натежава.*

*Там където в душа никне
и болка живеј скрита,
като лъч нека проникне,
взор на любима да пита.*

*Моля те, пак погледни
и огън в мен угаси,
че в гърди той ми вреди,
от него ти ме спаси.*

*Разсей, разгони бедата,
нежно допри ръката.
Към цел да тръгне душата
и намери чистотата.*

*Но измори се от словата
в този пътър ден,
аз ти вярвам с душата,
от теб ще съм спасен.*

*(бел. преводача: вероятно това е
било последното стихотворение на поета)*

НА КОЖЕКБАЙ

*Ако имаш ти от чужди род
приятел верен и отдавна
с него всичко си делил;
тайни мисли и мечта славна.*

*Не чуди се ако той
след като в беда попаднеш,
що е било в миг забрави
и съкровени мечти той*

*Твоя враг ще срещне той
и безкрай ще го възнася,
ще шепти че е непобедим
и с мен не е сравним
и у врага ще кипне ярост.*

*После тебе ще посрецине,
за приятелството пак ще кресне,
че дружбата е още от утроба.
Свидетел бил дори Аллах
и пазел дружбата със страх.*

*Приятел бил със твоя враг,
за да го препъне с крак.
И накрая щял да го измами,
кълне се в своите имами,
кълне се в Бога той без жал,
но чувстваш много кал.*

*При теб ще дойде не веднъж,
като истински добър приятел,
ще говори все така надлъж,
а е по душа предател.*

*Роднините ти той ще скара
със своя вражеска ръка
без да мисли и се мъчи,
от теб роднини ще отлъчи;
цел си има да ви скара,
като кучетата на пазара.*

*В злословие и празни ругатни,
така минават техни дни.
Или на ъгъла те дебнат,
от твоето малко да си гребнат.*

*Такъв се все харесва,
всезнаещ и всякога с намеса.
От приятел ще ти стане враг,
като те засипе със помия,
от този вземе от друг краде,
само взема няма да даде.*

*Като лъжец изпъчил шия..
Като дете си е сърдитко,
към роднини той е враг,
без целта си той да знае-
злоба слага той на праг
и омраза що не трае.*

*Свое нищо не раздава
сам със себе си изпълнен,*

*и така в живота става,
ако къща не погълне
то пожара я обхваща.*

*Беда довежда и веднага в миг,
първи той надава вик.;*
"Бърже, веднага се махнете".
*А ако роднина нещичко усети,
следват клюки, много крамоли
и тъй крещи че много го боли,
зове на помощ боговете.*

*Не обича да го поучават,
ако нещо леко те засегне,
но ако нещо много се обърка,
започва тихичко да мърка
и на дружба ще те учи.*

*За враговете той ти казва,
че утре той ги смазва.*
*При бурен вятър плува
накъдето е вълната
и как е смел като герой,
ако настъпи тишината.*

*Такива са си те, уви,
гадлярите през времената.*
*И ако го послушаш тогава
той не отстъпва, а се съживява.*
*Блъснеш ли го не прощава,
целия в злоба става.*
*Роднини имаш, но не знаеш
кои са с теб, започне ли войната!?*

*Кой ще срещнеш ти при буря
и ще чакаш ти лазура.
Така тълкуват правилата,
родните, далечни братя.*

*Натурата им е такава,
красноречиви са по домовете-
по маси удрят с ръцете.
Настъпи ли съдбовен миг,
страха ги завладява.*

*Шегите лоши на ленивец,
но в борбата е страхливец,
но отстъпиш ли в борбата мигом-
той веднага се надига.*

*Вечно ще се хвали знай,
за герой ще се признай,
от добри пример не взема-
груб, нахапен и се превзема.*

*С надменно лице и суетен нрав,
пред слабия все той е прав.
В изборите като победи,
крещи: "Като мен бъди".*

*И ако победи той сам,
ако в беда помогне му други-
става груб, инат голям,
не признава чужди заслуги.*

*Безделник и сам се уважава,
безсилния страх го обладава.
Все е тъй, пръста му подай-
ръка ще ти откъсне, знай.*

*За грубост, за обида не закъснява-
веднага спора разрешава.
Разговор с него никога не става,
не те слуша, само подражава.*

*Навсякъде кавги раздава.
Може ли такава гадина-
да ти е роднина.
Кавгите никой не оставя,
иска все да надделява.*

*И никой не си помисля,
че това е много ниско.
Ще тръгнеш ли след този гад,
търси все банкет, обяд богат.*

*Пиян и сит-мечта голяма,
народ за него няма.
И търся аз в моя век
поне един добър човек.*

*Справедливост няма, няма-
всичко в тайна е голяма-
така съда дела решава.
Със шепот, тайно в тъмата-
така са все нещата.*

*Ръмжи ядосана тълпата-
един едно си смята,
а друго съда отсъжда-
закон от теб пропъжда.*

*А народа страда, чака:
За него кой заплака?
Съда за този решава,*

*който с бай се познава
и на богатия дава.*

*Чиновник конгреса открива,
с това ръце си измива.
Кметове народа грабят,
че всичко много им трябва.*

*И старшина и жаден бай
народ канят, знай.
Никой не идва на този зов
и конгреса не е готов.*

*Да докарваш всеки със сила,
властта не би това простила.
Всеки властник едно си пей:
"Разделяй и владей".*

*Говорят за това - онова,
нещата пак ще се решават,
но това са празни слова-
та те се само подиграват.*

*Те правдата не защищават,
те дори не чувстват срам,
в очите хората не гледат.
Бий пред руснаци се подмазва,
като лоза се вие,
но бурята ще срещне сам,
че може тя да го затрие.*

*Сред лошите от рода на Тобъкътъ,
клевети плетат все тѣй.*

*Там царува завистта,
в очи грее алчността.
В безделие живот протича,
така се крият сред тълпата.*

*Богат пари привлича
и постоянно смята.
Наследство тлъсто се пилей,
но пък влязоха в капана
от тях добре поставен
и замислян ден и нощ.*

*Достойните творят добро
в труд все нещастни бяха,
редовете им не намаляха.
Напразно сили се пилеят
да им се помогне бързо.*

*Сред племената, знай от мен,
рода ни е заклеймен.
Нечестността ни щом усетят,
не ни искат общо взето.*

*Търговци също ни отбягват-
длъжници не им трябват.
Към богати никой не отива,
от тях се крият и се свиват.*

*Хората не вярват на властта,
беда ги гони по места.
От кметове не ги спасяват,
че вярва те не заслужават.*

*Клетвите им пусти, празни
и всеки ще подразни.*

*Само живите си спомнят
за радостите ни огромни
и колко дружен бе народа....
Не го слушай какво ти пей,
а дали за теб милей.*

1887

*Дните преброени знай ли си тревата,
през пролетта глава надига от земята.
Като топола да расте, да стигне до звездите,
от слънцето пиано, мечтае си стъблото.
Но пък зима идва, студа тук ще скита.
Стъбло ще загине, не чакай потеклото.
Младежки плам аз не срещам гаснещ,
но ще го срещне този леден миг,
не се хвали, че всички ще надраснеш -
огън ще угасне и ще си старик.*

1897

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Слово за АБАЙ	5 - 20 стр.
2. Параметри на хуманизма	21 - 30 стр.
3. Книга за Словото	31 - 114 стр.
4. Стихотворения и поеми	115- 222 стр.

Қара сөз Поэмалар

©Абай Кунанбаев

©д-р Иван Д. Иванов, превод 1981-2008

ISBN 954-697-021-b

Печат БАРИЧ - Пазарджик

